

Τμήμα Ψυχολογίας
Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Πανεπιστήμιο Κρήτης

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

**ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ, ΕΘΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑ: ΜΙΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ
- ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**

ΧΑΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

A.M.: 1932

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

ΘΕΜΕΛΗ ΟΛΓΑ

Λέκτορας εγκλημ. ψυχολογίας

ΡΕΘΥΜΝΟ 2009

Αφιερώνεται στους γονείς μου
που με στήριξαν απεριόριστα
όλα αυτά τα χρόνια και στους
αξιόλογους καθηγητές μου.

Ευχαριστώ εγκάρδια την εισηγήτριά μου κα Θεμελή Όλγα για την αρωγή και τη συμπαράστασή της, στην εκπόνηση της εργασίας μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....σελ.7

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....σελ.8

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦ. 1^ο ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ: ΕΝΑΣ ΝΕΟΣ ΘΑΥΜΑΣΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ.....σελ.11

1.1 Η Κοινωνία Της Πληροφορίας Και Η Εξάρτηση Από Αυτήν.....σελ.11

1.2 Ιστορική Αναδρομή.....σελ.12

1.3 Το Γόητρο Του Διαδικτύου.....σελ.14

1.4 Το Διαδίκτυο Στην Ελλάδα.....σελ.18

1.5 Το Μέλλον Του Διαδικτύου.....σελ.20

ΚΕΦ. 2^ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΙΝΤΕΡΝΕΤ.....σελ.23

2.1 Τι Είναι Κοινωνικός Αποκλεισμός.....σελ.23

2.2 Μορφές Ανισοτήτων Και Αποκλεισμού Που Δημιουργεί Το Διαδίκτυο..σελ.24

ΚΕΦ. 3^ο ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ.....σελ.29

3.1. Ιντερνέτ Και Εθισμός.....σελ.29

3.2 Αιτιολογία.....σελ.34

3.3 Συνέπειες.....σελ.37

3.4 Αντιμετώπιση.....σελ.41

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΕΦ. 4^ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΣΤΟΝ ΚΥΒΕΡΝΟΧΩΡΟ.....σελ.47

4.1 Εννοιολογική Προσέγγιση Του Ηλεκτρονικού Εγκλήματος.....σελ.47

4.2 Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα Του Κυβερνοεγκλήματος.....σελ.51

ΚΕΦ.5^ο ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....σελ.55

5.1 Θεωρητικές Προσεγγίσεις.....σελ.55

5.2 Θεωρητικές Προσεγγίσεις Για Το Διαδίκτυο.....σελ.57

5.3 Εγκληματολογικές Προσεγγίσεις.....σελ.59

Α) Θεωρίες Για Τη Γενικότερη Εγκληματική Συμπεριφορά.....σελ.59

Β) Τεστ Ανίχνευσης Εγκληματικής Συμπεριφοράς.....σελ.61

Γ) Εγκληματολογία Και Κυβερνοέγκλημα.....σελ.66	
ΚΕΦ.6^ο ΜΟΡΦΕΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ: ΠΡΟΦΙΛ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΡΑ.....σελ.65	
6.1 Παράνομη Επέμβαση Σε Δεδομένα (Hacking).....σελ.66	
6.1.1 Κίνητρο Και Προφίλ Του Χακερ.....σελ.68	
6.2 Ιοί Ηλεκτρονικών Υπολογιστών Και Η Αλλοίωση Των Δεδομένων....σελ.71	
6.2.1 Προφίλ Και Κίνητρα Του Δράστη.....σελ.73	
6.3 Ηλεκτρονική Οικονομική Εγκληματικότητα.....σελ.74	
6.3.1 Προφίλ Και Κίνητρα Του Ηλεκτρονικού Οικον. Εγκληματία.....σελ.77	
6.4 Εγκλήματα Κατά Της Ηθικής Και Της Αξιοπρεπείας.....σελ.79	
6.5 Πορνογραφία.....σελ.83	
6.5.1 Παιδική Πορνογραφία Στο Διαδίκτυο.....σελ.85	
6.5.2 Φαινομενολογία.....σελ.89	
6.5.3 Προφίλ Των Δραστών.....σελ.92	
6.5.4 Προφίλ Θυμάτων.....σελ.97	
ΚΕΦ. 7^ο ΟΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΟΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΣΕ ΘΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΕΣ.....σελ.99	
7.1 Οι Ψυχολογικές Συνέπειες Της Παιδικής Πορνογραφίας Σε Θύματα Και Δράστες.....σελ.99	
7.1.1 Ψυχολογικές Επιδράσεις Στους Χρηστές.....σελ.99	
7.1.2 Ψυχολογικές Επιδράσεις Στα Ανήλικα Θύματα.....σελ.101	
Α. Παιδικά Ψυχολογικά Τραύματα.....σελ.105	
Β. Πως Οι Ειδικοί Χειρίζονται Τα Συναισθήματα Σε Περιστατικά Παιδικής Κακοποίησης.....σελ.108	
7.2 Ψυχολογικές Επιπτώσεις Των Άλλων Μορφών Ηλεκτρονικού Εγκλήματος (Ιοί, Hacker Κτλ).....σελ.110	
7.3 Παράγοντες Που Οδηγούν Στη Θυματοποίηση Στον Κυβερνοχώρο.....σελ.114	
ΚΕΦ. 8^ο ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ ΤΟΥ ΗΛΕΚΤΡ. ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ.....σελ.118	

8.1. Πρόληψη Και Κοινωνικός Έλεγχος.....σελ.118	σελ.118
8.2 Μετρά Πρόληψης Του Ηλεκτρονικού Εγκλήματος.....σελ.119	σελ.119
8.2.1 Αυστηρά Μετρά Πρόληψης.....σελ.119	σελ.119
Α. Συστήματα Παρακολούθησης.....σελ.119	σελ.119
Β. Τεχνικά Μέσα.....σελ.119	σελ.119
8.2.2 Ήπια Μετρά Πρόληψης.....σελ.121	σελ.121
Α. Αυτορρύθμιση Βιομηχανίας Η/Υ Και Ιντερνέτ.....σελ.121	σελ.121
Β. Παροχές υπηρεσιών διαδικτύου.....σελ.121	σελ.121
Γ. Εκπαίδευση.....σελ.122	σελ.122
Δ. Κώδικες Δεοντολογίας.....σελ.124	σελ.124
Ε. Μέθοδοι Πρόληψης Και Αυτοπροστασίας Σε Γονείς Και Παιδιά.....	σελ.125
.....σελ.125	σελ.125
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....σελ.131	σελ.131
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.132	σελ.132

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το διαδίκτυο, αναπόσπαστο κομμάτι της σημερινής κοινωνικής πραγματικότητας, αποτελεί θεμέλιο λίθο για πολλούς τομείς της ανθρώπινης ανάπτυξης και επικοινωνίας.

Παρ' όλα αυτά όμως δημιουργεί ποικίλα προβλήματα με άμεση συνέπεια το ψυχικό και κοινωνικό κόστος του ανθρώπου. Ένα μείζον πρόβλημα είναι ο **εθισμός** στο διαδίκτυο και το **ηλεκτρονικό έγκλημα** που τα τελευταία χρόνια έχει λάβει ραγδαίες διαστάσεις παγκοσμίως, μιας και το διαδίκτυο χρησιμοποιείται ολοένα και πιο πολύ σε πολλούς τομείς της παγκόσμιας κοινωνίας.

Σύμφωνα λοιπόν, με τα παραπάνω, γεννήθηκε η ιδέα, για αναζήτηση των συνθηκών που άνησε το ηλεκτρονικό έγκλημα, τις συνέπειες που έχει στην κοινωνική και ψυχολογική υγεία των ανθρώπων καθώς και την πρόληψη / αντιμετώπιση του νέου αυτού φαινομένου, αφού κρίνεται περισσότερο επικίνδυνο από όσο κανείς νομίζει.

Η ιδέα του θέματος της πτυχιακής εργασίας άρχισε να διαμορφώνεται σύμφωνα με τις προσδοκίες μου, για μια κοινωνία με περισσότερη ασφάλεια και υγεία και σε αυτό συνέβαλε η προτροπή και αρωγή της κας **Θεμελή Όλγας**.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην «Πολιτεία» ο Πλάτωνας θέτει ένα θεμελιώδες ερώτημα για την ηθική των μελών μιας ευνομούμενης κοινωνίας: «Έστω ότι έχετε ένα δακτυλίδι που, όταν γυρνάτε μια πέτρα του, σας καθιστά αόρατους. Για ποιο σκοπό τότε θα έπρεπε να πράττετε δίκαια;». Στις μέρες μας, στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και της κοινωνίας της πληροφορίας το ίδιο διαχρονικό ζήτημα καθίσταται ιδιαίτερα επίκαιρο. Ποιες είναι, άραγε, οι δεοντολογικές αρχές του σύγχρονου ανθρώπου που, με τη βοήθεια των μέσων των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας, θεωρεί ότι καθίσταται «αόρατος», αποκτά ελευθερίες να κινείται ανεξέλεγκτα στο Διαδίκτυο, περιηγείται στις «λεωφόρους» του κυβερνοχώρου, έχοντας πρόσβαση στις ανεξάντλητες πηγές πληροφοριών του Παγκόσμιου Ιστού (Ζάννη, 2005).

Ο άνθρωπος μετά τη βιομηχανική επανάσταση του 19^{ου} αιώνα, η οποία οδήγησε σε αντικατάσταση μεγάλου μέρους του ανθρώπινου δυναμικού από τις μηχανές βρίσκεται πλέον στο κατώφλι μιας δεύτερης – όπως λέγεται – βιομηχανικής επανάστασης, κατά την οποία σημαντικό τμήμα της ανθρώπινης νόησης και γνώσης μετατοπίζεται στις μηχανές.

Πρωταγωνιστικό ρόλο σ' αυτή την εξέλιξη διαδραμάτισε η χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή που επακόλουθα οδήγησε στην εμφάνιση του φαινομένου της συνεχούς διαδικτύωσης πολλών υπολογιστών και τη δημιουργία του λεγόμενου κυβερνοχώρου (cyberspace) ή διαδικτύου (internet). Ο όρος "internet" αποτελεί σύντμηση των λέξεων International networks που σημαίνει παγκόσμιο δίκτυο υπολογιστών.

Η «κοινωνία της πληροφορίας» δεν αποτελεί μια εικονική πραγματικότητα, αλλά αντίθετα μπορεί να υποστηρίξει κανείς βάσιμα πως είναι μορφή του σύγχρονου πολιτισμού. Σε μια εποχή με χαρακτηριστικό την ευρεία τεχνολογική ανάπτυξη που επηρεάζει όλους τους τομείς της οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας και την αντικατάσταση της παραδοσιακής τεχνολογίας με τη διαρκή

ψηφιοποίηση των μέσων και την απεριόριστη δυνατότητα επεξεργασίας των στοιχείων κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας, η πληροφορία κατέστη κοινός τόπος μεγάλης μερίδας του ανθρώπινου πληθυσμού. Τούτο, όσους κινδύνους και αν αναμφίβολα ενέχει, πρέπει να γίνεται δεκτό ότι αποτελεί μια μεγαλειώδη κατάκτηση του σύγχρονου πολιτισμού.

Η ραγδαία ανάπτυξη, διάδοση και χρήση νέων τεχνολογιών, ιδιαίτερα τεχνολογιών πληροφόρησης, αλλάζει τα δεδομένα της επικοινωνίας σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, από την πολιτική, την οικονομία και τα μέσα ενημέρωσης έως τις επιστήμες, την εκπαίδευση και την τέχνη. Η μεταφορά δεδομένων σε μεγάλους όγκους μέσω των «λεωφόρων της επικοινωνίας», η δημιουργία αποκεντρωμένων δικτύων με παγκόσμια διάσταση, ανοίγουν εντελώς νέες προοπτικές στην επικοινωνία και την καθημερινή μας ζωή. Συγχρόνως προκαλούν και σοβαρούς κινδύνους για την ελεύθερη έκφραση και τη συνολική διαμόρφωση της ζωής μας.

Τα νέα δεδομένα που δημιούργησε η ραγδαία ανάπτυξη της επιστήμης της πληροφορικής και της κυριαρχίας της πληροφορικής τεχνολογίας οδήγησαν στην εμφάνιση νέων μορφών εγκληματικής συμπεριφοράς, οι οποίες μάλιστα ευνοούνται από το έλλειμμα του υπάρχοντος πραγματικού καθεστώτος που διέπει το διαδίκτυο. Βέβαια, η εύκολη χρήση του διαδικτύου καθώς και το γόητρο που του προσδίδει η λειτουργία του, οδήγησε πολλά άτομα στην εξάρτηση από αυτό. Μια εξάρτηση που συγκαταλέγεται και εξισώνεται σαν τον εθισμό στα ναρκωτικά, στο αλκοόλ και στο τζόγο (Dombek & Wells, 2006).

Το διαδίκτυο, λοιπόν, όσα και πλεονεκτήματα και αν έχει, δεν παύει να δημιουργεί ανησυχία και ανασφάλεια στους χρήστες του. Η ευκολία των υπηρεσιών που προσφέρει, οδήγησε και στην ευκολία του εγκληματικού φαινομένου, με ποικίλες συνέπειες στα θύματά του. Η θυματοποίηση των ανθρώπων γίνεται με ταχύτερους ρυθμούς, και με τρόπους που δεν μπορούν να αντιληφθούν άμεσα. Η ηλεκτρονική απάτη, οι hackers, οι ιοί και η αλλοίωση των δεδομένων, η δυσφήμιση και η προσβολή της προσωπικότητας, η παιδική πορνογραφία, που έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις τα τελευταία χρόνια, ο εθισμός, κλονίζουν την ψυχική υγεία, καθώς και την κοινωνική ισορροπία.

Η πολιτεία, η κοινωνία, το σχολείο, η οικογένεια και όλοι οι αρμόδιοι φορείς πρέπει να κινητοποιηθούν άμεσα για την καταπολέμηση του φαινομένου. Η πρόληψη και εδώ είναι η καλύτερη θεραπεία και αντιμετώπιση του ηλεκτρονικού εγκλήματος, καθώς η εγκληματολογία και η εγκληματική ψυχολογία δεν έχει ακόμη τα κατάλληλα ερευνητικά εργαλεία, για να υποδείξει τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου και συνέπειες στα θύματα και στους δράστες.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦ. 1^ο ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ: ΕΝΑΣ ΝΕΟΣ ΘΑΥΜΑΣΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

1.1 Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΞΑΡΤΗΣΗ ΑΠΟ ΑΥΤΗΝ

Από τον προηγούμενο αιώνα, η εξέλιξη της τεχνολογίας και η ανάπτυξη της πληροφορικής, έχουν αλλάξει τη μορφή και τη διάσταση του κόσμου. Η Βιομηχανική Εποχή αναμορφώνεται και τη θέση της παίρνει ένας νέος τεχνολογικός πολιτισμός, ο οποίος επιφέρει πρωτόγνωρες αλλαγές για τα δεδομένα της μέχρι τότε εποχής. Αλλαγές, που έγιναν εμφανείς σε πολλούς τομείς, όπως οι εργασιακές σχέσεις, η επικοινωνία, παραγωγική διαδικασία, συναλλαγές κ.α. (Αργυρόπουλος, 2001)

Πολλοί υποστηρίζουν πως διανύουμε την αρχή μιας εποχής που μπορεί να χαρακτηριστεί ως Πληροφορική Επανάσταση, η οποία ενδέχεται να αλλάξει όλη τη δομή της Μεταβιομηχανικής Κοινωνίας. Αυτό διότι κατά τη σημερινή περίοδο έχει αυξηθεί σημαντικά η σημασία της πληροφορίας, ποιοτικά και ποσοτικά, καθώς και η ταχύτητα επεξεργασίας αυτής.

Η «κοινωνία της πληροφορίας» δεν αποτελεί μια εικονική πραγματικότητα, αλλά αντίθετα μπορεί να υποστηρίξει κανείς βάσιμα πως είναι μορφή του σύγχρονου πολιτισμού. Σε μια εποχή με χαρακτηριστικό τη διαρκή ψηφιοποίηση των μέσων και την απεριόριστη δυνατότητα επεξεργασίας των στοιχείων κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας, η πληροφορία κατέστη κοινός τόπος μεγάλης μερίδας του ανθρώπινου πληθυσμού. Τούτο, όσους κινδύνους και αν αναμφίβολα ενέχει, πρέπει να γίνεται δεκτό ότι αποτελεί μια μεγαλειώδη κατάκτηση του σύγχρονου πολιτισμού.

Στον ανεπτυγμένο κόσμο οι τεχνολογίες αποτελούν ένα βασικό μέρος όλων των πλευρών της σύγχρονης ζωής. Οι συναλλαγές, το εμπόριο, η υγεία και άλλοι τομείς έχουν αξιοσημείωτη εξάρτηση από την τεχνολογία της πληροφορίας. Αποτέλεσμα αυτών είναι μια διαδομένη εξάρτηση από τους Η/Υ και τη δικτυακή τεχνολογία. Ακόμη και όταν οι άνθρωποι αποφεύγουν να επικοινωνήσουν με τη χρήση της τεχνολογίας της πληροφορίας και επιστρέφουν σε πρακτικές του παρελθόντος, συχνά το μόνο που επιτυγχάνουν είναι να μετακινούνται ένα βήμα

από αυτό (Furnell, 2005). Ενώ μπορεί να αποφεύγουν την απευθείας επικοινωνία με την τεχνολογία, είναι ακόμη σημαντικά εξαρτημένοι από την τεχνολογία της πληροφορίας που μπορεί να τακτοποιεί πράγματα όπως την ενημέρωση των λογαριασμών, την έκδοση αποδείξεων, τον υπολογισμό των πληρωμών και αναλήψεων και πολλά άλλα. Η τεχνολογία βέβαια, συνεχίζει να αναπτύσσεται και να προσφέρει νέες ευκαιρίες σε εκείνους που πρόθυμα την αγκαλιάζουν.

1.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η ιστορία αναφέρει, για τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν οι Βενετοί για να μπορούν να επεξεργάζονται το γυαλί, τα εφευρετικά τεχνάσματα των ευρωπαίων της μέσης εποχής, με τα οποία κατασκεύαζαν τους θαυμάσιους καθεδρικούς ναούς. Ακόμα, αναφέρει το θαυμάσιο ηχητικό σύστημα των αρχαίων θεάτρων ή τους τρόπους που επινόησαν οι Αιγύπτιοι για να ζουν από και δίπλα στο Νείλο. Οι ανθρωπολόγοι, επίσης, μας πληροφορούν για τις τεχνικές που χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι του Περού, για να κατασκευάζουν οικοδομήματα που ακόμα υπάρχουν σε σεισμογενείς περιοχές (Georgoroulos, 1997)

Ο σημερινός κόσμος είναι ένας τεχνολογικός κόσμος και ο σημερινός άνθρωπος είναι «τεχνολογικός» άνθρωπος. Η κατανόηση της σημερινής τεχνολογίας προϋποθέτει την κατανόηση του σημερινού κόσμου και του ανθρώπου.

Οι τεχνολογίες (Berland, 2000), ίσως να κατασκευάζονται από τον άνθρωπο αλλά η λογική που κατευθύνει την τεχνολογική αλλαγή, αντικρούει τους νόμους της φύσης. Αυτό σημαίνει ότι δεν θα πρέπει μόνο να μάθουμε την ανθρώπινη εξέλιξη σαν συνυπάρχουσα με την τεχνολογική, αλλά ότι η τεχνολογική εξέλιξη θα πρέπει να κατανοηθεί με αναφορά στις βιοεξελικτικές αρχές της προσαρμογής και της επικράτησης του καταλληλότερου. Η φύση αντιπροσωπεύεται σαν ένας μηχανισμός από σταθερούς νόμους, από τους οποίους οι αρχές της συνεργασίας, της κοινότητας, του αλτρουϊσμού και της σταθερότητας έχουν αποστασιοποιηθεί. Ακολουθώντας λοιπόν σαν πραγματικό γεγονός την

επικράτηση της προαναφερθείσας κατάστασης, ως προς τον επαναπροσδιορισμό της έννοιας της τεχνολογικής εξέλιξης, είναι η αποθήκευση των προηγούμενων εκδιωκόμενων αρχών, της συνεργασίας, και της αλληλεγγύης στις συνδεδεμένες περιοχές της κοινωνίας και της φύσης.

Για πάρα πολλούς, η πραγματοποίηση των προηγούμενων θα μπορούσε να γίνει στο χώρο του διαδικτύου (Berland, 2000). Ο λεγόμενος χώρος της κυβερνητικής, είναι ένα νέο είδος κοινωνικής πραγματικότητας, που υποκαθιστά τον κόσμο στον οποίο ζούμε, κινούμαστε και έχουμε τα υλικά μας υπάρχοντα (Lyon,2000).

Το Internet είναι μια παγκόσμια συνένωση από ανεξάρτητα μεταξύ τους δίκτυα και υπολογιστές και τα οποία μπορούν να ανταλλάσσουν πληροφορίες. Δυο είναι οι επικρατέστερες εκδοχές για το σχεδιασμό του Internet. Η πρώτη ότι σχεδιάστηκε το 1963 από τον Lawrence Roberts, ο οποίος δημιούργησε ένα δίκτυο σε μια ομάδα που απέβλεπε σε οποιαδήποτε εξωτερική απειλή. Κατά τη δεύτερη ο Paul Baran, ερευνητής στην αμερικανική εταιρεία RAND Corporation, ο οποίος πρότεινε ένα τηλεπικοινωνιακό σχεδιασμό εντελώς διαφορετικό από τα προηγούμενα (Ζαννη, 2005).

Η ιδέα ενός δικτύου πληροφοριών μεγάλου εύρους προήλθε από το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης των ΗΠΑ, το 1960, όταν προσπάθησε να βρεθεί λύση προκειμένου να αποκριθεί τεχνολογικά στην εκτόξευση του σοβιετικού Spruntik. Έτσι ιδρύθηκε η εταιρεία ARPA (Advanced Research Projects Agency) για το σχεδιασμό του δικτύου. Η αρχική σχεδίαση περιλάμβανε τέσσερις κόμβους και το σύστημα που προέκυψε ονομάστηκε ARPANET. Η ARPANET είχε θεαματικά αποτελέσματα και το δίκτυο συνεχιζόταν με θεαματικούς ρυθμούς (Αργυρόπουλος, 2001).

Το 1985 διάφορα δίκτυα ενώθηκαν και πήραν την ονομασία INTERNET. Το 1992 ιδρύθηκε το Internet Society προκειμένου να προωθήσει το Internet και ενδεχομένως αργότερα να αναλάβει τη διαχείρισή του. Μέχρι τις αρχές του 90, οι χρήστες του Internet, ήταν κυρίως κυβερνητικοί οργανισμοί, ακαδημαϊκοί και βιομηχανικοί ερευνητές.

Το επόμενο βήμα ήταν η δημιουργία ενός νέου πρωτοκόλλου, του γνωστού World Wide Web (www). Η εφαρμογή αυτή δόθηκε ώστε να είναι εύκολη η πρόσβαση στα δεδομένα των πληροφοριών. Τον πρώτο χρόνο κυκλοφορίας του πρώτου φυλλομετρητή, οι WWW χρήστες ανήλθαν από 100 σε 7000. Τη δεκαετία του 1990 έκαναν την εμφάνισή τους οι πρώτες εμπορικές υπηρεσίες, και ο κυβερνοχώρος γινόταν ολοένα και πιο ανάρπαστος από πολλούς χρήστες.

Οι διαρκώς εμπλουτιζόμενοι θεματικοί κατάλογοι και οι «ακούραστες» μηχανές αναζήτησης, έκαναν τη ζωή των χρηστών ευκολότερη. Αποτέλεσμα αυτών των ραγδαίων εξελίξεων και της ταχύτητας διάδοσης του διαδικτύου είναι να φιλοξενούνται σήμερα περισσότερες από τρία δισεκατομμύρια σελίδες στον Παγκόσμιο Ιστό. Αυτός ο παγκόσμιος χώρος της κυβερνητικής είναι που μας υπόσχεται μια νέα διάσταση των πραγμάτων ώστε να υπερβούμε την κοινωνική ιεραρχία, την προσωπική απομόνωση, οδηγώντας μας σε περισσότερη ανθρώπινη συλλογικότητα, η οποία η ανθρώπινη απομόνωση και αδικία να ξεπεραστούν.

1.3. ΤΟ ΓΟΗΤΡΟ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Σύμφωνα με το Λάζο (2001), «ο ηλεκτρονικός υπολογιστής αποτελεί μια υπολογιστική προέκταση του εκτιμητικού ανθρώπινου εγκεφάλου». Ο Η/Υ μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο για επεξεργασία, αποθήκευση, μεταβίβαση δεδομένων και ως μέσο επικοινωνίας με τη δικτύωσή του σε διεθνή δίκτυα. Το διαδίκτυο όμως, πέρα από ότι είναι το πιο σύγχρονο και το ταχύτερα διαδομένο μέσο επικοινωνίας στον κόσμο, αποτελεί την τεχνική εκείνη μέσω της οποίας διάφορα δίκτυα υπολογιστών συνδέονται μεταξύ τους. Οι πληροφορίες του διαδικτύου έχουν τόσο μεγάλο εύρος, ώστε να είναι δύσκολο να τις κατανοήσει πλήρως ένας μόνον άνθρωπος.

Η λέξη Internet σημαίνει δίκτυο από δίκτυα (inter - network). Το Internet αποτελείται από χιλιάδες μικρότερα τοπικά ή εθνικά δίκτυα διασκορπισμένα στην υδρόγειο (Διακονικολαου, 1997).

Το Internet (Inter National Network), λοιπόν, μπορεί να περιγραφεί ως ένα τεράστιο πλέγμα ψηφιακών γραμμών, το οποίο διασυνδέει εκατομμύρια υπολογιστές σε χιλιάδες δίκτυα σε όλο τον κόσμο, παρέχοντας σε αυτούς ποικιλία υπηρεσιών και εργαλείων. Αποτελεί τη φυσική εξέλιξη της τεχνολογίας της πληροφορικής που είναι το «πάντρεμα» της τεχνολογίας επεξεργασίας πληροφοριών με την τεχνολογία διαβίβασή τους.

Το κυριότερο χαρακτηριστικό του είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχει ένα συντονιστικό κέντρο (Κιούπης, 2000). Αυτό σημαίνει ότι σε περίπτωση που κάποιο τμήμα του καταστραφεί, οι πληροφορίες του δεν χάνονται αλλά ακολουθεί άλλη δίοδο που παρακάμπτει την κατεστραμμένη δίοδο. Έτσι επιτυγχάνεται μια συνεχής ροή δεδομένων ενός συστήματος, δίνοντας την εντύπωση ενιαίου πλέγματος.

Η δυνατότητα αποθήκευσης και ανάσυρσης δεδομένων που προσφέρει το internet και οι τεχνολογίες που σχετίζονται με αυτό εμπλουτίζουν το δημόσιο διάλογο με πληροφορίες που πριν δεν ήταν διαθέσιμες αλλά ταυτόχρονα δημιουργούν νέες ανισότητες πρόσβασης ή μη στις πληροφορίες αυτές που υποσκάπτουν την αντιπροσωπευτικότητα στη δυνητική σφαίρα.

Επιπλέον, μπορεί από τη μια μεριά οι νέες αυτές τεχνολογίες να επιτρέπουν το διάλογο ανάμεσα σε ανθρώπους που βρίσκονται στην άλλη άκρη της γης αλλά ταυτόχρονα πολύ συχνά κατακερματίζουν τον πολιτικό διάλογο. Τέλος, δεδομένων των συνθηκών του παγκόσμιου καπιταλισμού, είναι πολύ πιθανό οι τεχνολογίες που σχετίζονται με το internet και η χρήση τους να προσαρμόζονται στην τρέχουσα πολιτική κουλτούρα παρά να δημιουργούν μια νέα.

Τα νέα ψηφιακά μέσα και οι νέες πλατφόρμες που στηρίζονται στο web δίνουν τη δυνατότητα -δυναμικά στον καθένα μας- να παράγει, να δημοσιεύει, να διανέμει και να διακινεί δικό του περιεχόμενο, να αλληλεπιδρά, να οργανώνεται, να οργανώνει, να ταξινομεί, να ψηφίζει, να μοιράζεται, να δικτυώνεται, να συνεργάζεται και να πραγματοποιεί συναλλαγές. Με την πρακτική αυτή και με δεδομένη τη διαρκώς αυξανόμενη διείσδυση των (broadband) συνδέσεων στο internet απλώνεται ένα καινούργιο νεομεσικό σενάριο που σύμφωνα με τον Orihuela, (2004) υπαγορεύει τη μετάβαση από τη μονόδρομη επικοινωνία στη

διάδραση, από τη γραμμικότητα στο υπέρ-κείμενο, από τη μονομεσικότητα στην πολυμεσικότητα, από την περιοδικότητα στον πρώτο-χρόνο, από τα media στο περιεχόμενο, από τη διανομή στην πρόσβαση, από τα δεδομένα στη γνώση, από τη διαμεσολαβημένη στην αποδιαμεσολαβημένη επικοινωνία.

Πράγματι, ο ενθουσιασμός που αναφαιίνεται από την κατάληξη αυτή είναι εν μέρει δικαιολογημένος, πρέπει όμως να αναγνωρίζεται ως τέτοιος και όχι ως κάτι το πραγματικό που σχετίζεται με την αληθινή δημοκρατία και μάλιστα την άμεση (Patelis, 2004). Υπάρχει τεράστιος δρόμος για να πραγματωθεί κάτι τέτοιο που σίγουρα δεν περνάει εξ' ολοκλήρου μέσα από τα καλώδια και τις συνδέσεις. Αρκεί κανείς να σκεφτεί ότι οι περισσότερες από αυτές τις εφαρμογές και κυρίως όλες οι απαραίτητες υποδομές βρίσκονται και πάλι στα χέρια ορισμένων -πολλές φορές ίδιων με παλαιότερα- τεράστιων κέντρων εξουσίας που καρπώνονται σε οικονομικούς όρους όλη την υπεραξία της ζύμωσης αυτής γεγονός που κάνει πολλούς να υποστηρίζουν ότι η μόνη πλατφόρμα που διέπεται από αληθινά δημοκρατικές αρχές είναι τα P2P δίκτυα (Kleiner & Wyrick, 2007).

Παράλληλα, το μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού σε οικουμενικό επίπεδο συνεχίζεται να βρίσκεται εκτός δικτύου γεγονός που αναπαράγει και μεγεθύνει τις ήδη υπάρχουσες ταξικές ανισότητες τόσο σε κοινωνικό όσο και εθνικό επίπεδο. Το φαινόμενο αυτό αναφέρεται ως «ψηφιακό χάσμα» (Norris 2001, Davis 1999).

Ο νέος αυτός κόσμος αποτελεί αυτόνομη πηγή γνώσεων, αναφορών και ενίσχυσης της αξιοπιστίας. Ο χώρος του διαδικτύου παρουσιάζεται όλο και περισσότερο να μοιάζει με το εικονικό καφενείο της παγκόσμιας γειτονιάς, ενισχύοντας παράλληλα την εικόνα ενός αυτόνομου νέου κόσμου. Η αναφορά στοιχείων έρευνας δημοσκόπησης σε δέκα χώρες, έδειξε ότι το διαδίκτυο παρουσιάζεται ως η τρίτη επιλογή των ανθρώπων.

Το γεγονός ότι οι μυστικές υπηρεσίες έχουν ενεργή παρουσία στο χώρο του διαδικτύου, θεμελιώνει την ισχυρή αυτονομία του ως χώρος ύπαρξης κάθε είδους κοινωνικής δράσης. Παρατηρούμε, αξιοσέβαστους πόλους εξουσίας, όπου οι μυστικές υπηρεσίες να κινούνται με φιλικές διαθέσεις στους χώρους του διαδικτύου, προσπαθώντας να διαμορφώσουν την κακή εικόνα τους στις

συλλογικές μας παραστάσεις. Το διαδίκτυο φαίνεται να αποτελεί έναν αγαπητό κόσμο, φιλικό, προσιτό.

Η επιδεικνυόμενη δύναμη του διαδικτύου σχετίζεται άμεσα στις συλλογικές μας παραστάσεις με τους νέους, με την επαναστατικότητα, την αξιοπιστία και την απόδοση των μηχανών. Αυτές αποτελούν τη νέα θρησκεία του νέου κόσμου. Οι μηχανές αναζήτησης είναι αυτές που παρομοιάζονται με το μυαλό του θεού. Η εικόνα λοιπόν, του διαδικτύου εκτοξεύεται και φθάνει στα όρια του μύθου. Σαν παραμύθι, όπου κυριαρχούν μαγικές εικόνες και δυνατότητες, μας περιγράφουν επιτεύγματα που πραγματοποιούνται από απόσταση, με τη συμμετοχή εκατομμυρίων ανθρώπων. Όλα παρουσιάζονται τόσο απλά, εύκολα, γρήγορα, αποδοτικά. Και όλα χάρη στη δυνατότητα παγκόσμιας διασύνδεσης, δικτύωσης που παρέχει το διαδίκτυο. Εμφανίζεται ως ένας νέος σταθμός, μια επανάσταση στην ανθρώπινη ιστορία, που απελευθερώνει την ανθρωπότητα από τα δεσμά αιώνων. Γίνεται μήτρα κινήσεων και μιας νέας κοινωνικότητας. (Άνδρας, 2008)

Η εικόνα του διαδικτύου επωφελείται από την παράλληλη λαγνεία των μηχανών αναζήτησης και τη σύγχυση βασικών εννοιών στις συλλογικές παραστάσεις και φτάνει να συγχέεται με θεικές δυνατότητας. Αυτό το παραλήρημα, αυξάνει εκθετικά τις προσδοκίες που γεννιούνται από το διαδίκτυο. Όλοι οι τομείς της κοινωνικής πραγματικότητας προσαρμόζονται στο πλαίσιο των νέων απαιτήσεων που διαμορφώνει το πολλά υποσχόμενο νέο διαδικτυακό περιβάλλον. Οι αλλαγές αυτές επηρεάζουν την εκπαίδευση και την παιδεία, το κράτος και τη δημόσια διοίκηση, την επικοινωνία, την ενημέρωση και τα ΜΜΕ.

Το διαδίκτυο αποτελεί ένα πολύ σημαντικό παράγοντα της καθημερινότητας. Όλο και περισσότεροι άνθρωποι εξυπηρετούνται στις υπηρεσίες του, σύμφωνα με έρευνες που γίνονται σε σχολεία και μαθητές. Οι χρήστες του διαδικτύου έχουν την ικανότητα να επικοινωνήσουν άμεσα με άλλους χρήστες, να προβάλουν τις δραστηριότητες τους, να ενημερώνονται για οργανισμούς και επιχειρήσεις, να διασκεδάζουν με το πιο σύγχρονο τρόπο, να σπουδάζουν από απόσταση, να συναλλάσσονται με το εμπορικό και αγοραστικό κοινό.

1.4. ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα, η ιστορία του Internet, άρχισε το 1990, όταν συνδέθηκε στο διαδίκτυο το Ινστιτούτο Τεχνολογίας και Έρευνας της Κρήτης, δημιουργώντας έτσι το πρώτο ελληνικό δίκτυο. Σταδιακά και άλλα ερευνητικά ιδρύματα απέκτησαν τη δική τους σύνδεση στο διαδίκτυο. Το 1998 ο αριθμός χρηστών στην Ελλάδα ήταν 170.000. Στο τέλος όμως του 2000 είχαν εντυπωσιακή χρήση του διαδικτύου που ξεπερνούσαν τους 650.000 (Ζαννη, 2005).

Στο τέλος του 2004, η Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος, ανακοίνωσε ότι ένα στα τρία ελληνικά νοικοκυριά είχαν ηλεκτρονικό υπολογιστή και ένα στα πέντε είχαν πρόσβαση στο διαδίκτυο. Το απογοητευτικό όμως είναι, ότι στην Ελλάδα σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η χρήση του Internet είναι ακόμη οικονομικά απρόσιτη για πολλά νοικοκυριά.

Σύμφωνα με την Eurostat, (2007) το ποσοστό διείσδυσης του internet στα ελληνικά νοικοκυριά για το 2007 φτάνει το 27% (όταν για το 2005 ήταν 22% και για το 2003, 16%). Παρατηρείται λοιπόν μια σημαντική αύξηση, όχι αρκετή όμως ώστε η Ελλάδα να μην υπολείπεται κατά πολύ από το μέσο όρο της ΕΕ των 25 (56%). Ακόμη πιο ραγδαία αύξηση παρατηρείται στο ποσοστό διείσδυσης των broadband (dsl) συνδέσεων στα ελληνικά νοικοκυριά που για το 2007 φτάνει το 6,8% (όταν για το 2005 ήταν 0,8% και το 2003 0%), αύξηση που κατά μεγάλο ποσοστό οφείλεται στη δραματική μείωση του κόστους τέτοιας πρόσβασης τα τελευταία χρόνια.

Παρόλα αυτά το ποσοστό αυτό υπολείπεται κατά πολύ από τον αντίστοιχο μέσο όρο της ΕΕ των 25 (19%). Σε ότι αφορά το δημογραφικό προφίλ των χρηστών του internet, το ποσοστό των γυναικών εκτιμάται περίπου στο 21% σε αντίθεση με τους άνδρες (32%) ενώ η σχέση της διείσδυσης του διαδικτύου με την ηλικία παρουσιάζεται έντονα αρνητική και με το μορφωτικό επίπεδο έντονα θετική (ΕΔΕΤ, 2007).

Γεγονός πάντως παραμένει ότι δομικό χαρακτηριστικό του internet στην Ελλάδα είναι ο αποκλεισμός, καθώς περισσότερο από το 70% του ελληνικού πληθυσμού αποκλείεται από τη χρήση του internet. Άλλα τέτοια δομικά

χαρακτηριστικά ανάσχεσης της χρήσης του internet αποτελούν η πολύ χαμηλή παρουσία του ηλεκτρονικού εμπορίου, η σύγχρονη παρουσία δυο γλωσσών (Αγγλικά και Ελληνικά) αλλά και η κρατική παρέμβαση (Patelis 2008). Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, κυριότερες χρήσεις του διαδικτύου αναδεικνύονται η αναζήτηση πληροφοριών, η επικοινωνία μέσω e-mail και η ενημέρωση.

Το προφίλ του Έλληνα χρήστη είναι σταθερό από την αρχή: κυρίως άντρας, ηλικίας από 25 έως 34 ετών, ανώτερου ή ανώτατου μορφωτικού, αλλά και οικονομικού, επιπέδου. Οι γυναίκες χρήστες είναι ακόμη πολύ λίγες - μόλις 24%-όπως και οι χρήστες άνω των 50 ετών, οι οποίοι δεν ξεπερνούν το 8%. Από το σύνολο των χρηστών επτά στους δέκα χρησιμοποιούν το ιντερνέτ και για τα ψώνια τους ενώ κοντά στο 90% το χρησιμοποιεί για τις συναλλαγές του με το δημόσιο.

Παρόλη την πτώση των τιμών, πάντως, η Ελλάδα συνεχίζει να έχει το ακριβότερο ιντερνέτ στην ΕΕ, με τιμές διπλάσιες και τριπλάσιες από αυτές στον λοιπό ευρωπαϊκό χώρο. Επιπρόσθετα, οι χρήστες παραπονούνται για πολύ κακή εξυπηρέτηση καθώς οι περισσότεροι πάροχοι δεν έχουν επαρκώς ενημερωμένο προσωπικό στα τμήματα εξυπηρέτησης πελατών.

Ο εκσυγχρονισμός και η πρόοδος της χώρας έχει μόνο ένα δρόμο και ταυτίζεται με την τεχνολογική ανάπτυξη και προώθηση των ψηφιακών και διαδικτυακών υπηρεσιών. Καλλιεργείται μια πίεση στη συλλογική μας συνείδηση, που αγγίζει τα όρια του άγχους να κινητοποιηθούμε, για να μη χάσουμε το τρένο της προόδου της ανάπτυξης. Ο δρόμος της προόδου είναι ένας και μεταφράζεται στη διείσδυση και διάδοση του διαδικτύου σε όλα τα μήκη και πλάτη της περιφέρειας. Το διαδίκτυο καθίσταται ένα σύγχρονο πεδίο διαμόρφωσης του λόγου για την εθνική μας ταυτότητα, η οποία, ασφαλώς, οργανώνεται γύρω από μια θετική στάση απέναντι στη σύνδεση με την Ευρώπη (Κουζέλης, 1996).

Η χρήση υπολογιστών και ιντερνέτ συνδέεται με το επίπεδο μιας κοινωνίας, με τον ίδιο τρόπο που η χρήση της τηλεόρασης συμβάλλει στον πλουραλισμό και τη Δημοκρατία.

Συμπεραίνουμε ότι οι νέες τεχνολογίες και το διαδίκτυο λειτουργούν πλέον και ως εθνικά οράματα, προσφέρουν εθνικούς στόχους σε μια μετανεωτερική εποχή

που απουσιάζουν προσανατολισμοί. Γι' αυτό η εικόνα του διαδικτύου συνδέεται με το μέλλον, συμβολίζει την πρόοδο, την ανάπτυξη την ευημερία. Είναι σε θέση να καθορίζει τη ρότα της πολιτικής, της οικονομικής και κοινωνικής στοχοθέτησης και αυτό σημαίνει τεράστια δύναμη, που αγγίζει την πίστη σε μια «θρησκεία».

1.5. ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Η τεχνοκρατική αντίληψη της προόδου ως βασικό συστατικό στοιχείο του τεχνικού πνεύματος εξειδικεύεται όσον αφορά το διαδίκτυο σε μία αντίληψη που όχι μόνο θεωρεί ότι ο κόσμος αλλάζει, αλλά ομολογεί αυτόματα την αλλαγή ως θετική, επιζητά την αλλαγή ως αυτοσκοπό. Διακινείται ανάγκη για φυγή από το παλιό, που ωφελεί και ικανοποιεί για κάτι καινούργιο. Ο μηχανισμός της προόδου και των συνοδευτικών αλλαγών είναι ανεξέλεγκτος.

Σε αυτό το πλαίσιο της ιδιαίτερης σχέσης με το χρόνο για το μέλλον, την πρόοδο, την αλλαγή αναπτύσσονται νέα αξιακά στερεότυπα. Στο πλαίσιο του παλιού, αξία αποτελούσε η εμπειρία, η παράδοση. Στο πλαίσιο όμως του διαδικτύου διαπιστώνουμε μία κυριαρχία της αντίληψης που θαυμάζει το νέο, τη νεότητα, το κάθε τι καινούργιο. Νέες εμπειρίες (google) γκρεμίζουν μέσα σε λίγο χρόνο, από την ηγετική θέση τους ισχυρές δυνάμεις του παρελθόντος. Νέες ιδέες αναζητούν αδηφάγα από τις εταιρίες. Οι κυρίαρχες αξίες του νέου κόσμου του διαδικτύου είναι νέο έναντι του παλιού, το γρήγορο έναντι του αργού, η καινοτομία έναντι της παράδοσης, η πίστη και η επένδυση στους νέους και όχι στην εμπειρία των γηραιότερων (Eriksen, 2005).

Η εγκαθίδρυση ενός όλου και πολυπλοκότερου συστήματος, μιας μεγαμηχανής περνά τον άνθρωπο σε δεύτερη μοίρα, αναδεικνύοντας παράλληλα νέες απρόσωπες ανάγκες που καλούνται να εξυπηρετούνται από το ίδιο το σύστημα. Ταυτόχρονα οι δυνατότητες ελέγχου, άσκησης εξουσίας γίνονται ακόμη μεγαλύτερες μέσα από την αύξηση της εμβέλειας, δράσης και ελέγχου των μηχανών. Γενικά, τα ισχυρά νέα οφέλη των μηχανών διαμορφώνουν μια νέα ενισχυμένη αλλοτρίωση. Ενώ όλο και διαισθανόμαστε ότι ζούμε σε ένα πλουραλιστικό αλλά μέσα στην απολυταρχία του μονοδιάστατου κόσμου.

Η αυταρχικότητα και η αποκλειστικότητα της κυρίαρχης λογικής που διαπιστώνουμε είναι ένα εντυπωσιακό χαρακτηριστικό που αποκαλύπτει το μονοδιάστατο της σύγχρονης πολιτισμένης σκέψης. Μία σκέψη γεμάτη αυτοπεποίθηση για το μέλλον, αυτάρκεια όσον αφορά τις δυνάμεις και ένα γρήγορο βηματισμό με το βλέμμα επικεντρωμένο σε αυτό που έρχεται. Η ανθρωπότητα μαγεμένη από τα κατορθώματά της αναζητά στο διαδίκτυο όλων των ειδών τις λύσεις, προσδιορίζεται από αυτό και συνεχώς την αναζητά (Postaman, 1997).

Το μέλλον του διαδικτύου διαγράφεται λίαν ευνοϊκό αφού εκατομμύρια άνθρωποι αποκτούν κάθε χρόνο πρόσβαση στο Internet. Και σε συνδυασμό με νέες εφαρμογές που προσφέρουν αυξημένη ασφάλεια στις συναλλαγές δεδομένων και χρήματος, καθώς και εφαρμογές multimedia θα καταστήσουν ακόμη πιο ελκυστικό το νέο αυτό μέσο. Βελτιωμένο βίντεο υψηλής ανάλυσης και τρισδιάστατο animation θα είναι τα στοιχεία της επόμενης γενιάς εφαρμογών που θα φέρουν στα ύψη τη δημοτικότητα, αλλά και την εμπορική εκμεταλλευσιμότητα των σελίδων πληροφοριών του WWW. Οι καταναλωτές θα ταξιδεύουν σε εικονικά εμπορικά κέντρα, ενώ οι κτηματομεσίτες θα κάνουν επίδειξη των ακινήτων μέσα από οθόνες υπολογιστών που είναι συνδεδεμένοι με το Internet. Νιώθοντας πλέον σίγουροι οι καταναλωτές για την ασφάλεια του δικτύου, θα κάνουν αγορές on-line με αυξημένη συχνότητα και μεγάλη ευκολία.

Η δημοτικότητα του ιντερνέτ είναι εντυπωσιακή, γιατί σύμφωνα με τον Graham διαθέτει «την ικανότητα να υπηρετεί καλύτερα επαναλαμβανόμενες ανάγκες (ποιοτικά και ποσοτικά) ενώ ασκεί μεγάλη επίδραση στην κοινωνική και πολιτική ζωή». Το διαδίκτυο ασκεί κοινωνική και πολιτική επιρροή, καταργεί τα εθνικά σύνορα, αμφισβητεί την ισχύ του κράτους ως κυρίαρχης δύναμης στην κοινωνική ζωή και επιτρέπει την αναδιαμόρφωση των ανθρώπινων κοινοτήτων με την ατομική επιλογή δράσεων (Ζαννη, 2005).

Η ανοδική πορεία του αριθμού των χρηστών που καθημερινά διαδικτυόνονται με τον κυβερνοχώρο είναι εντυπωσιακή. Η εποχή μας χαρακτηρίζεται από την ταχύτητα. Έτσι ενώ για την τηλεόραση χρειάστηκαν 13 χρόνια για να αποκτήσει ένα κοινό ίσο με 50 εκατομμύρια άτομα, για το Διαδίκτυο χρειάστηκαν μόνο 5

(National Geogr., 1999) Οι χρήστες αυξάνονται με ρυθμό γεωμετρικής προόδου. Υπολογίζεται ότι κάθε 2 λεπτά ένας νέος χρήστης προστίθεται στο Internet. Το 1996, 8 εκατομμύρια άτομα - εκτός των Η.Π.Α. - συνδέθηκαν στο Διαδίκτυο (Evaogora, 2004). Τον Ιούλιο του 1997 παγκοσμίως ήταν συνδεδεμένοι με το Διαδίκτυο 20 εκατομμύρια Η/Υ και αντίστοιχα 100 εκατομμύρια χρήστες. Οι εκτιμήσεις για το 2000 μιλάνε για 180 εκατομμύρια υπολογιστές και 700 εκατομμύρια χρήστες.

Καθώς περισσότεροι χρησιμοποιούν το Internet, ο αριθμός των δυνητικών στόχων θεωρητικά αυξάνεται. Καθώς όλο και περισσότερο οργανισμοί στηρίζονται στο Internet και σε άλλα δικτυακά συστήματα προκειμένου να εκπληρώσουν τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες, αυξάνεται δυνητικά και η συσχετιζόμενη με αυτό απώλεια ή καταστροφή κρίσιμων δεδομένων.

Ως εκ τούτου, η κοινωνία της πληροφορίας είναι ένας χώρος όπου η εμπιστοσύνη θα πρέπει να αρχίσει να υπάρχει και δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι χρειάζεται να στρέψουμε την προσοχή μας στην κατάλληλη προστασία και στις δικλίδες ασφαλείας. Τα ζητήματα της ασφάλειας της πληροφορικής τεχνολογίας, καθώς και των εγκλημάτων των Η/Υ συνδέονται μεταξύ τους, δίνοντας όμως προσοχή στο πρώτο, τυπικά θα μειώσουμε τις πιθανότητες τέλεσης του δεύτερου.

ΚΕΦ.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

2.1 ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός χρησιμοποιήθηκε στην αρχή της δεκαετίας του '70 για να αναφερθεί στα άτομα εκείνα που δεν προστατεύονταν από το κράτος πρόνοιας και θεωρούνταν κοινωνικά παρείσακτα. Οι κοινωνικά αποκλεισμένοι αποτελούσαν τα άτομα με βιολογικές και ψυχολογικές αναπηρίες, τους ηλικιωμένους, τους χρήστες ναρκωτικών, τους εγκληματίες, τους αυτοκτονικούς κτλ.

Κοινωνικός αποκλεισμός είναι η συσσώρευση αθροιστικών διαδικασιών με διαδοχικές ανακολουθίες του οικονομικού, του πολιτικού και κοινωνικού ιστού, που απομακρύνουν σταδιακά άτομα, ομάδες, κοινότητες και περιοχές οδηγώντας τα σε δυσμενή θέση σε σύγκριση με τα κέντρα εξουσίας, τους πόρους και τις επικρατούσες αξίες (Παπάνης, 2007).

Ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν είναι μια κατάσταση, αλλά μια διαδικασία: είναι μια ιδιόμορφη διεργασία περιθωριοποίησης κοινωνικών ομάδων και ατόμων. Ο κοινωνικός αποκλεισμός υφίσταται διότι υπάρχουν «κάποιοι» που αποκλείουν, καθώς και «μηχανισμοί» που εξυπηρετούν το έργο αυτών.

Μέσα στην κοινωνία δημιουργούνται συγκρουσιακές καταστάσεις μεταξύ αυτών που ζητούν ίση μεταχείριση, μια κοινωνία χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς και μεταξύ εκείνων με αστική νοοτροπία, που ζητούν να διατηρηθούν τα κεκτημένα μόνο από τους έχοντες έτσι ώστε να διασφαλίζεται η διατήρηση προνομίων εντός της αστικής οικογένειας ή μιας κλειστής κοινωνικής ομάδας.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός σημειώνεται σε τρεις βασικούς τομείς πρόσβασης: του ατόμου ή των ομάδων, οι οποίοι είναι απαραίτητοι για την ολοκληρωμένη «εντολή» του στο κοινωνικό σύνολο:

- α) στην αγορά εργασίας
- β) στα άτυπα δίκτυα διαπροσωπικών σχέσεων (οικογένεια, φίλοι, κλπ.) και,

γ) στα κοινωνικά δικαιώματα και στις υπηρεσίες του κράτους που είναι οργανωμένες για την απονομή τους.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός φαίνεται σαν κατάσταση ταυτόχρονης, προσωρινής ή μη, αποξένωσης του ατόμου ή των ομάδων από τους παραπάνω τομείς.

Το πρόβλημα σχετικά με το ποια είναι η θέση των αποκλεισμένων, μας οδηγεί στο σχηματισμού των κοινωνικών κατηγοριών. Ο λόγος που δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε ευδιάκριτα όρια των κοινωνικών κατηγοριών των κοινωνικά αποκλεισμένων οφείλεται στο ότι σήμερα τα όρια μεταξύ των κοινωνικών κατηγοριών δεν είναι μόνο δυσδιάκριτα αλλά εμφανίζονται και ως αυθαίρετα (Τσουκαλάς, 1991).

Ο Νούτσος (1998) κατασκευάζει ένα «ελαστικό κατάλογο των αποκλεισμένων», ο οποίος περιλαμβάνει: άτομα με ψυχολογικές διαταραχές, αλκοολικούς, τοξικομανείς, άστεγους, κουρελήδες, φυλακισμένους, ηλικιωμένους, μετανάστες, πρόσφυγες, μειονότητες, ή ημειδικευμένα τμήματα των εργαζομένων.

2.2 ΜΟΡΦΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΠΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Το Internet μπορεί να οδηγήσει σε νέες μορφές αποκλεισμού διότι η πρόσβαση σ' αυτό δίνει μεγάλες ευκαιρίες και δυνατότητες από τις οποίες οι μη - χρήστες αποκλείονται.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστηρίζει ότι θα πρέπει να αποφύγουμε την δημιουργία μίας «κοινωνίας δύο ταχυτήτων» όπου από την μία υπάρχουν αυτοί που έχουν πρόσβαση στις πληροφορικές υπηρεσίες ενώ κάποιοι άλλοι όχι (Mansell, 1998).

Δυστυχώς τα στοιχεία μέχρι σήμερα δείχνουν ανάπτυξη ανισοτήτων σε διάφορους τομείς:

α) Χωρικές ανισότητες

i) Ανισότητες μεταξύ χωρών

Απαραίτητη προϋπόθεση για την σύνδεση με το Internet είναι η ύπαρξη τηλεφωνικής γραμμής. Όμως, σύμφωνα με την έκθεση της Διεθνούς Ένωσης τηλεπικοινωνιών χωρίς τηλέφωνο βρίσκεται το 67% των νοικοκυριών του πλανήτη. Αυτό σημαίνει ότι τα νοικοκυριά αυτά ακόμα και αν είχε τα υπόλοιπα μέσα (hardware - software) και ήθελε να συνδεθεί με το Διαδίκτυο, αυτό είναι αδύνατο.

Η έλλειψη τηλεφωνικών γραμμών παρουσιάζει τεράστιες διαφορές μεταξύ των διαφόρων χωρών. Η τηλεπικοινωνιακή πυκνότητα, δηλαδή ο αριθμός των γραμμών ανά 100 κατοίκους διαμορφώνεται σε ένα εύρος από 0,1 στην Καμπότζη έως 99 στο Μονακό.

Επομένως, η ανισότητα θα υφίσταται και στο μέλλον. Σήμερα το γεγονός ότι μεγαλύτερη πρόσβαση στις τηλεπικοινωνίες έχουν οι αναπτυγμένες χώρες εξηγεί γιατί το 84% των συνδρομητών κινητής τηλεφωνίας, το 91% χρήσεως Fax και το 97% πρόσβασης στο Internet προέρχεται από τα αναπτυγμένα κράτη.

ii) Ανισότητες στο εσωτερικό των χωρών.

Στις χώρες όπου υπάρχει πρόσβαση στο Διαδίκτυο, ολόκληρες πόλεις και περιοχές αποκλείονται εφόσον δεν υπάρχει απαραίτητος «εξοπλισμός» (Internet Providers, γνώση για το αντικείμενο κτλ.) αλλά και όταν υπάρχει πρόσβαση, αυτή δεν είναι ελεύθερη.

Για παράδειγμα στην Κίνα, ένα κράτος με 1 δις κατοίκους, μόνο 500.000 κάτοικοι του έχουν πρόσβαση στο Internet (Γαλδαδάς, 1998).

β) Εισοδηματικές και φυλετικές ανισότητες

Ο αποκλεισμός της κοινωνίας της πληροφορίας «χτυπά» κυρίως όπως κάθε μορφή αποκλεισμού άλλωστε - τις ευαίσθητες ομάδες του πληθυσμού.

Έτσι οι μειονότητες, οι μετανάστες, οι γυναίκες, οι φτωχοί, οι άνθρωποι με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο συγκαταλέγονται στους πρώτους που έμειναν «έξω» από το Διαδίκτυο.

Μια μικρή μελέτη μου έγινε στην Αμερική από τους: Χόφμαν και Νόβακ σε μαύρους που χρησιμοποιούν το Internet έδειξε ότι η μόρφωση και το εισόδημα παίζουν σημαντικό ρόλο για την διαδικτύωση (Γαλδαράς, 1998). Το 44% των ερωτηθέντων λευκών είχαν δικό τους Computer έναντι του 29% των μαύρων. Η

ερώτηση: σχετικά με το αν την προηγούμενη εβδομάδα είχαν «τρέξει» στον κυβερνοχώρο διπλασιάζει το ποσοστό των λευκών. Στην ερώτηση αν κάποτε χρησιμοποίησαν το διαδίκτυο η διαφορά μειώνεται. Αυτό σημαίνει ότι κάποιοι είναι μόνιμοι χρήστες του διαδικτύου ενώ άλλοι το είδαν κάποτε στο σχολείο ή σε φίλους αλλά δεν το χρησιμοποιούν. Η μελέτη έγινε και με βάση το εισόδημα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι στους λευκούς με χαμηλό εισόδημα είχαν Computer στο σπίτι τουλάχιστον οι μισοί σε αντίθεση με τους μαύρους. Ενώ στα ανώτερα εισοδήματα η διαφορά ήταν σχεδόν μηδενική. Τα ίδια αποτελέσματα έδειξε η έρευνα για την πρόσβαση στο Διαδίκτυο. Όσο πιο ανώτερο ήταν το εισοδηματικό επίπεδο τόσο η διαφορά μεταξύ λευκών και μαύρων που χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο εξαμιζόταν.

Επομένως, ευκολότερα έχει κάποιος πρόσβαση στο διαδίκτυο όταν ανήκει σε υψηλή εισοδηματική κατηγορία. Με άλλα λόγια οι εισοδηματικές ανισότητες που ισχύουν στην κοινωνία, αναπαράγονται και διαιωνίζονται στον Κυβερνοχώρο.

γ) Οικονομικές ανισότητες

Επίσης, σημαντικές είναι και οι ανισότητες που δημιουργεί το Internet στο χώρο των επιχειρήσεων. Αν και οι επιχειρήσεις είναι οι πρώτες που έσπευσαν να εκμεταλλευτούν τα οφέλη του διαδικτύου όσες μένουν «έξω» από αυτό σίγουρα χάνουν απ' το μερίδιο της παγκόσμιας αγοράς. Χαρακτηριστικό είναι τα εξής παράδειγμα:

- Στο Περού στην περιοχή Τσινέρο το 1996, με την βοήθεια ενός παροχέα υπηρεσιών Internet, του Περουβιανού Επιστημονικού Δικτύου, και του Υπουργείου Γεωργίας της χώρας πραγματοποιήθηκε δικτυακή διασύνδεση για 50 οικογένειες αγροτών. Μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα οι αγρότες πουλούσαν τα προϊόντα τους στην Ν. Υόρκη πενταπλασιάζοντας μέσα σε μία νύχτα το προσωπικό τους εισόδημα (Γαλδαδάς, 1998).

Οι νέες αυτές εξελίξεις στο χώρο του εμπορίου δημιουργούν την εξαφάνιση των παραδοσιακών επαγγελμάτων και άρα ανεργία αλλά και την δημιουργία νέων και άρα νέες θέσεις εργασίας. Πολλοί όμως, υποστηρίζουν ότι ήρθε το «τέλος της εργασίας» και ο φόβος που υπάρχει και δεν είναι αβάσιμος είναι ότι οι νέες θέσεις που δημιουργούνται είναι κατά πολύ λιγότερες από αυτές που

χάνονται. Χαρακτηριστικά, οι «New York Times» (1998), περιγράφουν τις δυνατότητες των νέων τεχνολογιών με το εξής παράδειγμα: «Ένας ταμίας μπορεί να χειρισθεί το πολύ 200 συναλλαγές την μέρα, εργάζεται 30 ώρες την εβδομάδα, αμείβεται, κάνει διαλείμματα, αρρωσταίνει και δικαιούται διακοπές. Μια αυτόματη ταμειακή μηχανή μπορεί να χειρισθεί 2.000 συναλλαγές την μέρα, εργάζεται 168 ώρες την εβδομάδα και δεν δικαιούται διαλείμματα, ούτε διακοπές». Στις ΗΠΑ με 124 εκατομμύρια ενεργό εργατικό δυναμικό, 90 εκατομμύρια θέσεις απειλούνται απ' την νέα τεχνολογία.

δ) Εκπαιδευτικές ανισότητες

Μεγάλες ανισότητες «τρέφει» το διαδίκτυο στο χώρο της εκπαίδευσης. Διότι σε όσους έχουν πρόσβαση το διαδίκτυο παρέχει δυνατότητα επίσκεψης σε χιλιάδες τράπεζες πληροφοριών οι οποίες σχετίζονται με εκπαιδευτικά και επιστημονικά θέματα. Οι εκπαιδευτικές ανισότητες υφίστανται ήδη στο διαδίκτυο και υπάρχει μεγάλη πιθανότητα για όξυνση αυτών μεταξύ ατόμων, ομάδων ή και ολόκληρων χωρών. Στο βαθμό που οι ανισότητες αυτές προωθούν οικονομικές ανισότητες, είναι σε θέση να δημιουργήσουν ένα νέο είδος εκπαιδευτικού αποκλεισμού. Είναι σαν να καταδικάζουμε ένα μεγάλο ποσοστό ανθρώπων ή χωρών σε εκπαιδευτικό σκοτάδι.

ε) Γλωσσικές ανισότητες

Όπως προαναφέρθηκε το διαδίκτυο μιλάει Αγγλικά και όχι μόνο, αλλά διαβάζει και Αγγλικά δηλαδή λατινικούς χαρακτήρες. Οι γλωσσικές ανισότητες στο Internet φτάνουν στα άκρα.

Ακολουθούν οι πείσμονες Γάλλοι με 2%, ενώ όλες οι άλλες γλώσσες, συμπεριλαμβανομένων της Ισπανικής, της Γερμανικής και της Ιταλικής, απειλούνται με εξαφάνιση από τον Κυβερνοχώρο. Αυτό σημαίνει ότι ακόμα και αν κάποιος έχει πρόσβαση στο δίκτυο εάν δεν γνωρίζει έστω και στοιχειώδη Αγγλικά δεν μπορεί να επικοινωνήσει με τους άλλους χρήστες και φυσικά ούτε να λάβει πληροφορίες. Αποκλείεται δηλαδή από το Δίκτυο λόγω γλωσσικών ανισοτήτων.

στ) Ηλικιακές ανισότητες και ανισότητες λόγω φύλου

Στο Internet ο αποκλεισμός των γυναικών - όπως και των παιδιών - μπορεί να γίνεται λόγω των άσεμνων σελίδων, αν και υπάρχουν ασφαλιστικές δικλίδες για

τις σελίδες άσεων περιεχομένου όπως θα δούμε παρακάτω - όμως δεν λείπουν και οι on - line σεξουαλικές παρενοχλήσεις (Λάζος, 2001).

Πάντως, οι έρευνες και στην χώρα μας και στο εξωτερικό δείχνουν ότι οι γυναίκες δεν αποκλείονται από το διαδίκτυο, αντίθετα ο γυναικείος πληθυσμός αποτελεί το 50% του Κυβερνοπληθυσμού.

Από το Internet αποκλείονται επίσης άτομα μεγάλων ηλικιών οι οποίοι δεν είναι γνώστες του. Είναι γενικώς αποδεκτό ότι οι νεώτερες ηλικίες έχουν μεγαλύτερη πρόσβαση, λόγω εξοικείωσης με την πληροφορική τεχνολογία.

ζ) Πολιτικές ανισότητες

Ο σημερινός κόσμος χαρακτηρίζεται από πολύ-πολιτισμικότητα. Η κατάργηση της απόστασης λόγω της ταχύτητας στην επικοινωνία έφερε κοντά διαφορετικούς πολιτισμούς. Η αμφίδρομη επικοινωνία και η άρση της απόστασης πομπού και δέκτη του μηνύματος με την διαδικτύωση κατέρριψε το κλασικό μοντέλο στην επικοινωνιακή σχέση. Αυτόματα ο παραλήπτης του μηνύματος γίνεται πομπός και η εξουσία περνάει στους τελικούς αποδέκτες (Shapiro, 2003).

Απ' την άλλη δημιουργείται μια ψυχολογία αποστασιοποίησης αυτών που δεν συμμετέχουν στην πληροφόρηση. Καθώς δεν θα μοιράζονται τις εμπειρίες τους και δεν θα έχουν στην διάθεσή τους πηγές πληροφόρησης, οι πολίτες θα αισθάνονται λιγότερο δεμένοι με τους συνανθρώπους τους και θα νιώθουν ότι έχουν λιγότερες υποχρεώσεις προς αυτούς (Shapiro, 2003).

ΚΕΦ. 3^ο ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

3.1 INTERNET ΚΑΙ ΕΘΙΣΜΟΣ.

Το internet είναι ένα σημαντικό εργαλείο και δεν πρέπει να δαιμονοποιείται. Η υπερβολή ωστόσο, σε οποιαδήποτε δραστηριότητα μπορεί να σκιάζει τα σημαντικά οφέλη και να δημιουργεί προβλήματα. Το ιντερνέτ έχει την ικανότητα να καλύψει συγκεκριμένες ψυχολογικές ανάγκες ενός ατόμου. Ένα από τα χαρακτηριστικά του μέσου που προκύπτει από τη φύση του είναι ότι μπορεί να δημιουργήσει μια «ιδανική κατάσταση εαυτού», όπου το άτομο μπορεί να εξερευνήσει διάφορες πτυχές της προσωπικότητάς του χωρίς περιορισμούς και συνέπειες. Στο διαδίκτυο δεν υπάρχουν άμεσες συνέπειες των πράξεων, ο χρήστης μπορεί να σερφάρει όποτε θέλει, ενώ μπορεί να καλύψει την όποια εξωτερική εμφάνιση, αφού δεν υπάρχει οπτική επαφή.

Ο όρος εξάρτηση τα τελευταία χρόνια άρχισε να χρησιμοποιείται και για την υπερβολική χρήση των υπηρεσιών του διαδικτύου. Η πρώτη περίπτωση εθισμού στο διαδίκτυο είδε το φως της δημοσιότητας το 1997, στις Η.Π.Α. Διαταραχή από την εξάρτηση στο Internet (Internet Addiction Disorder), ονόμασε ο ψυχίατρος Ivan Goldberg (1996) την νέα νόσο που μπορεί να προκαλέσει η υπερβολική χρήση του Internet. Χαρακτηρίστηκε και ως ασθένεια του 2.000, ως

κυβερνοεξάρτηση - χρησιμοποιώντας την συμπτωματολογία που προκαλούν οι εξαρτησιογόνες ουσίες.

Κατά άλλους, εξάρτηση από το διαδίκτυο είναι η αδυναμία ελέγχου της χρήσης του ιστού, που οδηγεί σε αισθήματα πίεσης, άγχους και δυσλειτουργικές συμπεριφορές σε καθημερινές δραστηριότητες (Shapira, Goldsmith., Gold et al, 2003). Ένας άλλος ορισμός είναι «η καταναγκαστική υπέρχρηση του διαδικτύου, της οποίας η στέρηση ακολουθείται από ευερέθιστη ή δυσθυμική συμπεριφορά» (Mitchell, 2000).

Οι ερευνητές έχουν περιγράψει ένα σύνδρομο εντατικής ενασχόλησης με το διαδίκτυο όπου ποσότητες χρόνου δαπανώνται. Για την επίτευξη του ίδιου αισθήματος ικανοποίησης, γίνεται καταναγκαστική χρήση και η αίσθηση του έξω κόσμου ότι είναι βαρετός ενώ συνήθως η κοινωνική αλληλεπίδραση είναι μειωμένη, έκπτωση της λειτουργικότητας του ατόμου σε προσωπικό, οικογενειακό και κοινωνικό επίπεδο και συνέχιση της χρήσης παρά τη γνώση της παραπάνω έκπτωσης. Τα συμπτώματα μπορούν να διαχωριστούν σε **ψυχικά** και **σωματικά**.

Τα **ψυχικά** είναι:

- Αίσθηση εφορίας όση ώρα βρίσκονται στο διαδίκτυο.
- Νιώθουν ανίκανοι να διακόψουν τη δραστηριότητά τους (Davis, 2001).
- Αποζητούν όλο και περισσότερο χρόνο στο διαδίκτυο και έχουν την αίσθηση ότι το διαδίκτυο είναι ο μόνος ενός ατόμου (Davis, 2001).
- Παραμέληση της οικογένειας και των φίλων (Nauert, 2007)
- Νιώθουν αισθήματα κενού, θλιμμένοι και οξύθυμοι όταν δε βρίσκονται στο ιντερνέτ.
- Ψεύδονται στην οικογένεια και στους φίλους τους για τις δραστηριότητές τους και έχουν μια αίσθηση ενοχής για την πολύωρη χρήση (Davis, 2001).
- Συμπτώματα συνδρόμου στέρησης, όπως θλιμμένη συμπεριφορά, μειωμένη ανταπόκριση στα εξωτερικά ερεθίσματα, απώλεια ενδιαφέροντος, ψυχοκινητική διέγερση, εκούσια ή ακούσια κίνησης

δακτυλογράφησης των χεριών, έμμομη σκέψη για το ιντερνέτ, όνειρα για το ιντερνέτ.

Ενώ τα **σωματικά** είναι:

- Διατροφικές διαταραχές.
- Διαταραχές του ύπνου και αλλαγή των συνηθειών του ύπνου.
- Μυοσκελετικές παθήσεις.
- Μειωμένη αθλητική δραστηριότητα.
- Ξηρά μάτια – μυωπία.
- Ημικρανίες.
- Παραμέληση προσωπικής υγιεινής.

Επίσης, έχει διαπιστωθεί ότι όσοι κάνουν κατάχρηση του διαδικτύου έχουν έντονο αίσθημα μοναξιάς και κατάθλιψης (Nalwa & Anand, 2003). Πάντως, το μεγαλύτερο ενδιαφέρον γύρω από τις δυσλειτουργική χρήση του διαδικτύου, αποδίδεται ίσως σε συναισθηματικές, ψυχολογικές και κοινωνικές του παραμέτρους (Angelis, 2000).

Από την μελέτη της Ψυχολόγου Κίμπερλι Γιανγκ του Πανεπιστημίου του Πίτσμπουργκ - ιδιοκτήτρια του Κέντρου για on - line έξεις που δημοσιεύτηκε από την Αμερικανική Ένωση Ψυχολόγων με τίτλο «Δηλητηρίαση από το Internet: Πώς η επικοινωνία μέσω κομπιούτερ γίνεται εξάρτηση» προκύπτει ότι από 396 άτομα - που θεωρούν τον εαυτό τους «κυβερνεζαρτημένο» - άντρες και γυναίκες που έχουν ιδιαίτερη συμπάθεια στους υπολογιστές είναι φανατικοί χρήστες των chat rooms (sites αμφίδρομης επικοινωνίας σε πραγματικό χρόνο). Χρησιμοποιούν το διαδίκτυο κατά μέσο όρο 38 ώρες την εβδομάδα.

Έρευνα φοιτητών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων έφερε στο φώς ορισμένα χρήσιμα στοιχεία σχετικά με τον αντίκτυπο που έχει η Διαδικτύωση στην καθημερινή ζωή. Σε δείγμα 103 ερωτηθέντων, το 12% στην ερώτηση «θεωρείται ότι για τον εαυτό σας η χρήση του Internet είναι ένα είδος εθισμού ή εξάρτησης;» απάντησε θετικά. Με αφορμή άλλες έρευνες που κατέληξαν στο ίδιο ποσοστό υποτίθεται ότι το ποσοστό αυτό χαρακτηρίζει το σύνολο των χρηστών (Βουτσά, 2005).

Επίσης, μελέτη που έγινε στο πανεπιστήμιο της Θεσσαλίας, λαμβάνοντας μέρος δείγμα 2.200 μαθητές ηλικίας 12-18 ετών σε 85 σχολεία της Θεσσαλίας, έδειξε ότι το ποσοστό του εθισμού στο διαδίκτυο αγγίζει το 8,2%, και στα αγόρια 2% πιο υψηλά από τα κορίτσια. Συνολικά, η χαρακτηριζόμενη προβληματική χρήση του διαδικτύου ήταν της τάξεως του 26,3% (Σιώμος, 2008).

Πολλοί ερευνητές προσπάθησαν να εντάξουν την εξάρτηση του διαδικτύου, στο D.S.M. – IV δανείζοντας κριτήρια από τις διαταραχές της εξάρτησης από ουσίες και ελέγχου των παρορμήσεων και συγκεκριμένα η Young από την παθολογική χαρτοπαιξία και ο Goldberg μαζί με τον Griffiths της εξάρτησης από ουσίες. Δηλαδή η προβληματική χρήση του διαδικτύου ως μία διαταραχή του ελέγχου των παρορμήσεων κατά την οποία το άτομο βιώνει μία κλιμακούμενη ένταση, η διέγερση πριν από τη χρήση του ιστού και μία αίσθηση ικανοποίησης μετά την ολοκλήρωση της συμπεριφοράς (Young 2004, Goldberg 1996, Griffiths 2000).

Παρά ταύτα, οι εισηγήσεις για μια νέα διαγνωστική κατηγορία για την κατάχρηση του διαδικτύου, δεν έχει συμπεριληφθεί στο D.S.M. – IV. Μάλιστα, με αφετηρία τις ποιοτικές διαφορές της χρήσης του ίντερνετ, υποστηρίχθηκε, ότι οι εθιστικές συμπεριφορές δεν έχουν να κάνουν τόσο με το ίδιο το μέσο, όσο με το υλικό που είναι διαθέσιμο σε αυτό (Σταυρόπουλος, 2008).

Έτσι αναπτύχθηκαν δυο διαφορετικές προσεγγίσεις στη μελέτη της δυσλειτουργικής διαταραχής του κυβερνοχώρου. Αυτή που υποστηρίζει την ξεχωριστή καταγραφή της εξάρτησης από το διαδίκτυο και η δεύτερη ότι όσοι εκδηλώνουν εθιστική συμπεριφορά του μέσου, είναι στην πραγματικότητα εξαρτημένοι από την ενίσχυση κάποιας συμπεριφοράς, που αν και είναι διαθέσιμη στο διαδίκτυο, υπάρχει και στον εξωτερικό κόσμο.

Πάντως, μέχρι σήμερα, όπως αναφέρει μια ομάδα ερευνητών, δεν υπάρχει ακριβής καθορισμός της «Internet Addiction Disorder». Η Anderson χρησιμοποίησε τις επτά ερωτήσεις, τύπου σωστό ή λάθος που προσεγγίζουν περισσότερο τα διαγνωστικά κριτήρια του ανεξάρτητου περιεχομένου του DSM-IV, που ερμηνεύουν την εξάρτηση του ίντερνέτ. Ο Ko et al. πρότειναν

διαγνωστικά κριτήρια του εθισμού στους ενήλικες (DC-IA-A) “diagnostic criteria of internet addiction in adolescents” (Ko, Yen et al, 2009).

Πάντως, εβδομαδιαίος χρόνος χρήσης του διαδικτύου για τη διάγνωση της διαταραχής κυμαίνεται από 19 έως 38 ώρες αν αναλογιστεί κανείς ότι ο επίσημος χρόνος εργασίας κυμαίνεται σε 35 ώρες εβδομαδιαίως. Επίσης, οι νεαρότεροι χρήστες είναι πιο ευάλωτοι και ειδικά η ηλικία 19 με 24 καθώς και οι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (Σταυρόπουλος, 2008). Μεγάλη χρήση του διαδικτύου καταναλώνεται κυρίως στα παιχνίδια εικονικής πραγματικότητας, που ο χρόνος συμμετοχής τους, ειδικά σε εφήβους, ανέρχεται στις 22 ώρες τη εβδομάδα.

Πολλές έρευνες επιχείρησαν να διερευνήσουν τη σύνδεση μεταξύ της εξάρτησης από τον ιστό και το **ψυχολογικό προφίλ** των ατόμων που υποφέρουν από τα συμπτώματα. Έχει επιβεβαιωθεί σύνδεση της εξάρτησης από το μέσο και της μοναξιάς, της κατάθλιψης, του άγχους, της έλλειψης ικανών φιλικών σχέσεων, της παρουσίας έντονης παρόρμησης, διαπροσωπικής ευαισθησίας και χαμηλής αυτοεκτίμησης, της Κοινωνικής Φοβίας, της Διαταραχής Ελλειμματικής Προσοχής – Υπερκινητικότητα (ΔΕΠΥ), Ιδιοψυχαναγκαστική Διαταραχή και τέλος, Διπολική Διαταραχή (Ha, 2006).

Έτσι κατά τους Yang και Tung (2007), αυτοί που είναι εξαρτημένοι από το διαδίκτυο τείνουν να μην έχουν ικανοποιητική κοινωνική ζωή και αυτοί που χρησιμοποιούν το μέσο για ενημερωτικούς σκοπούς, να βελτιώνουν κατά πολύ την κοινωνικότητά τους. Επιπλέον, τα άτομα που κάνουν κατάχρηση διαδικτύου έχουν στο ιστορικό τους περισσότερα ψυχοκοινωνικά, διαπροσωπικά, οικογενειακά κ.α προβλήματα.

Οι αναφορικές βιβλιογραφικές πηγές που αναφέρονται για τη σκιαγράφηση του προφίλ των κυβερνοεξαρτόμενων ατόμων, κατέληξαν σε νέους και υψηλής μόρφωσης ενήλικες, με άμεση πρόσβαση στον ιστό, ως πιο συχνούς υποψήφιους. Όσον αφορά το φύλο, είναι συνήθως αγόρια που παίζουν διαδικτυακά παιχνίδια, με μέσο όρο χρήσης 5.5 ώρες την ημέρα, σε μονογονεϊκές ή δυσλειτουργικές οικογένειες.

Έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Ταϊβάν, βρέθηκε ότι οι άνδρες χρησιμοποιούν το διαδίκτυο πιο πολύ από τις γυναίκες. Οι άνδρες έχουν

περισσότερο προβληματική συμπεριφορά στην εξάρτηση του ιντερνέτ. Επίσης, βρέθηκε σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ της προβληματικής χρήσης του διαδικτύου και της κοινωνικής λειτουργικότητας. Η κοινωνική λειτουργικότητα συσχετίζεται με όλους τους παραμέτρους (π.χ. ανεκτικότητα, καταναγκαστική χρήση, απομόνωση κτλ.) (Li, Chung, 2004).

Οι ερευνητές πρότειναν δυο ομάδες χρηστών. Τους «τελετουργιστές» και τους «οργανιστικούς». Οι «τελετουργιστές» μοιάζει να χρησιμοποιούν τον ιστό για να αντλούν ικανοποίηση και οι «οργανιστικοί», τείνουν να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο με κίνητρο την ολοκλήρωση δράσεων, με σκοπό την αυτοπραγμάτωση (Σταυρόπουλος, 2008).

Επίσης, σύμφωνα με τις αναφορές του 6^{ου} Πανελλήνιου Παιδοψυχιατρικού Συνεδρίου που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα (Μάιος, 2009), ο εθισμός των νέων στην Ελλάδα φτάνει στο 8,2%, κατέχοντας την υψηλότερη θέση παγκοσμίως. Σε αρκετές χώρες της Ασίας, ειδικά η Κίνα, η Ταιβάν, η Ν. Κορέα, αναφέρουν από τις πιο υψηλές επιπτώσεις του εθισμού του ιντερνέτ στους νέους. Ακόμη και οι χρήστες του ιντερνέτ στις ΗΠΑ, δεν είναι προστατευμένοι. Πάνω από εννέα εκατομμύρια Αμερικάνοι μπορεί να είναι σε κίνδυνο για διαταραχή ή να χαρακτηριστούν ως προβληματικοί χρήστες του διαδικτύου (Fitzpatrick, 2008). Στην Νορβηγία το ποσοστό είναι 1,98%, (Johansson et al., 2004) στην Ιταλία 5,4%, στην Νότια Κορέα 1,6% και στην Κίνα 2,4% (Sao et al., 2007).

3.2 ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΑ

Στις σύγχρονες κοινωνίες η κρίση της οικογενείας και το φαινόμενο του διαζυγίου, η πίεση από τα ΜΜΕ, οι πολυπολιτισμικές κοινωνίες, η ανεργία και η υπεραπασχόληση των γονιών και τέλος, η καλή επαφή και προσαρμογή των νέων στις νέες τεχνολογίες, επιτείνει περισσότερο τα φάσμα των γενεών. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι η δημιουργία των πρόδρομων συμπτωμάτων της εξάρτησης του διαδικτύου. Τα πρόδρομα συμπτώματα της εξάρτησης μπορούν να εμφανιστούν ως εξής:

- ✦ Ο υπερβολικός χρόνος ενασχόλησης με το Η/Υ.

- Η παραμέληση των υποχρεώσεων και των άλλων ασχολιών.
- Η απομόνωση και η μείωση του χρόνου των δραστηριοτήτων.
- Η μεταβολή της συμπεριφοράς.
- Οι πονοκέφαλοι και η ξηρότητα των οφθαλμών κ.α.

Οι αιτίες του φαινομένου της εξάρτησης του διαδικτύου, προτάθηκαν μέσα από το φίλτρο του ψυχοκοινωνικού μοντέλου του Beard (2005). Έτσι, **βιολογικοί**, **ψυχολογικοί** και **κοινωνικοί** παράγοντες φαίνονται να ευθύνονται για την εμφάνιση του φαινομένου.

Όσον αφορά τους **βιολογικούς** παράγοντες, αυτοί προσπάθησαν να συσχετιστούν με την υπόθεση της νευροδιαβίβασης της ντοπαμίνης. Η υπόθεση αυτή έχει προταθεί και για άλλες συμπεριφορικού τύπου εξαρτήσεις, όπως βουλιμία κ.α.

Ο κυριότερος, πάντως, **ψυχολογικός** παράγοντας για τον εθισμό στο διαδίκτυο, είναι η ανάγκη του μετριασμού των έντονων αρνητικών συναισθημάτων. Κάποιοι μελετητές έχουν περιγράψει ένα γνωστικοσυμπεριφοριστικό μοντέλο, όπου ψυχαναγκαστικές σκέψεις συνοδεύουν τη χρήση του μέσου, το οποίο εκλαμβάνεται ως ένας τρόπος εξουδετέρωσης αρνητικών συναισθημάτων, λειτουργώντας καταναγκαστικά.

Κατά τη Young το 1998, η καταθλιπτική διάθεση των εξαρτημένων από το διαδίκτυο, απορρέει από τη χαμηλή τους αυτοεκτίμηση και το φόβο της απόρριψης που βιώνουν. Ουσιαστικά το διαδίκτυο επιτρέπει στα άτομα, που πιέζονται από την πραγματικότητα που βιώνουν, να αποσυμπιέζουν την προσωπικότητά τους, λειτουργώντας με έναν χαρακτήρα που απέχει από τον πραγματικό. Ο μηχανισμός αυτός, της γέννησης και λειτουργίας μιας εικονικής πραγματικότητας, φαίνεται να εξηγεί και την υψηλή αποδοχή των παιχνιδιών εικονικής πραγματικότητας.

Σύμφωνα με έρευνα του ΤΕΙ Αθηνών (δείγμα 646 φοιτητών, το ποσοστό του εθισμού ήταν 7,86%), οι παράγοντες που συμβάλλουν στον εθισμό του διαδικτύου είναι οι εξής: (Φράγκου, Φράγκου, Βάλβη, 2009)

- Η μοναξιά και η απομόνωση

- Οι προβληματικές σχέσεις με τους γονείς τους. Πολλοί εξαρτημένοι καταγγέλλουν ότι οι γονείς δεν κατανοούν τα προβλήματά τους και έτσι βρίσκουν καταφύγιο στο ιντερνέτ, για να συναντήσουν νέους φίλους.
- Η συστολή και η χαμηλή αυτοεκτίμηση, η οποία εμποδίζει τους χρήστες να συζητούν τα προβλήματά τους με πραγματικά πρόσωπα.
- Η τάση να δρέψουν τους καρπούς της τεχνολογίας με την εκτεταμένη χρήση του ιντερνέτ.
- Η δωρεάν πρόσβαση στο ιντερνέτ στα πανεπιστήμια.
- Η ανία από τη διδασκαλία ακαδημαϊκών μαθημάτων.
- Η επιθυμία να δημιουργήσουν νέες και πιο συναρπαστικές σχέσεις με το αντίθετο φύλο μέσω του ιντερνέτ.
- Η σωματική ασθένεια, η οποία εμποδίζει το άτομο να έχει κοινωνικές σχέσεις (π.χ. παραπληγικοί).

Η φύση των ακραίων συντελεστικών αιτιών της παθολογικής χρήσης του ιντερνέτ πρέπει να εξηγηθεί μέσα σε ένα πλαίσιο προδιάθεσης – στρες. Σύμφωνα με αυτό το πλαίσιο μη φυσιολογική συμπεριφορά είναι το αποτέλεσμα προδιατεθειμένης ευπάθειας (προδιάθεσης), σε ένα γεγονός ζωής (στρες). Στο προτεινόμενο **διαγνωστικό συμπεριφοριστικό μοντέλο** της παθολογικής χρήσης του διαδικτύου η υπάρχουσα ψυχοπαθολογία είναι η προδιάθεση.

Πολλές έρευνες ενοχοποιούν τις αιτίες της ψυχοπαθολογίας στην κατάχρηση του διαδικτύου, την κατάθλιψη και την κοινωνική ανησυχία. Για αυτό το λόγο η ψυχοπαθολογία πρέπει να παρουσιαστεί σε συνδυασμό με τα συμπτώματα της παθολογικής χρήσης του διαδικτύου. Αν ένα άτομο είναι καταθλιπτικό δείχνει συμπτώματα της παθολογικής χρήσης του διαδικτύου και θα έπρεπε να αντιμετωπισθεί εστιάζοντας στην κατάθλιψη και όχι στην παθολογική χρήση του διαδικτύου. Κλειδί παράγοντας στην εμπειρία με το διαδίκτυο είναι η ενίσχυση του ατόμου που λαμβάνει από το γεγονός. Όταν ένα άτομο αρχικά δοκιμάσει ένα νέο χαρακτηριστικό του διαδικτύου αυτό ενισχύεται από την επακόλουθη αντίδραση. Αν η αντίδραση είναι θετική το άτομο ενισχύεται να συνεχίσει τη δραστηριότητα (Davis, 2001).

Επίσης, το διαδίκτυο υπερδιαφημίστηκε, μπαίνοντας στη ζωή μας μόνο με τα θετικά στοιχεία. Μια και η ενημέρωση ήταν μονομερής, οι κίνδυνοι δεν εκτέθηκαν από κανέναν. Η δεσμευτική χρήση των διαδικτυακών επικοινωνιών και των διαδραστικών παιχνιδιών οδηγεί πολλά παιδιά και εφήβους στο σημείο που να μην αντιλαμβάνονται το χρόνο που καταναλώνουν στο διαδίκτυο. Τα πιο ευάλωτα παιδιά είναι αυτά που είναι μοναχικά και βαριούνται ή από οικογένειες όπου κανείς δεν είναι σπίτι για να μιλήσουν μετά το σχολείο. Με την πληθώρα, άλλωστε, των internet café, τα σύγχρονα αγαπημένα στέκια της νέας γενιάς, όπου περνούν ώρες μοναχικής επικοινωνίας και παριστάνουν τους ήρωες και πρωταγωνιστές εικονικών, φανταστικών πραγματικοτήτων, μέσα από το πλήθος των διαδραστικών παιχνιδιών, κανένας έλεγχος δεν μπορεί να υπάρξει, αν δε γίνει ουσιαστική ενασχόληση με τα παιδιά, δεν αντικατασταθεί το αίσθημα της μοναξιάς και παραμέλησης που βιώνουν (Παπάνης, 2009). Τέλος, τα παιδιά που δεν είναι δημοφιλή ή είναι ντροπαλά, έλκονται περισσότερο από τις ευκαιρίες δημιουργίας μιας νέας ταυτότητας σε ηλεκτρονικές κοινότητες.

3.3 ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Όσο πολύπλοκο κι αν είναι το πολυμεσικό περιβάλλον ενός παιχνιδιού, μιας διαδικτυακής κοινότητας, κλπ και παρά τα πολύπλοκα γραφικά, αυτό που μεταβάλλεται καθοριστικά είναι η μη λεκτική επικοινωνία, η γλώσσα του σώματος. Η έμφαση δίνεται κυρίως στο γραπτό λόγο.

Η ιδιοτυπία αυτή παρέχει στους συνομιλητές να παρουσιάσουν ένα μόνο μέρος της πραγματικής τους ταυτότητας, να παραμείνουν ανώνυμοι, να επιδείξουν τον πραγματικό τους εαυτό ή να επιλέξουν ένα ολοκαίνουριο προσωπείο, ανάλογα με τα αποθέματα αυτοεκτίμησης, που διαθέτει ο καθένας και τους σκοπούς για τους οποίους επιδιώκει μία διαδικτυακή σχέση.

Είναι απόλυτα καταληπτός ο εθισμός που προκύπτει από αυτήν την κατάσταση, η οποία μοιάζει πολλές φορές με ύπνωση ή με όνειρο, με μια αλλοιωμένη διάσταση της συνείδησης: μέσα στην ασφάλεια ενός δωματίου, σε ένα περιβάλλον χωρίς τα ρίσκα της επώδυνης και αγχώδους ζωής, με το δικό του

ρυθμό, με διαφορετική αίσθηση της αιτίας και του αποτελέσματος, με πλήθος διαδικτυακών ενισχύσεων και με τη Δημοκρατία του Διαδικτύου να φανερώνεται σε αντίθεση με τις τυραννίες της φυσιολογικής ζωής.

Στις διαδικτυακές κοινότητες οι χρήστες δεν θέλουν να παραμένουν εντελώς ανώνυμοι. Συνήθως προτιμούν να καθορίζουν εκείνοι ποια στοιχεία της προσωπικότητάς τους θα αποκαλυφθούν και ποια θα παρουσιαστούν αλλοιωμένα και συμπληρωμένα με παλιότερες εκφάνσεις του εαυτού ή με φαντασιακά στοιχεία. Ο McWilliams (1994) διέκρινε διάφορους τύπους προσωπικότητας για κλινικούς σκοπούς και ο John Suler (1996) τους χρησιμοποίησε για να κατηγοριοποιήσει τα είδη των εικονικών προσωπικοτήτων, που χρησιμοποιούνται στο ίντερνέτ: Ο **ναρκισσιστικός τύπος**, που επιλέγει θέματα που φανερώνουν δύναμη, τελειότητα, μεγαλείο, ο **σχιζοειδής** που διαλέγει το προσωπίο του αδιάφορου συναισθηματικά, του εσωστρεφή, του καταθλιπτικού (πιο σκοτεινές και μοναχικές φιγούρες), ο **μανιακός** με θέματα που περιστρέφονται γύρω από τον κακό εαυτό, ο **παρανοειδής** που είναι ευερέθιστος, παίρνει συχνά το ρόλο του κατηγορού, που διαρκώς τονίζει τα ελαττώματα στους άλλους, ο **ψυχαναγκαστικός**, που δίνει έμφαση στη λεπτομέρεια της εικόνας του και στην εμμονή στους κανόνες, οι τύποι με ψυχοπαθητική προσωπικότητα, που συνήθως παραβιάζουν την πεπατημένη, δεν ανήκουν πουθενά, δεν συμμορφώνονται σε κοινές παραδοχές, ο **μαζοχιστής**, που είναι αυτοκαταστροφικός και διαρκώς επιδιώκει να πληγωθεί από τη συμπεριφορά των άλλων.

Όλη η ανθρώπινη ψυχοσύνθεση, που συνθέτει το μωσαϊκό της καθημερινότητας, συγκεκαλυμμένη και λανθάνουσα, επαναδομείται, φιλτράρεται και αναμειγνύεται στο διαδίκτυο, το οποίο αναγκαστικά έχει όλο το εύρος της ανθρώπινης ψυχής. Ο ανιμισμός, τα τοτέμ και η συμβολοποίηση της πρωτόγονης νόησης διαχέει όσους προτιμούν μορφές ζώων, η καθήλωση στην παιδική ηλικία εμπνέεται από μορφές κινουμένων σχεδίων, ο ιδεατός εαυτός, η χαμηλή αυτοεκτίμηση, η προσκόλληση στη μόδα διατρανώνεται με την υιοθέτηση προσωπιών γνωστών καλλιτεχνών και στις περιπτώσεις που ο χρήστης

εμφανίζει πραγματική φωτογραφία του, παράλληλα εκφράζει τη διάθεσή του να παίξει με διαφανείς και ειλικρινείς όρους.

Ένα ανησυχητικό στοιχείο που προέκυψε από τις συνεντεύξεις είναι το αίσθημα κενού, που συνεπάγεται η πολύωρη χρήση των διαδικτυακών παιχνιδιών, του facebook, των 'chat rooms' και των άλλων μέσων κοινωνικής δικτύωσης: Σχέσεις επιφανειακές, φρενήρεις, στιγμιαίες δημιουργούνται, μεταλλάσσονται και διαγράφονται με ένα κλικ.

Πλευρές της προσωπικότητας, που αναδεικνύονται αλόγιστα, χαρακτηριστικά που δραματοποιούνται για να εντυπωσιάσουν. Χρήστες άτολμοι στην προσωπική τους ζωή, με περίπλοκες οικογενειακές βιογραφίες, απαξιωμένοι από το εκπαιδευτικό σύστημα, αναδομούν την αυτοεκτίμησή τους μέσα από συγκρίσεις. Μια ιδιότυπη ψυχοθεραπεία χωρίς κανόνες και όρια (Παπάνης, 2009).

Η επικοινωνία και οι σχέσεις στην πραγματική ζωή απαιτούν διαπραγμάτευση, ρίσκο, υπομονή, επένδυση χρόνου και συναισθήματος. Η έκβασή τους πολλές φορές αμφίβολη. Αυτός που τις επιχειρεί δεν δέχεται άμεση ενίσχυση, όπως συμβαίνει στο διαδίκτυο, ειδικά σε μια κοινωνία που η συλλογικότητα φθίνει και ο ατομισμός ανακηρύσσεται σε πρώτιστη αξία. Νιώθουν κατάθλιψη για την ανικανότητα αυτή, αδυνατούν να αντλήσουν ευχαρίστηση από μη ακραίες καταστάσεις, όπως αυτές των ηλεκτρονικών παιχνιδιών (Nauert, 2007). Για το λόγο αυτό τις επιζητούν και στην πραγματική ζωή, με αποτέλεσμα πολλές φορές να φέρονται αντικοινωνικά. Βιώνουν στερητικά σύνδρομα, όταν δεν έχουν πρόσβαση και εξαρτούν την αυτοεκτίμησή τους από ένα πληκτρολόγιο ή joystick.

Η φιλία και η επικοινωνία επανανοηματοδοτείται: Ο 'άλλος', ο συνομιλητής σε ένα chat room δεν είναι ένα αμιγώς πραγματικό πρόσωπο, αλλά ένα προσωπίο, ένα κράμα από αληθινές ιδιότητες και φαντασιακές προβολές. Οι αισθητηριακές αναπαραστάσεις μηδανινές. Ο χρήστης μιλά σε ένα πρόσωπο που ο ίδιος κατασκευάζει. Προβάλλει επάνω του τις επιθυμίες του, τις ελλείψεις του, τις προσδοκίες του και τις φαντασιώσεις του. Ο 'άλλος' ανάγεται σε μορφή ιδεατή. Η απογοήτευση είναι το κυρίαρχο χαρακτηριστικό, όσων αποφασίζουν να συναντηθούν στην πραγματική ζωή (Grohol, 2005).

Έτσι, τα άτομα που φαίνεται να πληρούν τα κριτήρια της κυβερνοεξάρτησης, επιβαρύνουν σοβαρά πολλούς τομείς της ζωής τους, όπως ακαδημαϊκές, κοινωνικές, οικονομικές, επαγγελματικές κ.α. (Young, 2004).

Έρευνες δείχνουν ότι όσοι δαπανούν πολύ χρόνο στο ιντερνέτ, τείνουν να στερούνται ύπνο, να έχουν μειωμένη κοινωνική αλληλεπίδραση και δυσχερείς διαπροσωπικές σχέσεις, (Davis, 2001) σχολική αποτυχία και επιθετικότητα στα παιδιά, κατάθλιψη, μειωμένη αυτοεκτίμηση, (Davis, 2001) μοναξιά, μειωμένη φυσική δραστηριότητα, χαμηλή ποιότητα ζωής. Όσοι περισσότερη ώρα περνούν οι νέοι στο διαδίκτυο, τόσο συχνότερο είναι το φαινόμενο να φέρονται επιθετικά σε άλλους νέους ή στην οικογένειά τους. Οι νέοι γίνονται πιο ευερέθιστοι και αποφεύγουν άλλες δραστηριότητες. Τα προβλήματα αυτά παρατηρούνται, όταν η ενασχόληση με το διαδίκτυο γίνεται για κοινωνικούς σκοπούς και όχι για εκπαιδευτικούς, καθώς η διαδικτυακή επικοινωνία λειτουργεί σε βάρος της αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της οικογένειας (Παπάνης, 2009).

Ο εθισμός, λοιπόν, στο διαδίκτυο έχει καταστροφικές συνέπειες, για αυτό το λόγο θα πρέπει να τονιστεί, η σημασία της έγκυρης εισαγωγής των Η/Υ στη μαθησιακή διδασκαλία ώστε η γνωριμία με τις νέες τεχνολογίες να γίνει σε ένα ελεγχόμενο περιβάλλον, με ισορροπημένη παρουσίαση και έγκαιρη ανίχνευση των παθολογικών σημείων και συμπτωμάτων. Χαρακτηριστικά στη Ν. Κορέα αναφέρθηκαν δέκα θάνατοι εφήβων από καρδιοαναπνευστικά αίτια σε ιντερνέτ καφέ και το 2,1% των παιδιών 6-19 ετών χαρακτηρίζονται ότι πληρούν τα κριτήρια για εθισμό στο διαδίκτυο (Choi 2007).

Οι εν λόγω χρήστες καταφεύγουν στο διαδίκτυο ως μέσο ανακούφισης του στρες και της κατάθλιψης που βιώνουν, χωρίς φυσικά να την αντιμετωπίζουν. Επίσης, η παραγωγικότητα των εργαζομένων μειώνεται δραστικά (Nauert, 2007) καθώς και η κοινωνικότητα του ατόμου, αφού οδηγεί το άτομο σε επιστράτευση αμυνών άρνησης και απόσυρσης, με σκοπό την απομόνωση και τέλος, την παραμέληση της υγείας τους (Dorubeck & Wells, 2006).

3.4 ANTIMETΩΠΙΣΗ

Θεραπείες για ανθρώπους που έχουν διαγνωστεί για εθισμό στο ιντερνέτ είναι δύσκολο να βρεθεί. Αρχικά, θα πρέπει κάποιος να επισκεφτεί έναν ψυχολόγο / ψυχίατρο που θα διαγνώσει την διαταραχή. Η έλλειψη εμπειρικών γνώσεων και μεθοδολογικών εργαλείων κάνει δύσκολο το έργο των επαγγελματιών ψυχικής υγείας για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Χρειάζεται θετική υποστήριξη. Τα υποκείμενα βέβαια που δουλεύουν με υπολογιστή συνήθως αποτυγχάνουν στη θεραπεία. Δημιουργηθήκαν διάφορα πλαίσια θεραπειών, ανάλογα με αυτά του γενικότερου εθισμού (Duran, 2003).

Μια τέτοια θεραπεία μπορεί να μοιάζει με δίαιτα. Καταγράφεται ο χρόνος της εισόδου και της εξόδου του χρήστη και υπάρχει ένας υπενθυμητικός παράγοντας στην οθόνη έτσι που ο χρήστης να μπορεί να σταματήσει αμέσως και να αναβάλλει την είσοδό του στον υπολογιστή. Με αυτό τον τρόπο παρέχουν στους χρήστες να εξισορροπήσουν τα συναισθήματά τους (Duran, 2003). Κατά τη διάρκεια της θεραπείας δε διακόπτεται η χρήση, αλλά ο εξαρτημένος μαθαίνει να θέτει όρια στη χρήση και να αρχίσει και πάλι την ενασχόληση με άλλες δραστηριότητες.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δημιουργήθηκαν ανοιχτές γραμμές επικοινωνίας, για να βοηθήσουν τους γονείς, και γενικά κάθε άτομο που παίζει ρόλο στην προστασία των παιδιών, αλλά και των ίδιων των υποκειμένων όταν βιώνουν τα συμπτώματα της διαταραχής του εθισμού του διαδικτύου.

Έτσι, για την αντιμετώπιση της παθολογικής χρήσης του διαδικτύου, ειδικά σε πρώιμα στάδια, προτείνεται:

- Συμβουλευτική παρέμβαση στον έφηβο και στην οικογένεια.
- Ειδικό εξατομικευμένο πρόγραμμα περιορισμού της υπερβολικής χρήσης.
- Εκμάθησης ενός ορθολογικότερου τρόπου χρήσης των νέων τεχνολογιών από τον έφηβο.

- Γνωστικο-συμπεριφορική ψυχοθεραπευτική παρέμβαση (ημερολόγιο, αμοιβές, κίνητρα για άλλες δραστηριότητες, τόνωση της αυτοπεποίθησης, ενθάρρυνση κοινωνικών επαφών κτλ).
- Φαρμακοθεραπεία.
- Και σε πολύ σοβαρές περιπτώσεις όπου μπορεί να συνυπάρχει αυτοκτονικός ιδεασμός και μείζον καταθλιπτική διαταραχή, καθώς και συμπτώματα καχεξίας εξαιτίας της συνεχόμενης πολυήμερης ενασχόλησης με το διαδίκτυο (π.χ διαδικτυακά παιχνίδια) υπάρχει η δυνατότητα ενδονοσοκομειακής νοσηλείας στην παιδοψυχιατρική κλινική.
- Οικογενειακή θεραπεία.
- Οι θεραπευτικές τεχνικές περιλαμβάνουν γνωσιακή αναδόμηση, εστιασμένη στη χρήση του μέσου, συμπεριφορικές ασκήσεις και θεραπεία έκθεσης, κατά την οποία το άτομο μένει εκτός σύνδεσης για συνεχώς μεγαλύτερο διάστημα.
- Επίσης, η ψυχοεκπαίδευση, σε σχέση με τη διακινδύνευση της χρήσης του μέσου καθώς και ο συνδυασμός των παραπάνω με φαρμακοθεραπεία, βελτιώνουν κατά πολύ τη διαταραχή (Σταυρόπουλος, 2008).

Σήμερα πρέπει να τονιστεί ότι ο εθισμός στο Διαδίκτυο δεν αποτελεί αναγνωρισμένη ξεχωριστή ψυχιατρική διαταραχή και υπάρχει σοβαρός προβληματισμός στο να ενταχθεί η διαταραχή στην αναθεωρημένη έκδοση του DSM το 2011. Η πρώτη χώρα που αναγνώρισε επισήμως τη διαταραχή είναι η Κίνα τον Νοέμβριο του 2008, ενώ ενδέχεται να ακολουθήσει και η Γερμανία.

Οι δράσεις επαγρύπνησης και ενημέρωσης κατευθύνονται προς τέσσερις κύριες ομάδες στόχους:

- Τους δάσκαλους και τους καθηγητές και τον τομέα της παιδείας, εν γένει.
- Το ευρύτερο κοινό και ιδίως τους γονείς
- Στα παιδιά.

- Τους κύκλους της κυβέρνησης και του τύπου / των μέσων επικοινωνίας.

A. Εκπαίδευση γονέων:

Το σημαντικότερο πράγμα που θα χρειαστεί να κάνουν οι γονείς προκειμένου να μπορέσουν να ελέγξουν αποτελεσματικά τη χρήση του διαδικτύου από τα παιδιά τους, είναι να γνωρίσουν οι ίδιοι τα μέσο. Προς το παρόν οι γονείς δε φαίνεται να γνωρίζουν οι ίδιοι το μέσο και επιπλέον δε φαίνεται διατεθειμένοι να έρθουν σε επαφή με το διαδίκτυο, ενώ ταυτόχρονα δεν ενδιαφέρονται για τις δραστηριότητες των παιδιών στο ιντερνέτ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι σε έρευνα του Pew Report (2001), ακόμα και στην πιο εξελιγμένη τεχνολογικά Αμερική, το 64% των εφήβων που ρωτήθηκαν δήλωσαν ότι είχαν καλύτερη γνώση του διαδικτύου σε σύγκριση με τους γονείς τους, και το 66% των γονέων τους απλά συμφωνούσε (Παπάνης, 2009). Ταυτόχρονα, οι γονείς θα πρέπει κάποιες φορές να χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο μαζί με το παιδί, ώστε να του δίνουν τις απαραίτητες κατευθύνσεις, ενώ η εγκατάσταση κάποιων φίλτρων στον υπολογιστή μπορεί να αποτρέψει την εμφάνιση ακατάλληλων για το παιδί ιστοσελίδων.

Οι οδηγίες και οι συμβουλές προς τους γονείς είναι οι παρακάτω:

- Έλεγχος αν το παιδί ασχολείται υπερβολικά με το Διαδίκτυο .
- Αν δείχνει ισχυρά σημάδια εξάρτησης χρειάζεστε βοήθεια από ειδικό.
- Η καταναγκαστική χρήση του Διαδικτύου μπορεί να αποτελεί σύμπτωμα άλλων προβλημάτων όπως η κατάθλιψη, ο θυμός και η χαμηλή αυτοεκτίμηση.
- Δημιουργία ενός καταλόγου με τους κανόνες χρήσης του Διαδικτύου για το παιδί.
- Όχι απαγόρευση σε κάτι έτσι απλά αλλά εξήγηση των λόγων.
- Ενημέρωση για το ποια δωμάτια συζητήσεων ή πίνακες μηνυμάτων επισκέπτεται τα παιδιά και σε ποιόν μιλά .
- Διδαχή υπεύθυνης συμπεριφορά στο Διαδίκτυο.
- Ενθάρρυνση των παιδιών να αναπτύξουν δημιουργικές σχέσεις με συνομήλικα παιδιά και προτροπή για αθλητικές δραστηριότητες.

- Ας μην ξεχνάμε ότι η ψυχολογία των παιδιών διέπεται από πολύ λεπτές ισορροπίες. Υποστήριξη αλλά και παρακολούθηση των βημάτων τους στους εικονικούς κόσμους με διακριτικότητα.
- Απόκτηση αυτοπεποίθησης: ενθάρρυνση για να μοιραστούν τα παιδιά τους φόβους τους, τις επιθυμίες, τις αμφιβολίες.

Έχει πάντως ιδιαίτερη βαρύτητα στο να μη θεωρήσουν οι γονείς το Διαδίκτυο τον κακό δαίμονα των καιρών και να μην ενστερνιστούν την βολική άποψη ότι προκαλεί εθισμό. Το Διαδίκτυο είναι ένα μέσο επικοινωνίας, γνώσης, αλλά και ψυχαγωγίας.

B. Εκπαίδευση παιδιών και νέων:

Η προστασία των παιδιών και των νέων σε σχέση με τα μέσα πληροφόρησης είναι θεμέλιος λίθος στην εκπαίδευση, έτσι ώστε τα παιδιά να είναι σε θέση να αναπτυχθούν σε μια ασφαλή ζώνη, που προστατεύει την παιδικότητά τους.

Η παιδαγωγική στάση που προστατεύει τα παιδιά από κάθε αρνητική επιρροή των μέσων, φτάνει στα όριά της πολύ γρήγορα, όταν πρόκειται για το Διαδίκτυο. Η απόλυτη προστασία των ανηλίκων απέναντι στους απεριόριστους κι αδιανόητους όγκους πληροφορίας πέρα από κάθε έλεγχο, καθίσταται αδύνατη.

Έτσι λοιπόν, η αποτελεσματική προστασία των παιδιών και των νέων απέναντι στα διάφορα μέσα επικοινωνίας, με ιδιαίτερη έμφαση στην πρόληψη, πρέπει να εξασφαλίζεται απευθείας από τα ίδια τα παιδιά και τους νέους.

Πρέπει να υπάρχει υποστήριξη και καθοδήγηση των παιδιών και των νέων που θα τους επιτρέψει να αντιμετωπίσουν τα μέσα με υπευθυνότητα και με κριτική σκέψη. Στην εποχή του Διαδικτύου και των πολυμέσων αυτό σημαίνει: «Ανάπτυξη της ικανότητας χρήσης των μέσων επικοινωνίας από τους ενήλικες, τους νέους και τα παιδιά».

Η υποστήριξη μιας σωστής, δημιουργικής και κοινωνικά υπεύθυνης διαδραστικής σχέσης με το Διαδίκτυο είναι συνώνυμη με την προστασία των παιδιών στη σχέση τους με τα μέσα επικοινωνίας. Ενισχύει και βοηθάει τα παιδιά

να διατηρήσουν μια κριτική στάση απέναντι στο Διαδίκτυο και να αντιμετωπίσουν υπεύθυνα το βλαβερό και επικίνδυνο για αυτά περιεχόμενο.

Γ. Ο ρόλος του σχολείου.

Ο ρόλος του σχολείου πρέπει να γίνει πρωταγωνιστικός στο θέμα αυτό:

- Δημιουργία μαθήματος στο ασφαλές διαδίκτυο σε μικρές ηλικίες πιστεύω ότι είναι πλέον επιτακτική ανάγκη.
- Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών πάνω σε θέματα διαδικτύου θα βοηθούσε την άσχημη υπάρχουσα κατάσταση όπως άλλωστε αναδεικνύεται και από την ερευνά μας

Δ. Εξειδικευμένες μονάδες στο εξωτερικό.

Στο εξωτερικό ιδρύθηκαν εξειδικευμένες μονάδες για το περιορισμό του φαινομένου. Π.χ. στην Κορέα έχει ιδρυθεί ειδική κυβερνητική αρχή για να εποπτεύει την εξέλιξη του φαινομένου (CIPC). Αντίστοιχο εθνικό παρατηρητήριο ιδρύθηκε και στην Κίνα. Η κινεζική κυβέρνηση επέβαλε περιορισμούς στο άνοιγμα νέων ιντερνέτ καφέ, ενώ ίδρυσε μια μονάδα για προβλήματα συνδεόμενα με τον ιστό (IATC). Αντίστοιχες μονάδες έχουν ιδρυθεί στις ΗΠΑ, στην Ολλανδία κτλ. (Σταυρόπουλος, 2008).

Ε. Εξειδικευμένες μονάδες στην Ελλάδα.

Στην Ελλάδα για την αντιμετώπιση της κατάστασης έχουν δημιουργηθεί στην Αθήνα η Μονάδα Εφηβικής Ηλικίας (Μ.Ε.Υ.) και στη Θεσσαλονίκη το Ειδικό Ιατρείο στο Ιπποκράτειο Νοσοκομείο. Πάνω από 50 έφηβοι έχουν προσέλθει μέσα σε 18 μήνες στη Μ.Ε.Υ. με αίτημα την αντιμετώπιση της υπερβολικής χρήσης του διαδικτύου, ενώ το 2007 πραγματοποιήθηκε και η πρώτη έρευνα για τον καθορισμό της επίπτωσης της συμπεριφοράς του εθισμού του διαδικτύου.

Ειδικότερα η μονάδα εφηβικής υγείας εκπόνησε επιδημιολογική έρευνα σε εφήβους 15 ετών, η οποία μεταξύ των άλλων κατέληξε στα ακόλουθα συμπεράσματα.

-8% χρήση > 20 ώρες εβδομαδιαίως.

-Σύμφωνα με το ερωτηματολόγιο Young, 1% από τους εφήβους του δείγματος παρουσίαζαν υπερβολική χρήση διαδικτύου (εθισμός)

-12,8 % παρουσίαζαν περιοδικά ή συχνά προβλήματα σχετικά με την κατάχρηση διαδικτύου (κατάσταση πριν τον εθισμό)

-Ο πιο συχνός λόγος χρήσης του διαδικτύου ήταν τα διάφορα παιχνίδια ($p < 0,05$)

-θετικές σχετίσεις μεταξύ χρήσης διαδικτύου και παραβατικότητας ($p < 0,05$), καθώς και ανάπτυξης δυσλειτουργιών σχέσεων με τους συνομηλίκους ($< 0,05$) (Σταυρόπουλος, 2008).

Η λειτουργία του Ειδικού Κέντρου της Θεσσαλονίκης ξεκίνησε να λειτουργεί από Σεπτέμβρη του 2008 και ήδη έχει δεχθεί 25 εφήβους για εξέταση. Οι θεραπευτικές προσεγγίσεις αφορούν συμβουλευτική παρέμβαση στον έφηβο και την οικογένεια, ειδικό εξατομικευμένο πρόγραμμα περιορισμού της υπερβολικής χρήσης του διαδικτύου και εκμάθηση ενός ορθολογικότερο τρόπο χρήσης των νέων τεχνολογιών από τον έφηβο, γνωστικοσυμπεριφοριστική ψυχοθεραπευτική παρέμβαση ή φαρμακοθεραπεία.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΕΦ. 4^ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΣΤΟΝ ΚΥΒΕΡΝΟΧΩΡΟ

4.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

Σε όλα τα προηγμένα τεχνολογικά κράτη το φάντασμα του ηλεκτρονικού εγκλήματος πλανάται απειλητικά κινητοποιώντας δυνάμεις, δημιουργώντας νέες υπηρεσίες, απελευθερώνοντας ταλέντα με ροπή προς το έγκλημα (Ζάννη, 2005).

Ήδη από τη δεκαετία του 1970 παρουσιάστηκε η εγκληματικότητα μέσω των ηλεκτρονικών υπολογιστών ως φαινόμενο που άπτεται του ποινικού ενδιαφέροντος, γεγονός που οδήγησε σταδιακά πολλές έννομες τάξεις στη λήψη ειδικών ποινικών νομοθετικών μέτρων. Τα τελευταία χρόνια όμως έκαναν την εμφάνισή τους και περιπτώσεις κατάχρησης του κυβερνοχώρου, που δεν παρουσιάζουν πάντα τα χαρακτηριστικά της εγκληματικότητας μέσω των ηλεκτρονικών υπολογιστών (Αγγελής, 2001).

Ο εντοπισμός της έννοιας του ηλεκτρονικού εγκλήματος δεν αποδείχθηκε κάτι τόσο δύσκολο, όσο ο προσδιορισμός της έννοιας του πληροφορικού εγκλήματος και η κατηγοριοποίηση αυτού με βάση τις μορφές εμφάνισής του.

Οι ορισμοί που διατυπώθηκαν κατά καιρούς είναι χιλιάδες, όμως αυτοί που φέρουν το “στίγμα” της επιστημονικής εμβέλειας, για να τύχουν καθολικής αποδοχής ή να αποτελέσουν κεντρικό σημείο αναφοράς, πάνω στο πληροφορικό έγκλημα, είναι περιορισμένοι (Λάζος, 2001).

Έτσι, είναι πλέον αναγκαίο να γίνεται διάκριση μεταξύ του λεγόμενου ηλεκτρονικού εγκλήματος και του διαδικτυακού (cyber crime), το οποίο παρουσιάζει ποιοτικά σημαντικές διαφοροποιήσεις από τον πρώτο λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του διαδικτύου, που συνοψίζονται στη δυνατότητα ανταλλαγής δεδομένων και προγραμμάτων μεταξύ όλων των συνδεδεμένων υπολογιστών.

Ο Wasik (1991) επιχειρεί μια διπλή κατηγοριοποίηση όσον αφορά τις εγκληματικές δραστηριότητες που διαπράττονται από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Από τη μια πλευρά εστιάζεται στην σκόπιμη συμπεριφορά του δράστη και διακρίνει:

- Ενέργειες μη εξουσιοδοτημένης πρόσβασης ή χρήσης υπολογιστή
- Ενέργειες απάτης και κλοπής υπηρεσιών
- Ενέργειες συνδεδεμένων προσβάσεων

Στη δεύτερη κατηγοριοποίηση, εστιάζει στο δράστη και προτείνει τη διάκριση μεταξύ:

- Επιχειρηματικού πληροφορικού εγκλήματος
- Υπαλληλικού πληροφορικού εγκλήματος
- Κακοχρησία σε βάρος υπολογιστή από τρίτους μέσω μη – εξουσιοδοτημένης πρόσβασης.

Η Interpol ονομάζει το ηλεκτρονικό έγκλημα ψηφιακό (digital crime) και το χωρίζει σε τρεις κατηγορίες:

- Πληροφορικό έγκλημα, το οποίο περιλαμβάνει την πειρατεία, την κλοπή δεδομένων και την κλοπή χρόνου.
- Πληροφορικό έγκλημα, το οποίο σχετίζεται με τραπεζικές απάτες
- Το έγκλημα διαδικτύου, το οποίο περιλαμβάνει την παιδική πορνογραφία, την αγορά και πώληση ναρκωτικών, το ξέπλυμα χρήματος.

Ο ειδικός στα ηλεκτρονικά εγκλήματα Donn Parker, κάνει διαχωρισμό ανάμεσα στο ηλεκτρονικό έγκλημα και του κυβερνοεγκλήματος και εξηγεί τους όρους ως εξής:

- Έγκλημα μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή: ένα έγκλημα στο οποίο ο δράστης χειρίζεται τις ειδικές γνώσεις γύρω από την τεχνολογία των υπολογιστών.
- Κυβερνοέγκλημα, ένα έγκλημα το οποίο ο δράστης χρησιμοποιεί ειδικές γνώσεις γύρω από τον κυβερνοχώρο.

Η Εξεταστική Επιτροπή της Μεγάλης Βρετανίας(1998), ένα ανεξάρτητο σώμα που κυρίως είναι υπεύθυνο για τον έλεγχο των δραστηριοτήτων των τοπικών

κυβερνήσεων και των υπηρεσιών υγείας στην Αγγλία και την Ουαλία, διενήργησε έρευνες προκειμένου να εξακριβώσει την έκταση της ηλεκτρονικής εγκληματικότητας. Η Επιτροπή οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι υπάρχει διαχωρισμός ανάμεσα σε αυτά τα εγκλήματα:

- Εγκλήματα με τη βοήθεια του Η/Υ. Περιπτώσεις στις οποίες οι υπολογιστές χρησιμοποιούνται ως βοηθητικό μέσο, αλλά το κύριο έγκλημα μπορεί να διαπραχθεί και χωρίς αυτούς. Οι περιπτώσεις της απάτης, της κλοπής, της παραβίασης της ιδιωτικής σφαίρας, του σαμποτάζ, της πορνογραφίας.
- Εγκλήματα επικεντρωμένα στους Η/Υ. Περιπτώσεις στις οποίες η εγκληματική πράξη αποτελεί το άμεσο αποτέλεσμα της τεχνολογίας των υπολογιστών και δεν υπάρχει παράλληλη εμφάνισή της και σε άλλους τομείς.

Η Συνθήκη της Βουδαπέστης για το Κυβερνοέγκλημα, η οποία πραγματοποιήθηκε το 2001 στη Βουδαπέστη και την οποία υπέγραψαν 26 υπουργοί ευρωπαϊκών κρατών μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα κινείται στις εξής κατευθύνσεις:

- Εγκλήματα κατά της Εμπιστευτικότητας, Ακεραιότητας και Διαθεσιμότητας των Δεδομένων και Συστημάτων. (άρ.2-6).
- Εγκλήματα που σχετίζονται με Η/Υ. (άρ.7-8)
- Εγκλήματα που σχετίζονται με το Περιεχόμενο των Δεδομένων (άρ.9)
- Εγκλήματα κατά της Πνευματικής Ιδιοκτησίας και των Συγγενών Δικαιωμάτων (άρ.10)

Ένας από τους ορισμούς, που τυγχάνει μιας σχεδόν καθολικής αποδοχής και που σίγουρα θέτει τα θεμέλια για μια κοινή βάση επικοινωνίας και προβληματισμού, είναι αυτός που διατυπώθηκε από τον Ο.Ο.Σ.Α (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης). Ως πληροφορικό έγκλημα ορίζεται: “κάθε παράνομη, ανήθικη, ή χωρίς έγκριση συμπεριφορά που περιλαμβάνει την αυτόματη επεξεργασία δεδομένων ή και μετάδοση μηνυμάτων (Λάζος, 2001).

Πάντως η άποψη ότι το διαδικτυακό έγκλημα αποτελεί τον ίδιο τύπο εγκλήματος με το κοινό και το μόνο στοιχείο που το διαφοροποιεί από το κοινό έγκλημα είναι ότι διαπράττεται σε διαφορετικό περιβάλλον, αυτό του διαδικτύου, μάλλον δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Και τούτο, διότι υπάρχουν μεν εγκλήματα που διαπράττονται τόσο σε κοινό όσο και σε ηλεκτρονικό και διαδικτυακό περιβάλλον, ωστόσο υπάρχουν και εγκλήματα που αποκλειστικά τελούνται στο περιβάλλον του κυβερνοχώρου (Αγγελής, 2001).

Κατά συνέπεια ένα πρώτο συμπέρασμα αναφορικά με τον εννοιολογικό προσδιορισμό του ηλεκτρονικού και διαδικτυακού εγκλήματος είναι η σαφής διαφοροποίηση των δύο εννοιών τούτων. Το παραπάνω συμπέρασμα δεν παραβλέπει σε καμιά περίπτωση τη σχέση που τις συνδέει, η οποία είναι σχέση γένους προς είδος. Το ηλεκτρονικό έγκλημα είναι έννοια γένους που περιλαμβάνει εννοιολογικά και το διαδικτυακό έγκλημα, χωρίς όμως να ταυτίζεται μ' αυτό. Το διαδικτυακό έγκλημα είναι δηλαδή μια ειδικότερη μορφή του ηλεκτρονικού εγκλήματος.

Η δυσκολία της εννοιολογικής προσέγγισης του ηλεκτρονικού και διαδικτυακού εγκλήματος οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ίσως ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για το ηλεκτρονικό διαδικτυακό έγκλημα – με τον κίνδυνο βέβαια να θεωρηθεί αόριστος – θα ήταν μια υπερκείμενη/συλλογική έννοια, στην οποία εμπίπτουν όλες εκείνες τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται με τη χρήση του διαδικτύου.

Προς την κατεύθυνση αυτή, ως ηλεκτρονικό έγκλημα θα μπορούσε να οριστεί εκείνο το έγκλημα που σχετίζεται με την οιαδήποτε μορφή κατάχρησης των δυνατοτήτων των ηλεκτρονικών υπολογιστών, ενώ ως διαδικτυακό εκείνο που σχετίζεται με την οιαδήποτε μορφή κατάχρησης των δυνατοτήτων που προσφέρει το διαδίκτυο. Στην έννοια της κατάχρησης θα πρέπει να περιλαμβάνεται κάθε παράνομη, ανήθικη και χωρίς δικαίωμα συμπεριφορά (Μυλωνοπουλος, 1991).

4.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΟΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

Η εγκληματικότητα μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών, όπως έχει ήδη αναφερθεί, κάνει την εμφάνιση της ως ένα νέο ποινικό και ψυχοπαθολογικό φαινόμενο στα μέσα της δεκαετίας του '70.

Ο εντοπισμός των χαρακτηριστικών της «νέας γενιάς» εγκληματικότητας είναι: (Ζάννη 2005, Αγγελής 2001, Κιούπης 2000, Λάζος 2001)

- Το έγκλημα στον κυβερνοχώρο είναι γρήγορο, διαπράττεται σε χρόνο δευτερολέπτων και πολλές φορές δεν το αντιλαμβάνεται ούτε το ίδιο το θύμα.
- Είναι εύκολο στη διάπραξή του, φυσικά για όσους το γνωρίζουν.
- Για την τέλεσή του δεν απαιτούνται άριστες και εξειδικευμένες γνώσεις.
- Μπορεί να διαπραχθεί χωρίς τη φυσική μετακίνηση του δράστη, ο οποίος ενεργεί από το γραφείο ή το σπίτι του, πατώντας μόνο ορισμένα πλήκτρα του υπολογιστή του. Το ηλεκτρονικό έγκλημα δεν απαιτεί συνήθως την τοπική συνύπαρξη θύματος και δράστη, ούτε καν την τοπική τους εγγύτητα. Χαρακτηριστικό του είναι ότι ο δράστης συνήθως είναι μακριά, άγνωστος, αθέατος. Αυτό δημιουργεί μια νέα κατάσταση όχι μόνο στο δικονομικό επίπεδο της συλλογής αποδείξεων, αλλά και σε επίπεδο άσκησης ποινικής δικαιοδοσίας. Ως προς το αποδεικτικό σκέλος, ο εντοπισμός και η σύλληψη του δράστη του ηλεκτρονικού εγκλήματος προϋποθέτει συχνά την έγκαιρη και αποτελεσματική συνεργασία περισσότερων εθνικών αστυνομικών και διωκτικών αρχών, καθώς και αντίστοιχες διαδικασίες δικαστικής συνδρομής. Η έλλειψη φυσικής επαφής του δράστη με το αντικείμενο του εγκλήματος και η έλλειψη βίας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι συνέπειες της δε σχετίζονται σε ορισμένες περιπτώσεις με βίαιες συμπεριφορές. Ενώ η έλλειψη βίας παραπέμπει σε μορφές ήπιας εγκληματικής συμπεριφοράς, στην περίπτωση του διαδικτυακού εγκλήματος κάθε άλλο περί τούτου

πρόκειται. Η ιδιαίτερη επικινδυνότητα αυτής της μορφής εγκληματικότητας έγκειται στο γεγονός ότι τα θύματα δεν μπορούν να αμυνθούν στην κατάφωρη προσβολή των εννόμων αγαθών τους, αφού συχνά ούτε την αντιλαμβάνονται και όταν τα αποτελέσματα είναι αντιληπτά, ο εντοπισμός των δραστών συνήθως είναι εξαιρετικά δυσχερής. Επομένως, ο τρόπος τέλεσης των εγκλημάτων αυτών επιφέρει την ατιμωρησία των δραστών (Φαφούτης, 2005)

- Δίνει τη δυνατότητα σε άτομα με ορισμένες π.χ. σε όσους έχουν ροπή ή τάση στην παιδοφιλία ή τη χρήση υλικού παιδικής πορνογραφίας να επικοινωνούν γρήγορα ή και σε πραγματικό χρόνο, χωρίς μετακίνηση, εύκολα, ανέξοδα, να βρίσκονται πολλοί μαζί στις ίδιες ομάδες συζήτησης ή μέσα από διαδικτυακά άμεσα αναμεταδιδόμενες συζητήσεις.
- Είναι έγκλημα «χωρίς πατρίδα», παρότι τα αποτελέσματα του μπορεί να γίνονται ταυτόχρονα αισθητά σε πολλούς στόχους. Η διευρυνόμενη διασύνδεση των ηλεκτρονικών υπολογιστών καταλύει τα εθνικά σύνορα και οι δράστες διαπράττουν τα εγκλήματά τους χωρίς αυτά να συνδέονται με ένα συγκεκριμένο τόπο. Το ότι το διαδικτυακό έγκλημα ανήκει στην κατηγορία των διεθνών εγκλημάτων αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι τα αποτελέσματα μπορεί να γίνονται ταυτόχρονα αισθητά σε πολλούς τόπους, ενώ λόγω της εκτεταμένης διαδικτύωσης καθίσταται εξαιρετικά δύσκολος ο προσδιορισμός του πραγματικού τόπου τέλεσης του, πόσο μάλλον του ιδίου του δράστη.
- Είναι κατά κανόνα, πολύ δύσκολο να προσδιοριστεί ο τόπος τέλεσης του και επίσης αρκετά δύσκολη η διερεύνηση και ο εντοπισμός του δράστη. Υπάρχει ενδεχόμενο ο δράστης να εντοπιστεί σε μια χώρα και τα αποδειχτικά στοιχεία να βρίσκονται σε διαφορετική και απομακρυσμένη χώρα ή και να βρίσκονται ταυτόχρονα σε πολλές διαφορετικές χώρες.

- Κατά τεκμήριο, για τη διερεύνηση, απαιτείται συνεργασία δυο τουλάχιστον κρατών (δηλαδή του κράτους στο οποίο γίνεται αντιληπτή η εξωτερίκευση του εγκλήματος και του κράτους όπου βρίσκονται αποθηκευμένα τα αποδεικτικά στοιχεία). Περιπτώσεις που το έγκλημα στον κυβερνοχώρο περιορίζεται στα όρια ενός μόνο κράτους είναι (θεωρητικώς τουλάχιστον) ελάχιστες και σπάνιες.
- Δεν υπάρχουν επαρκή στατιστικά στοιχεία ακόμη, όχι μόνο στον Ελληνικό, αλλά και στον Διεθνή χώρο. Ελάχιστες περιπτώσεις εγκλημάτων του κυβερνοχώρου καταγγέλλονται. Και αυτό για να μην αμφισβητείται η αξιοπιστία των παθόντων, οι οποίοι, κατά κανόνα, είναι εταιρείες. Κατά συνέπεια, «ο σκοτεινός αριθμός» της εγκληματικότητας στο χώρο του διαδικτύου είναι «ακόμα πιο σκοτεινός» από ότι στον «κοινό» εγκληματικό χώρο (θεωρία του παγόβουνου) .
- Η αστυνομική διερεύνηση του είναι πολύ δύσκολη, απαιτεί δε άριστη εκπαίδευση και εξειδικευμένες γνώσεις.
- Εξειδικευμένες γνώσεις επίσης απαιτούνται και όσους άλλους ασχολούνται με τη συγκεκριμένη μορφή εγκλήματος (εισαγγελείς, δικαστές, δικηγόρους, εγκληματολόγους, ψυχολόγους κτλ.).
- Τα εγκλήματα αυτά έχουν αυτοματοποιημένο τρόπο τέλεσης και είναι μόνιμα εφόσον δεν ακυρωθεί η παράνομη εντολή την οποία έχει δώσει ο δράστης (Λάζος, 2001).

Από άποψη θυματολογικών χαρακτηριστικών και σε αντιδιαστολή με την εγκληματικότητα μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών, ο δράστης του διαδικτυακού εγκλήματος συνήθως δε στοχεύει σε συγκεκριμένο θύμα, δεν έχει δηλαδή προεπιλέξει το θύμα του (Βασιλακη, 2000). Αποτέλεσμα τούτο είναι και ο μεγάλος «σκοτεινός αριθμός» της εγκληματικότητας στο χώρο του διαδικτύου, αφού ελάχιστες περιπτώσεις καταγγέλλονται (Αγγελής, 2001).

Έτσι, λόγω του αυξημένου «σκοτεινό αριθμό» της διαδικτυακής εγκληματικότητας είναι δύσκολο να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για τον τύπο του δράστη που παρανομεί στο διαδίκτυο. Πάντως λόγω της ευρείας

διάδοσης της χρήσης του διαδικτύου και της αντίστοιχης διάδοσης της τεχνολογίας, η εγκληματικότητα που εκδηλώνεται στο διαδίκτυο πλέον δεν είναι εγκληματικότητα ειδικών, δηλαδή μιας μεμονωμένης κατηγορίας ατόμων με κάποιο ιδιαίτερο διανοητικό υπόβαθρο και με ειδικές τεχνικές γνώσεις.

Σημαντικά είναι τα αποτελέσματα μιας έρευνας (Demetriou- Silke, 2003), που διεξαχθεί από τους Postmes και Spears (1998). Ο στόχος της έρευνας ήταν η παρατήρηση των συμμετεχόντων, σε ένα «φυσικό σκηνικό» και η εκτίμηση των μορφών της συμπεριφοράς τους, σε ένα website του διαδικτύου (the cyber magazine). Το site ήταν έτσι σχεδιασμένο ώστε να μπορεί να εκτιμηθεί αν οι άνθρωποι που το επισκέπτονται, θα προσπαθήσουν να επιχειρήσουν πρόσβαση σε υλικό παράνομο ή πορνογραφικό.

Συνολικά, καταγράφηκαν 803 επισκέπτες για το site. Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσίασαν εκπληκτικό ενδιαφέρον, όταν παρατηρώντας τους επισκέπτες του site αποκαλύφθηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό είχε πρόσβαση στο παράνομο ή πορνογραφικό υλικό.

Συγκεκριμένα, οι 331 από τους 803 επισκέπτες (ένα ποσοστό δηλαδή 42% περίπου) δεν ενδιαφέρονταν καθόλου για το παράνομο ή πορνογραφικό υλικό. Όμως, η πλειοψηφία των επισκεπτών, περίπου το 56%, που αρχικά επισκεπτόταν το site για να παρακολουθήσει το νόμιμο υλικό, κατέληγε να κάνει πρόσβαση στο παράνομο ή πορνογραφικό υλικό.

Η συμπεριφορά αυτή των επισκεπτών του διαδικτύου θα μπορούσε να εξηγηθεί, σύμφωνα με τους Demetriou και Silke (2003) μέσα κυρίως από την έννοια της από-ατομικοποίησης. Ο συνδυασμός της ανωνυμίας και της εύκολης διαθεσιμότητας του διαδικτύου, διευκολύνουν και ενθαρρύνουν τους χρήστες για τη διάπραξη παράνομων και αποκλίνουσων συμπεριφορών.

ΚΕΦ.5^ο ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

5.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι υπάρχουν αντικρουόμενες απόψεις σχετικά με τις διαφορές των «παραδοσιακών» και των νέων – ηλεκτρονικών εγκλημάτων.

Αυτές είναι:

- Α΄ άποψη: το πληροφοριακό έγκλημα δεν υπάρχει ως αυτόνομη κοινωνική πραγματικότητα. Ο Douglas Reimer (1986) τονίζει ότι τα πληροφοριακά εγκλήματα δεν είναι νέα εγκλήματα, είναι τα ίδια παλιά εγκλήματα που διαπράττονται με νέους και εφευρετικούς τρόπους που η υψηλή τεχνολογία των σύγχρονων υπολογιστών και τηλεπικοινωνιών καθιστά δυνατούς
- Β΄ άποψη: ηλεκτρονικό έγκλημα- νέα μορφή εγκληματικότητας με συγκεκριμένα ποιοτικά χαρακτηριστικά.
- Γ΄ άποψη συνθετική: στο διαδίκτυο αντανακλώνται οι κοινωνικές παθολογίες άρα αναπαράγονται οι παραδοσιακές μορφές εγκληματικότητας (με άλλα μέσα), αλλά ταυτόχρονα διαμορφώνονται οι προϋποθέσεις για νέες μορφές εγκληματικότητας, με σαφή ποιοτικά χαρακτηριστικά, μορφές εγκλημάτων που διαπράττονται αποκλειστικά στον κυβερνοχώρο (Αρτινοπούλου, 2007).

Ένα μεγάλο ποσοστό εγκλημάτων που γίνονται στο διαδίκτυο, αφορούν κοινά κατά τα άλλα, παραδοσιακής μορφής εγκλήματα που πραγματοποιούνται πλέον καλυπτόμενα με τη βοήθεια των πλεονεκτημάτων του περιβάλλοντος που διαμορφώνει το διαδίκτυο. Με αυτό τον τρόπο δεν ενοχοποιείται άμεσα το διαδίκτυο. Απλά, συσχετίζεται έμμεσα ως ευνοϊκό περιβάλλον που υποθάλλει ανθρώπους με συμπεριφορικές διαταραχές, οι οποίοι διαπράττουν σχετικές παραβατικές πράξεις. Επιπρόσθετα, συναντούμε και εντελώς νέες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς που ταυτίζονται άμεσα με το διαδίκτυο.

Ένα είδος παραβατικής συμπεριφοράς, με σαφές το στοιχείο της διαταραχής, αποτελεί ένα μείγμα παραδοσιακής και ηλεκτρονικής μορφής, διαβάζοντας ότι μια γυναίκα διώκεται για πολυγαμία και απάτη, γιατί χαρακτηρίζεται «κυνηγός συζύγων» μέσω διαδικτύου. Αυτό δηλαδή που συνέβαινε ήδη μέχρι τώρα, απλά συνεχίζει να συμβαίνει και μέσω ίντερνετ. Σχηματίζουμε σαφής εικόνα ότι το διαδίκτυο προσφέρει ευνοϊκές προϋποθέσεις στους παρανόμους, γιατί γίνεται σύμμαχος στις δραστηριότητές τους, και απορρυθμίζει την κοινωνική συνοχή.

Στην άλλη κατηγορία το διαδίκτυο παρουσιάζεται να είναι ο πρωταγωνιστής του «κακού», ο αποκλειστικός φορέας καινούργιων προβλημάτων για την κοινωνία, νέων μορφών διαταραχών των ανθρώπων και κατά συνέπεια νέων, εντυπωσιακών μορφών παραβατικής συμπεριφοράς, όπως αυτοκτονίες μέσω Chat rooms. Η άμεση σύνδεση του διαδικτύου με την πρόκληση και ώθηση στο θάνατο, αμαυρώνει την εικόνα του και προκαλεί έντονα αρνητικά αντανακλαστικά.

Το διαδίκτυο λειτουργεί καταλυτικά στην οργάνωση και επιτυχή κατάληξη εγκληματικών σχεδίων εξαιρετικά «διαταραγμένων» ανθρώπων. Περιγράφεται ως χώρος που μπορούν πολύ εύκολα να διαπραχθούν τα πιο ακραία εγκλήματα και φιλοξενεί εξαιρετικά «άρρωστες» και διαταραγμένες προσωπικότητες. Ο αντίκτυπος που προκαλείται στους γονείς από τον απίστευτο βαθμό εθισμού και το τραγικό αποτέλεσμα είναι τεράστιος.

Συμπερασματικά, σχηματίζεται μια αρνητική εικόνα για το διαδίκτυο, γιατί εκεί ευδοκίμει κάθε είδους παρανομία. Ιδιαίτερα επικίνδυνοι άνθρωποι, που αγγίζουν πολλές φορές ψυχικές διαταραχές ψάχνουν, λόγω της ασφάλειας της ανωνυμίας που παρέχει, λύσεις για υποψήφια θύματα. Αναπτύσσονται έτσι έντονα συναισθήματα ανασφάλειας και φόβου, ιδιαίτερα για τα παιδιά και τους γονείς.

Έτσι, στην προσπάθειά ανεύρεσης θεωρητικού υποβάθρου για τα ηλεκτρονικά εγκλήματα, αντιμετωπίσαμε αρκετές δυσκολίες, καθώς η πολύ πρόσφατη εμφάνιση του φαινομένου της ηλεκτρονικής εγκληματικότητας και η εξαιρετικά περιορισμένη βιβλιογραφία και θεωρητική ενασχόληση με το θέμα μας οδήγησε σε αδιέξοδο ως προς την θεμελίωση αυτού του είδους εγκλημάτων σε κάποια συγκεκριμένη εγκληματολογική θεωρία. Για τον λόγο αυτό, στηριχθήκαμε

περισσότερο στις υπάρχουσες θεωρίες και την άποψη της επιστήμης της εγκληματολογίας για τη νέα τεχνολογία.

5.2 ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Σχετικά με το διαδίκτυο υπάρχουν τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις, οι οποίες ανά διαφορετικές χρονικές περιόδους αποκτούν κυρίαρχο ρόλο: η κυβερνο-ουτοπική, η τεχνο-φοβική και η τεχνο-ρεαλιστική (Ζάννη, 2005).

α. Σύμφωνα με την κυβερνο-ουτοπική θεωρητική προσέγγιση, το διαδίκτυο είναι ένα πλέγμα από εξωτικές υποσχέσεις και μελλοντολογικές προβολές, το οποίο θα κατορθώσει να χειραφετήσει και να αναβαπτίσει κοινωνικά τον άνθρωπο. Το internet αποτελεί μία «αμόλυνη σφαίρα πραγματικότητας», όπου θέματα εξουσίας, πάλης και ανισότητας έχουν ξεπεραστεί μέσα από το συνεργατικό ήθος που κυριαρχεί. Στην αμόλυνη αυτή σφαίρα, οι άνθρωποι έρχονται κοντά, δημιουργώντας ηλεκτρονικές γειτονιές με βάση όχι την γεωγραφική εγγύτητα αλλά τα κοινά ενδιαφέροντα.

Η σχολή αυτή, η οποία συγκεντρώνει φιλόσοφους της τεχνολογίας, μελλοντολόγους, υπερβατιστές και ακτιβιστές εικονικών κοινοτήτων, συλλαμβάνει τον κυβερνοχώρο ως έναν μεταμοντέρνο παράδεισο, όπου όλοι απελευθερώνονται από τον χώρο, το χρόνο, την κοινωνία και τον εαυτό τους. Θα μπορούσαμε λοιπόν να συνάγουμε ότι σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, κάθε χρήστης είναι απόλυτα ελεύθερος να πράττει όπως επιθυμεί στο εικονικό αυτό περιβάλλον, το απαλλαγμένο από συμβατικούς περιορισμούς και μέτρα, καθώς και να επισκέπτεται, να συλλέγει και να αναρτά στο διαδίκτυο οποιασδήποτε φύσης υλικό επιθυμεί χωρίς αυτό να είναι κατακριτέο ή παράνομο. Δεν υπάρχει επομένως παράνομη διαδικτυακή συμπεριφορά αφού ο χώρος του internet είναι μία «αμόλυνη σφαίρα» απόλυτα ελεύθερη από τη συμβατική offline εξουσία.

β. Στον αντίποδα του κυβερνο-ουτοπισμού βρίσκεται η θεωρητική προσέγγιση του τεχνοφοβισμού. Σύμφωνα με τους τεχνοφοβικούς το διαδίκτυο είναι ένα μέσο επιτηρητικής εισβολής, με σκοπό την απώλεια της πραγματικότητας και την εγκαθίδρυση ενός πανοπτικού ηλεκτρονικού φασισμού. Το διαδίκτυο ως γέννημα

της «απατηλής» νέας τεχνολογίας, καταστρέφει τις αξίες του πολιτισμού μας και έχει υπερβολικό κοινωνικό και ηθικό κόστος. Επομένως, σύμφωνα με την τεχνοφοβική σχολή θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η ηλεκτρονική εγκληματικότητα είναι φυσικό επακόλουθο της «ηθικής αποτελμάτωσης», που επέφερε η νέα τεχνολογία και ειδικότερα το διαδίκτυο, το οποίο μετέτρεψε τον άνθρωπο σε «άβουλο έρμαιο και τυφλό εκτελεστή των νοσηρών προθέσεων των τεχνοκρατών».

γ. Η τρίτη προσέγγιση τέλος, η οποία προσπαθεί να συγκεράσει τις δύο προηγούμενες ονομάζεται τεχνο-ρεαλισμός. Οι τεχνορεαλιστές απορρίπτουν το δίλλημα για το αν «η τεχνολογία είναι καλή ή κακή» και υποστηρίζουν ότι το διαδίκτυο, ως κομμάτι της τεχνολογίας μπορεί να προσεγγιστεί μονάχα μέσα από τη γνώση των δυνατοτήτων του, που θα προκύψουν από έναν δημόσιο, νηφάλιο και ορθολογιστικό διάλογο.

Όπως και τα προηγούμενα κύματα αλλαγής στην ανθρώπινη ιστορία, έτσι και το τωρινό αναμένεται να φέρει αξιόλογες απολαβές αλλά και αναπάντεχες συνέπειες, οι οποίες πρέπει να προσεγγίζονται με σχεδιασμό και κατάλληλη χρήση. Στόχος τους επομένως δεν είναι να χειροκροτήσουν ή να απορρίψουν το διαδίκτυο ως προϊόν της νέας τεχνολογίας, αλλά να το κατανοήσουν και να το εφαρμόσουν με τρόπο συνεπή με τις βασικές ανθρώπινες αρχές.

Σύμφωνα με την τεχνορεαλιστική θεωρητική προσέγγιση λοιπόν, το διαδίκτυο είναι ένα πραγματικό εργαλείο του οποίου η καλή ή κακή χρήση εναπόκειται στα χέρια του εκάστοτε διαχειριστή. Η κυβερνο-εγκληματικότητα επομένως, είναι το αποτέλεσμα κακής χρήσης του internet και αποτελεί κομμάτι των μειονεκτημάτων που, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είναι φυσικό να ενυπάρχουν σε κάθε νέο τεχνολογικό επίτευγμα. Έτσι, κατανοώντας και αξιολογώντας με βάση την ανθρώπινη αξία, τις δυνατότητες που παρέχει το διαδίκτυο, θα γίνει δυνατή η συν τω χρόνω μείωση ή ακόμα και η εξάλειψη των μειονεκτημάτων του.

5.3 ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

A. Θεωρίες για τη γενικότερη εγκληματική συμπεριφορά

Η Εγκληματολογία επικεντρώνει το ενδιαφέρον της σε ένα οριακό φαινόμενο: το έγκλημα. Στο ερώτημα: «ποιος ή τι γεννά το έγκλημα;» η θεωρία έχει απαντήσει με διαφορετικές και συχνά αλληλοσυγκρουόμενες εκδοχές. Καμία εγκληματολογική θεωρία δε μπόρεσε να ερμηνεύσει όλες τις μορφές του εγκλήματος αλλά κοινός παρανομαστής όλων είναι ο απορητικός χαρακτήρας (Πανούσης, 2003).

Για την εγκληματολογία είναι το ίδιο σημαντικό να γνωρίζει τις αιτίες του εγκλήματος γενικά, τις αιτίες ειδικών τύπων του εγκλήματος και τις αιτίες ενός συγκεκριμένου εγκλήματος. Επιπλέον, πρέπει να καταλάβουμε ότι η ανάλυση του «ατομικού» έχει τη βάση της στη μελέτη των αιτιών του εγκλήματος ως σύνολο. Η έρευνα πάντα αρχίζει από το άτομο, τη μονάδα. Η αιτιολογία του εγκλήματος είναι ένα σύμπλεγμα, συνυφασμένο τόσο με τυχαία όσο και με αναγκαία γεγονότα. Οι αναγκαίες σχέσεις συνυφαίνονται με τις τυχαίες επιδράσεις και φανερώνονται μέσα από αυτές με μια δική τους μοναδικότητα.

Η αιτιότητα στην Εγκληματολογία προσεγγίζει περισσότερο τη φιλοσοφική εκδοχή ή την ηθική αξιολόγηση. Το έγκλημα άραγε εμπίπτει σε κάποιο νόμο σφαλμάτων, μια απόκλιση από τη συνειδητή και κανονική λειτουργία του μέσου ανθρώπου, ή είναι το «αυθαίρετο στη δομή του ή μήπως ένας χαλασμένος κρίκος;

Το έγκλημα μπορεί να θεωρηθεί, όπως το χάος, ως εντροπική μεταδοτική ασθένεια που προέρχεται από τις εξωτερικές διακυμάνσεις του συστήματος. Το έγκλημα, ως πολυσυστατικό σύστημα με χωροχρονικές και άλλες διασυνδέσεις και συσχετίσεις μπορεί να μελετηθεί ποικιλόμορφα, για αυτό οι πηγές πληροφόρησης είναι περισσότερες από μια. Το υποκείμενο, το αντικείμενο, οι συνθήκες του εγκλήματος συνθέτουν ορισμένες από τις πηγές ενός πολυπαραγοντικού φαινομένου με βιοκοινωνικά χαρακτηριστικά.

Στην προσωπικότητα κάθε ανθρώπου συνυπάρχουν στοιχεία σταθερά και στοιχεία μη σταθερά. Η αιφνίδια ρήξη της ψυχικής ισορροπίας μπορεί κάλλιστα

να αναλυθεί με βάση το νόμο των πιθανοτήτων ή μιας δομής μη- διατηρητικής. Ο άνθρωπος δε συμπεριφέρεται με απλό, άρα με προβλέψιμο, τρόπο.

Οι ερευνητές άρχισαν να μελετούν ορισμένες εγκεφαλικές και ψυχοπαθολογικές ανωμαλίες για να ανακαλύψουν τη σχέση που έχουν αυτές με την εγκληματική συμπεριφορά. Αναπτύχθηκαν οι βιολογικές θεωρίες για την ερμηνεία του εγκληματικού φαινομένου. Οι θεωρίες αυτές ερμηνεύουν την εγκληματική συμπεριφορά με βάση κάποια βιολογικά γνωρίσματα των εγκληματιών που κατά τη γνώμη τους είναι διαφορετικά από των μη εγκληματιών (όπως κληρονομικότητα, χρωμοσώματα, τεστοστερόνη, σεροτονίνη κ.α.). Οι πρόσφατες επιστημονικές ανακαλύψεις στον τομέα της βιολογίας επαναφέρουν το θέμα στο προσκήνιο.

Ταυτόχρονα αναπτύχθηκαν οι ψυχαναλυτικές θεωρίες οι οποίες επηρέασαν την εγκληματολογική έρευνα και αναζήτησαν τους παράγοντες που οδηγούν στο έγκλημα στην εξέταση του σχηματισμού της αντικοινωνικής προσωπικότητας καθώς και της τελικής φάσης του περάσματος στην πράξη (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984).

Οι θεωρίες αυτές έδωσαν έμφαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των εγκληματιών, διατυπώνοντας απόψεις σύμφωνα με τις οποίες οι εγκληματίες ήταν άτομα μειωμένης διανοητικής ικανότητας ή ψυχοπαθητικές προσωπικότητες.

Αναπτύχθηκαν ωστόσο κατά καιρούς θεωρίες που αναζητούσαν τα αίτια της εγκληματικότητας στον κοινωνικό παράγοντα. Θεώρησαν τον εγκληματία σαν ένα προϊόν του περιβάλλοντος, υποστηρίζοντας ότι η επίδραση που δεχόταν από αυτό συντελούσε στην εκδήλωση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς του.

Οι κοινωνιολογικές εξηγήσεις του εγκλήματος προσπαθούν να ερμηνεύσουν το εγκληματικό φαινόμενο με θετική μέθοδο, δίνοντας βάρος στο κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Η θετική μέθοδος στηρίζεται στην παρατήρηση και ανάλυση των πραγματικών φαινομένων και καταλήγει σε γενικά συμπεράσματα. Μέσα από τη μελέτη της πραγματικότητας μπορεί ο άνθρωπος να καταλήξει σε γενικεύσεις-συμπεράσματα.

Πολλοί ψυχολόγοι, ιδιαίτερα από τον ευρωπαϊκό χώρο, υποστήριξαν ότι υπάρχουν όψεις της ανθρώπινης εμπειρίας και συμπεριφοράς οι οποίες δεν ερμηνεύονται με την αναγωγή στα συστατικά τους μέρη. Τόνισαν ότι ορισμένες ανθρώπινες εμπειρίες είναι ολιστικές ή πλήρεις από μόνες τους και επομένως δεν μπορούν να μελετηθούν και να ερμηνευτούν μόνο από την έρευνα της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Hayes, 1998).

Επιπλέον, οι ψυχολόγοι που ασχολήθηκαν με την ερμηνεία της εγκληματικής συμπεριφοράς, δεν έλαβαν υπόψη τους παράγοντες πολύ σημαντικούς για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας, όπως είναι το περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσεται ένας άνθρωπος και οι κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν (Σπινέλλη, 2005).

Τέλος, στη θεωρία του Χάους, το έγκλημα εμφανίζεται ως μια από τις πολλές δράσεις προσαρμογής του ατόμου στις αλλαγές του δυναμικού περιβάλλοντος. Η μετακίνηση από τον έναν τρόπο ζωής στον άλλον π.χ. από τη φιλήσυχη ζωή στη βία, μπορεί να ερμηνευτεί ακόμα και από την απλή αύξηση μιας και μόνο παραμέτρου της κανονικότητας, που τελικώς προκάλεσε την αστάθεια (Πανούσης, 2003).

B. Τεστ ανίχνευσης εγκληματικής συμπεριφοράς

Για πολλά χρόνια οι ερευνητές μελετούσαν την κατασκευή ψυχολογικών τεστ προκειμένου να εκτιμήσουν ορισμένα στοιχεία της προσωπικότητας και να ερμηνεύσουν την ανθρώπινη συμπεριφορά.

Ένα από τα τεστ προσωπικότητας που χρησιμοποιείται από τους εγκληματολόγους για την μελέτη της εγκληματικής συμπεριφοράς είναι το τεστ της διαπροσωπικής ωριμότητας-προσαρμογής. Σ' αυτό εξετάζονται οι κοινωνικές δεξιότητες του ατόμου και ανάλογα με τα αποτελέσματα που προκύπτουν κατατάσσεται σε ένα από τα επτά επίπεδα ωριμότητας στην χρησιμοποιούμενη κλίμακα. Τα επτά επίπεδα που περιλαμβάνει το τεστ είναι τα εξής:

I-1: Βασική κατανόηση του «Εγώ» ως ξεχωριστής οντότητας από το «μη Εγώ».

I-2: Διάκριση μεταξύ ατόμων και αντικειμένων.

I-3: Διάκριση απλών κοινωνικών κανόνων.

I-4: Κατανόηση-αναγνώριση των προσδοκιών των άλλων.

I-5: Ενσυναίσθηση-κατανόηση των σκέψεων και της συμπεριφοράς των άλλων.

I-6: Διαφοροποίηση μεταξύ του «Εγώ» και των κοινωνικών ρόλων.

I-7: Πλήρης κατανόηση της διαδικασίας ολοκλήρωσης του «Εγώ» μέσω των άλλων.

Το επίπεδο I-2 αντιπροσωπεύει ένα άτομο που το απασχολούν μόνο οι δικές του ανάγκες και δυσκολεύεται να κατανοήσει ή να προβλέψει τις αντιδράσεις των άλλων. Τα άτομα που ανήκουν σε αυτό το επίπεδο διακρίνονται σε «αντικοινωνικούς-επιθετικούς» και σε «αντικοινωνικούς-παθητικούς» ανάλογα με το πώς νοιώθουν, δηλαδή αν αισθάνονται απογοητευμένοι και θέλουν να δράσουν ή να μείνουν αδρανείς.

Τα άτομα που βρίσκονται στο επίπεδο I-3 έχουν κατανόηση των συνεπειών της συμπεριφοράς τους απέναντι στους άλλους, προσαρμόζονται στο περιβάλλον και αισθάνονται πως αυτό είναι κάτι που οι ίδιοι είναι σε θέση να το χειριστούν. Διακρίνονται στους «παθητικούς κομφορμιστές», οι οποίοι παρασύρονται και καθοδηγούνται εύκολα από κάποιον ο οποίος έχει ισχύ τη συγκεκριμένη στιγμή, στους «καλλιεργημένους κομφορμιστές» οι οποίοι διαμορφώνουν τη συμπεριφορά τους βάσει μιας ομάδας εγκληματιών και στους «αντικοινωνικούς χειραγωγούς» που προσπαθούν να αποδυναμώσουν την εξουσία για δικούς τους σκοπούς.

Όσα άτομα ανήκουν στο επίπεδο I-4 θεωρούνται ότι έχουν κύρος και υψηλή κοινωνική θέση, πολλές απαιτήσεις από τον εαυτό τους με αποτέλεσμα να νοιώθουν ανεπαρκείς. Μελέτες που πραγματοποιήθηκαν έδειξαν ότι κακοποιοί που είχαν καταδικαστεί ήταν όλοι ως ένα βαθμό κοινωνικά ανώριμοι και βρίσκονταν στα επίπεδα I-2, I-3, I-4. Το άτομο που διαθέτει πλήρη κοινωνική ωριμότητα είναι αυτό που έχει ξεπεράσει με επιτυχία την αξιολόγηση. Η αποτελεσματικότητα των τεστ προσωπικότητας στην ερμηνεία της εγκληματικής συμπεριφοράς ωστόσο παραμένει μέχρι τώρα αμφίβολη.

Το MMPI είναι το πιο γνωστό τεστ προσωπικότητας που χρησιμοποιείται για τη διάγνωση ψυχολογικών και ψυχοπαθολογικών προβλημάτων (Innes, 2003).

Αποτελείται από δέκα κλινικές κλίμακες και τέσσερις κλίμακες εγκυρότητας.

Οι κλινικές κλίμακες είναι:

1) Υποχονδρίαση (Hs): κουρασμένος, αδρανής, καταβεβλημένος (νοιώθει σωματικά).

2) Κατάθλιψη (D): σοβαρός, αμφιβόλου ηθικής, δυστυχιμένος, δυσαρεστημένος με τον εαυτό του.

3) Υστερία (H): ιδεαλιστής, αφελής, κοινωνικός, αγχωτικός, με ψυχοσωματικά συμπτώματα.

4) Ψυχοπαθητική συμπεριφορά (Pd): επαναστάτης, κυνικός, κοινωνικά επιθετικός, εγωιστής.

5) α. Ανδροπρέπεια: Υψ.Βαθμ.: ευαίσθητος, Χαμ.Βαθμ.: ενδιαφέρεται για άτομα του ίδιου φύλου.

β. Θηλυπρέπεια (MF): Υψ.Βαθμ. για άνδρες: ευγένεια, μόρφωση, θηλυκότητα. Υψ.Βαθμ. για γυναίκες: σκληρότητα, φιλοδοξία.

6) Παράνοια (Pa): τελειομανής, πεισματάρης, κρυψίνους. Χαμ.Βαθμ.: κοινωνικά αποδεκτός.

7) Ψυχασθένεια (Pt): υποτελής, με ανάγκη να ευχαριστεί, νοιώθει κατώτερος, αναποφάσιςτος, ανυπόμονος.

8) Σχιζοφρένεια (Sc): αρνητικός, δύσκολος, αξιολύπητος, έλλειψη κοινωνικών ικανοτήτων.

9) Υπομανία (Ma): επικοινωνιακός, αισιόδοξος, αποφασιστικός, δεν δένεται με τις καταστάσεις από συνήθεια.

10) Κοινωνική ενδοστρέφεια (Si): μετριόφρων, άτολμος, ντροπαλός. Χαμ.Βαθμ.: κοινωνικά αποδεκτός.

Η κλινική κλίμακα 4 (Pd) σχεδιάστηκε για να διαχωρίσει τους εγκληματίες από τις άλλες ομάδες. Τα άτομα που εγκατέλειψαν το σχολείο, ανεξάρτητα από το αν ήταν εγκληματίες ή όχι, συγκέντρωναν υψηλότερη βαθμολογία στην κλινική κλίμακα 4 (PD), από άλλους και το ίδιο ίσχυε για φιλόδοξα άτομα, που είχαν γρήγορη ανέλιξη, επιχειρηματίες, επαγγελματίες-ηθοποιούς. Σύμφωνα με μια

πρόσφατη μελέτη, ο συνδυασμός της βαθμολογίας των κλιμάκων 4 (PD), 8 (Sc), 9 (Ma) μπορεί να βοηθήσει στην πρόβλεψη της εγκληματικότητας (Innes, 2003).

Γ. Εγκληματολογία και κυβερνοέγκλημα

Όσον αφορά στη στάση της Εγκληματολογίας απέναντι στο νέο αυτό φαινόμενο της διαδικτυακής εγκληματικότητας, γίνεται πολύς λόγος τα τελευταία χρόνια, ορθά κατά την άποψή μας, για την ανάγκη επαναπροσδιορισμού των στόχων, των θεωρητικών προσεγγίσεων και των μεθοδολογικών της εργαλείων, για να μπορέσει να ανταποκριθεί επιτυχώς στο συνεχώς εξελισσόμενο τεχνολογικά περιβάλλον.

Ο Ronald V. Clarke, (2004) αναφέρει ότι: «Στην εγκληματολογία του μέλλοντος, η καταφυγή των εγκληματολόγων στο δίκαιο, την ψυχολογία και την κοινωνιολογία, πρέπει να πάψει να αποτελεί την πηγή της αυθεντίας και του κύρους της. Αυτό σημαίνει ότι η εγκληματολογία οφείλει να ετοιμαστεί να εγκαταλείψει τις θεωρίες, που για δεκαετίες υπήρξαν το “μεσοδόκι” της. Συγκεκριμένα, οι εγκληματολόγοι οφείλουν να υποβαθμίσουν τη σημασία των θεωριών που προσδιορίζουν το έγκλημα ως το αποτέλεσμα μειονεξιών. Σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να εξηγήσουν τα εγκλήματα που τελούνται στο διαδίκτυο, τα οποία σπάνια διαπράττονται από μειονεκτούντες παραβάτες. Περισσότερο θα βοηθούσε στην αντεγκληματική πολιτική η «εγκληματολογία της καθημερινής ζωής».

Ο σύγχρονος εγκληματολόγος δε μοιάζει μόνο με «ένα βασιλιά χωρίς βασίλειο», με έναν αμήχανο και ξεπερασμένο Σέρλοκ Χολμς, ο οποίος δεν μπορεί εύκολα να συμβιβαστεί με τη λειτουργία του υπολογιστή. Ο εγκληματολόγος αυτός παρεμβαίνει στις ανθρώπινες αντικοινωνικές σχέσεις και ερμηνευτής των βιωμάτων του εγκληματία μετατρέπεται σε γραφειοκράτη των καρτελλοποιημένων data μιας άψυχης μηχανής. Από το πεδίο ο εγκληματολόγος μεταβαίνει στο αρχείο (Πανούσης, 2003).

ΚΕΦ. 6^ο ΜΟΡΦΕΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ: ΠΡΟΦΙΛ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΡΑ

Ο καθηγητής Εγκληματολογίας Πανούσης Ι. (2003) επισημαίνει: «Στο χώρο του εγκλήματος εμφανίζονται νέα μοντέλα τόσο ως προς τη μορφή όσο και ως προς τα μέσα και τις μεθόδους. Όσο υιοθετούμε το δυτικό πρότυπο ζωής τόσο μεταβάλλεται και το στερεότυπο του εγκληματία. Η παγκοσμιοποίηση των αγορών παγκοσμιοποιεί και το έγκλημα, η κατάργηση των ευρωπαϊκών συνόρων διευκολύνει και τη διακίνησή του».

Πολλές εγκληματικές πράξεις βρίσκουν πρόσφορο έδαφος να εκδηλωθούν στο χώρο του διαδικτύου. Πράγματι, ο «δικτυωμένος» καταναλωτής που έχει πρόσβαση στον κυβερνοχώρο, αφήνει πίσω του «ηλεκτρονικά ίχνη», όπως διευθύνσεις ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, αριθμούς μητρώων κοινωνικής ασφάλισης κλπ. Τα προσωπικά αυτά δεδομένα συλλέγονται μέσω διαφόρων μεθόδων και αξιοποιούνται κατάλληλα με σκοπό την εκμετάλλευση και την παράνομη διείσδυση σε αυτά (Ζερβέας, 2008).

Πίνακας εμφάνισης ηλεκτρονικής εγκληματικότητας στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, σύμφωνα με τη Δίωξη Ηλεκτρ. Εγκλήματος.

Τ
Μ
Η
Μ
Α

Η
Λ
Ε
Κ
Τ
Ρ
Ο
Ν
ΙΚ
ΟΥ

Ε
Γ
Κ
Λ
Η
Μ
Α
Τ
ΟΣ

Υποθέσεις - Στατιστικά

ΕΙΔΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΕΞΙΧΝΙΑΣΘΕΙΣΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΑΠΑΤΕΣ	50	19	38,00%
ΔΥΣΦΗΜΙΣΕΙΣ	9	5	55,56%
ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΑΠΟΡΡΗΤΩΝ	7	3	42,86%
ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ	6	3	50,00%
ΑΠΕΙΛΕΣ	3	2	66,67%
ΓΕΝΝΕΤΗΣΙΑ ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ	2	1	50,00%
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	1	1	100,00%
ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ	1	1	100,00%
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ	1	1	100,00%
ΒΙΑΣΜΟΙ	1	1	100,00%

6.1 ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΕ ΔΕΔΟΜΕΝΑ (HACKING)

Στη σημερινή πραγματικότητα των υπολογιστών που είναι συνδεδεμένοι στο Διαδίκτυο το πρώτο βήμα για την τέλεση του ηλεκτρονικού εγκλήματος είναι η παραβίαση της «ψηφιακής οικιακής ειρήνης» του θύματος.

Η έννοια του hacking αναφέρεται στη μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση σε ξένο υπολογιστή ή σύστημα υπολογιστών, η οποία δε γίνεται με σκοπό την υποκλοπή, την καταστροφή ή την κατασκοπεία, αλλά για την ικανοποίηση από την επιτυχία παράκαμψης των συστημάτων ασφαλείας των Η/Υ.

Το φαινόμενο του hacking δεν είναι πρόσφατο. Οι πρώτοι hackers εμφανίστηκαν στις Η.Π.Α., τη δεκαετία του 1950 στο φημισμένο Massachusetts Institute of Technology (MIT) υπήρχε ένα γιγαντιαίο μοντέλο αμαξοστοιχίας και οι φοιτητές προσπαθούσαν να επινοήσουν συστήματα ασφαλείας για τα πολυάριθμα βαγόνια. Όταν κάποιος από αυτούς κατάφερνε να «σπάσει» τα συστήματα των συναδέλφων του, τον αποκαλούσαν τιμητικά «hacker». Αυτή είναι η πρώτη γενιά των hackers (Αργυρόπουλος, 2001).

Η δεύτερη γενιά ήταν οι επιστήμονες εκείνοι, που συνέβαλαν στη δημιουργία των πρώτων προσωπικών ηλεκτρονικών υπολογιστών, παρά το γεγονός ότι διέθεταν περιορισμένες τεχνολογικές δυνατότητες. Στη δεκαετία του 1970, περίπου όταν έκαναν την εμφάνισή τους τα modems και τα δίκτυα του υπολογιστή, οι hackers αυτής της γενιάς παρουσιάστηκαν σαν αυτούς που αναζητούσαν να μάθουν τις λεπτομέρειες λειτουργίας, έξω από τα όρια των συστημάτων των υπολογιστών και που ήταν πρόθυμοι να χρησιμοποιήσουν «ύπουλα» και παράνομα μέσα, για να ικανοποιήσουν αυτή τους την περιέργεια (Roush, 2006).

Η τρίτη γενιά, κατασκευάζει τα λεγόμενα ηλεκτρονικά παιχνίδια των υπολογιστών.

Η τέταρτη γενιά των hackers, δε συνεισφέρει στη δημιουργία πληροφορικής τεχνολογίας, αλλά είναι δημιουργήμα αυτής. Η γενιά αυτή παρόλο που αποδέχεται τις αρχές των προηγούμενων, λόγω των διαφορετικών κοινωνικών

και πολιτισμικών συνθηκών της κοινωνικοποίησης της, ενεργεί με εντελώς διαφορετικό τρόπο από τις προηγούμενες γενιές (Λάζος, 2001).

Βασική διαφορά είναι η μεταφορά της δράσης τους, από τα πλαίσια του εργαστηρίου πληροφορικής ή διαδικτύου μεταξύ ερευνητικών κέντρων και επιστημόνων, στο λεγόμενο κυβερνοχώρο. Επειδή η πρόσβαση μέσα στα όρια αυτού του νέου χώρου δεν είναι ελεύθερη, αλλά η εξουσιοδότηση εμφανίζεται σαν απαραίτητος όρος. Τίθεται πλέον θέμα παραβίασης που δεν χαρακτηρίζεται μόνο ως ανήθικη πράξη αλλά επίσης και ως μορφή εγκληματικής πράξης.

Ο hacker που καταφέρνει να εισβάλει σε έναν υπολογιστή, είναι πλέον σε θέση να κάνει όσα και ο νόμιμος χρήστης, ακόμα και να αντιγράψει ή να αλλοιώσει αρχεία ή να καταστρέψει ολόκληρο το σύστημα. Το hacking είναι τις περισσότερες φορές το απαραίτητο πρώτο βήμα για κάποιο ηλεκτρονικό αδίκημα, καθώς μετατρέπεται σε γέφυρα που μπορεί να οδηγήσει σε οποιαδήποτε μορφής ηλεκτρονικού εγκλήματος.

Ο hacker ή διαφορετικά όπως συνηθίζεται να λέγεται στη Γαλλία, ο «πειρατής», είναι αυτός που γνωρίζει τις απαραίτητες λειτουργίες, για την εξ' αποστάσεως προσπέλαση ενός υπολογιστή. Είναι άτομο ιδιαίτερα προικισμένο στο χώρο της πληροφορικής, με ικανότητες που του προσδίδει χαρακτηριστικά παρόμοια με αυτά των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Οι πρωταρχικοί στόχοι είναι η γνώση του τρόπου λειτουργίας ενός συστήματος και το «σπάσιμο» των κωδικών ασφαλείας αυτού του συστήματος. Αλλά οι hackers επιτυγχάνουν την πρόσβασή τους στα συστήματα όχι ως αποτέλεσμα των δεξιοτήτων και των πρωτότυπων ενεργειών τους, αλλά με την εκμετάλλευση των γνωστών αδυναμιών που έχουν ανακαλυφθεί και κοινοποιηθεί από προηγούμενους hackers.

Όμως, η ύπαρξη δυο εργαλείων, «το μανιφέστο των hacker» και «η ηθική των hacker» είναι προφανές ότι το hacking δεν είναι απλώς κάτι που κάνουν, αλλά ένας τρόπος σκέψης για την τεχνολογία και την κοινωνία γενικότερα. Η «ηθική των χάκερ», όπως περιγράφεται από τον Steven Levy, περιλαμβάνει τις εξής βασικές αρχές:

- Η πρόσβαση στους υπολογιστές – και σε οτιδήποτε μπορεί να διδάξει πως λειτουργεί ο κόσμος – πρέπει να είναι απεριόριστη και ολική.
- Όλες οι πληροφορίες πρέπει να είναι ελεύθερες.
- Καμία εμπιστοσύνη στις αρχές – να προωθείς την αποκέντρωση.
- Οι χάκερ πρέπει να κρίνονται από τις επιδόσεις τους και όχι με βάση κριτήρια όπως οι βαθμοί, η ηλικία, το γένος, ή η θέση.
- Μπορείς να δημιουργήσεις τέχνη και ομορφιά με έναν υπολογιστή.
- Οι υπολογιστές μπορεί να αλλάξουν τη ζωή σου και να την κάνουν καλύτερη (Furnell, 2006).

6.1.1 ΚΙΝΗΤΡΟ ΚΑΙ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ HACKER

Για χρόνια, η σταθερή εικόνα στην κοινή γνώμη, ήταν ότι ο hacker είναι ένας μαθητής ή σπουδαστής που προκαλεί χάος από το κομπιούτερ του. Τα χαρακτηριστικά του είναι τις περισσότερες φορές άνδρας, ηλικίας 15 με 25 ετών, χωρίς ιδιαίτερες κοινωνικές δεξιότητες, συνήθως αποτυχημένος στους άλλους τομείς και είναι πολύ γοητευμένος από την τεχνολογία (Furnell, 2006).

Οι χάκερ χρησιμοποιούν συνδέσμους αντί για πραγματικά ονόματα και αυτό αποτελεί μέρος του στερεότυπου του χάκερ, χαρακτηριστικό το οποίο είναι κοινό και σε άλλους κυβερνοεγκληματίες. Τα ονόματα που επιλέγουν οι χάκερ για τον εαυτό τους είναι συχνά αποκαλυπτικά – με την έννοια της αυτοεικόνας του χάκερ, εάν δεν αποτελούν τη φυσική αποτύπωση. Πολλοί θεωρούν το νέο τους όνομα ως έναν άλλο χαρακτήρα τον οποίο έχουν αναπτύξει ως το alter ego τους στον κυβερνοχώρο. Πολλοί μπορεί να αρέσκονται να θεωρούν τους εαυτούς τους σταυροφόρους που εργάζονται να πληροφορήσουν το κοινό τους. Έτσι θα αναφέραμε το φαινόμενο αυτό ως «χακτιβισμός», όπου οι χάκερ στοχεύουν και τροποποιούν ιστοσελίδες, προκειμένου να διαμαρτυρηθούν για ένα θέμα. Έτσι μπορεί να διαγράψουν ιστοσελίδες και την αντικατάσταση της με νέες σελίδες που περιέχουν τις δικές τους απόψεις.

Παράδειγμα τροποποίησης ιστοσελίδας είναι, όταν το Σεπτέμβρη του 1998 η ιστοσελίδα της New York Times έπεσε θύμα επίθεσης από μια ομάδα χάκερ,

αυτοαποκαλούμενη ως HFG (hacking for girlies). Η επίθεση διαπράχθηκε για να υποστηρίξει τον τότε έγκλειστο χάκερ Kevin Mitnick. Το αποτέλεσμα της σελίδας ήταν ένα κείμενο γραμμένο από τους εισβολείς, καθώς και μια εικόνα του λογότυπου του HFG, το οποίο περιλάμβανε κομμάτια από φωτογραφίες γυμνών γυναικών (Furnell, 2006).

Έτσι, το προφίλ τους έχει ένα μείγμα δύναμης, άνεσης, χιούμορ και η γνώμη που έχουν για τον εαυτό τους είναι ότι πρόκειται για σκαπανείς του κυβερνοχώρου, που εξερευνούν συστήματα και τα δίκτυα μεταξύ τους σε μια συνεχιζόμενη διαδικασία μάθησης. Οι χάκερ παρουσιάζονται ότι δρουν παντού στο χώρο και στο χρόνο. Πιστεύουν ότι δεν κάνουν τίποτα κακό. Συνειρμικά συνδυάζονται με ευρύτερες δυνάμεις του κακού, αλλά και παραδοσιακά ως το σύμβολο των δυνάμεων του κακού επί εποχής ψυχρού πολέμου και σύγχρονα ως επίκεντρο του οργανωμένου εγκλήματος. Οι χάκερ αποτελούν τη συμπυκνωμένη, προσωποποιημένη απόδειξη ότι το διαδίκτυο είναι ανασφαλές και άναρχο. Ο βαθμός της κακίας τους ξεφτίζει πολύ από το γεγονός ότι δεν τον βλέπουμε, είναι αφηρημένος. Είναι ένας «αγαπημένος» μας κακός με τόσα ελκυστικά στοιχεία. Παρουσιάζεται καλός, ιδωμένος από πολλές πλευρές.

Συνήθως, περιγράφεται νεαρός, παιδί, άρα συνειρμικά σχετικά αθώς και ακίνδυνος, καλός. Αλλά και όταν ο χάκερ παρουσιάζεται μεγαλύτερος, εμφανίζεται χωρίς συνείδηση και προμελέτη του κακού που μπορεί να προκαλέσει. Πολλές φορές, με τον τρόπο που παρουσιάζεται, παίρνει την μορφή ενός σύγχρονου «Ρομπέν των δασών». Παρουσιάζεται ως ο μόνος που μπορεί να αντισταθεί, να βρεθεί σε θέση ισχύος και να προκαλέσει προβλήματα, οικονομικές και πληροφοριακές απώλειες, στο σύγχρονο πλέγμα των γιγαντιαίων επιχειρήσεων και οργανισμών. Γράφονται βιβλία για αυτούς, γυρίζονται ταινίες. Οι καλύτεροι ανταμείβονται από το σύστημα, βρίσκουν δουλειά από την κυβέρνηση, γίνονται σύμβουλοι μεγάλων επιχειρήσεων και πρωθυπουργών (Ανδρας, 2008).

Επιπλέον, η δράση του hacking δεν περιορίζεται μονάχα σε ότι αφορά την τεχνολογική πληροφορία και την τεχνολογία ειδικότερα, αλλά είναι εμφανής σε όλο το φάσμα των κοινωνικών πεδίων και σχέσεων. Βασικό χαρακτηριστικό της

ψυχολογίας του hacker είναι μια έκφραση αντίδρασης του ως προς τον τρόπο λειτουργίας της κοινωνίας, σύμφωνα με τους συμβατικούς της κανόνες. Ένας hacker αντιτίθεται σε ότι δεν έχει μια λογική συνοχή, κρύβει κάτι και τείνει προς την «αταξία» (Λάζος, 2001).

Σύμφωνα με την Denning, οι hackers είναι αμφίσημες προσωπικότητες καθώς αποτελούν άτομα που διασκεδάζουν να παίζουν με τις δυνατότητες ενός υπολογιστή και ταυτόχρονα να προβαίνουν σε αδιάκριτες παραβιάσεις. Ένας άλλος παράγοντας που πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη σχετικά με το ζήτημα των κινήτρων είναι το ότι τα ασχολούμενα άτομα μπορεί να εθιστούν στην εμπειρία με κάποιο τρόπο.

Τα κίνητρα ωστόσο, των επιθέσεων διαφέρουν ανάλογα με την περίπτωση και την προσωπικότητα του «εισβολέα». Σε γενικές γραμμές, μπορούμε να διακρίνουμε τις ακόλουθες κατηγορίες: (Βλαχόπουλος, 2007, & Αργυρόπουλος, 2001)

- **Ερασιτέχνες:** Πρόκειται για ανθρώπους χωρίς ιδιαίτερες δεξιότητες στους υπολογιστές, που προσπαθούν να εντοπίσουν μια ευπάθεια σε ένα υπολογιστικό σύστημα και στη συνέχεια να την εκμεταλλευτούν. Τα κίνητρά τους είναι η περιέργεια, η απόκτηση γνώσης και αντιμετωπίζουν το «σπάσιμο» ενός κωδικού σαν ένα παιχνίδι. Οι χάκερ αυτοί είναι συνήθως νέοι στην ηλικία, που σέβονται την «ηθική των χάκερ», δεν αλλοιώνουν δηλαδή ούτε καταστρέφουν τα αρχεία που βρίσκουν.

- **Hackers:** Είναι άριστοι γνώστες προγραμματισμού, δικτύων Η/Υ και Διαδικτύου και σκοπός των επιθέσεών τους είναι η ικανοποίηση της περιέργειάς τους καθώς και η επιβεβαίωση της ικανότητάς τους για εισβολή.

- **Crackers:** Έχουν ως σκοπό την πρόκληση ζημιάς ή την αποκόμιση οφέλους από τα συστήματα στα οποία επιτίθενται.

- **Επαγγελματίες εισβολείς:** Οι επιθέσεις των εγκληματιών της κατηγορίας αυτής σχετίζονται με τα σοβαρότερα εγκλήματα του κυβερνοχώρου. Κερδίζουν μέρος ή το σύνολο του εισοδήματός τους από επιθέσεις.

Η **επικινδυνότητα** των Hackers εξαρτάται από τα **κίνητρά** τους. Αν τα κίνητρά τους είναι η διασκέδαση ή η επιθυμία τους να αναγνωριστούν στον κύκλο

τους ως αυθεντίες στους Η/Υ ή να μάθουν τον τρόπο λειτουργίας του συστήματος μιας επιχείρησης ή ενός οργανισμού, η παράνομη πρόσβασή τους σε αυτό σταματάει μέχρις εκεί και εκείνο που έχει υποστεί βλάβη πραγματικά είναι το γόητρο του συστήματος ασφαλείας της συγκεκριμένης επιχείρησης ή οργανισμού.

Αν όμως το κίνητρό τους είναι το **προσωπικό οικονομικό όφελος**, το οποίο μπορούν να επιτύχουν βλάπτοντας με οποιοδήποτε τρόπο το σύστημα ή τα αρχεία δεδομένων των θυμάτων τους ή πουλώντας σε τρίτους τις πληροφορίες που απεκόμισαν από αυτά, τότε οι ζημιές αυτών των τελευταίων είναι ανυπολόγιστες. Η σύγχρονη πρακτική θέλει δυστυχώς ένα αρκετά μεγάλο αριθμό από τους σημερινούς hackers να έχει οικονομικά κίνητρα, πράγμα που αυτόματα αυξάνει τον επικίνδυνο χαρακτήρα τους.

Πρόσφατες έρευνες έδειξαν ότι οι μέσοι χρήστες του διαδικτύου και οι ειδικά οι χάκερς μπορεί να εθιστούν στο γεγονός να είναι συνδεδεμένοι και να εμφανίσουν αρνητικά συμπτώματα όταν δεν είναι σε θέση να το κάνουν. Αυτή η κατάσταση, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, έχει ονομαστεί «**Διαταραχή Εθισμού στο Διαδίκτυο**» και συνδέεται με τα ελκυστικά χαρακτηριστικά του διαδικτύου, όπως η δυνατότητα να κρατήσει κανείς την ανωνυμία του. Ο ψυχολόγος Δρ Keith Ashcroft από το Εδιμβούργο αναφέρεται ειδικά στους μαθητές και πιστεύει ότι είναι εξαιρετικά επιρρεπείς στον εθισμό. Το ίδιο μπορεί να συμβεί και με τους χακερς. Έτσι ο εθισμός σε συνδυασμό με την απόλυτη ανωνυμία είναι δυο σημαντικά κίνητρα για τη δράση των χάκερς (Furnell, 2006).

6.2 ΙΟΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ Η ΑΛΛΟΙΩΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Οι ηλεκτρονικοί ιοί, έχουν καταστεί ίσως από τους πιο σοβαρούς κινδύνους για τα υπολογιστικά συστήματα, την ηλεκτρονική επεξεργασία στοιχείων και τα αποθηκευμένα αρχεία. Πρόκειται για μια μορφή προγράμματος που επιτυγχάνει να προκαλέσει ζημιά στο υπολογιστικό πρόγραμμα, διεισδύοντας σ' αυτό μέσα από τις ατέλειες που παρουσιάζει. Η ομοιότητα με τους φυσικούς ιούς βρίσκεται

στο γεγονός ότι και αυτοί χρησιμοποιούν έναν ξενιστή για να μεταφερθούν. Ο ξενιστής αυτός μπορεί να είναι ένα αρχείο, μια ιστοσελίδα, ένα ηλεκτρονικό μήνυμα (Ζάννη, 2005).

Οι ιοί μπορεί να προκαλέσουν από μια απλή ενόχληση έως την πλήρη καταστροφή των δεδομένων του υπολογιστικού συστήματος. Από ένα ιό μπορεί κάποιος να προσβληθεί από ένα μολυσμένο αρχείο το οποίο κατέβασε από το ίντερνετ, από ένα μολυσμένο αρχείο που αντέγραψε, από μια μολυσμένη δισκέτα ή δίσκο που εκκίνησε και τέλος από ένα μολυσμένο από ιό ηλεκτρονικό μήνυμα.

Οι ιοί δεν είναι αντιμετωπίσιμοι, γιατί ο αριθμός τους αυξάνεται συνεχώς και οι ίδιοι ως προγράμματα γίνονται ολοένα και περισσότερο σύνθετοι, με αποτέλεσμα τα προγράμματα που δημιουργούνται για να τους αντιμετωπίσουν να βρίσκονται πάντα ένα βήμα πιο πίσω (Αργυρόπουλος, 2001).

Ο ηλεκτρονικός ιός έχει δύο βασικές ιδιότητες. Η πρώτη του ιδιότητα ονομάζεται «μόλυνση» (affection) και αναφέρεται στην ικανότητα που έχει ο ιός ν' αναπαράγεται μόνος του και να προσκολλάται μ' αυτόν τον τρόπο σ' άλλα προγράμματα. Η δεύτερη ιδιότητά του, ονομάζεται λειτουργία (function) και αναφέρεται στον τρόπο λειτουργίας του ιού που μπορεί ν' αποδειχτεί ακόμα και καταστροφικός για τον ίδιο τον υπολογιστή. Έτσι, όταν ο ιός «χτυπά» τον υπολογιστή, περνάει από τη «μόλυνση» στη «λειτουργία» και μετά επιστρέφει στο αρχικό πρόγραμμα που είχε διεισδύσει.

Οι ηλεκτρονικοί ιοί χωρίζονται σε κατηγορίες με βάση τον τρόπο δράσης τους και τον τρόπο προγραμματισμού τους. Οι βασικές κατηγορίες – τεχνικές είναι τρεις: οι «δούρειοι ίπποι», τα «σκουλήκια» και οι «λογικές βόμβες» (Λάζος, 2001 & Αργυρόπουλος, 2001).

Ο τύπος του ιού «δούρειος ίππος» δρα κυριολεκτικά αόρατα, αφού κρύβεται μέσα σ' ένα άλλο πρόγραμμα τον «ξενιστή», και στη συνέχεια προχωράει ακόμα και στη διαγραφή αρχείων και προγραμμάτων που είναι αποθηκευμένα στο σκληρό δίσκο.

Το «σκουλήκι», ο δεύτερος τύπος είναι ένα πρόγραμμα που αυτοδιαδίδεται μέσω ενός δικτύου ή ενός πίνακα ανακοινώσεων. Αυτός ο δεύτερος τύπος δε

συγκεντρώνει τα βασικά χαρακτηριστικά των άλλων τύπων ιών και επιπλέον λειτουργεί αυτόνομα.

Οι «λογικές βόμβες», ο τρίτος τύπος ιού, μπορεί να εξελιχθεί στον πιο καταστροφικό τύπο, γιατί μπορεί να διεισδύσει σε σωσμένα αρχεία αλλά και σ' ολόκληρο το λογισμικό. Η βασική του διαφορά από τους άλλους δύο τύπους, είναι ότι δεν αυτοπολλαπλασιάζεται.

Το πιο ενδιαφέρον με τους ιούς είναι η έντονη κυβερνητική και επικοινωνιακή προβολή των οικονομικών επιπτώσεων που προκαλούν παγκοσμίως, χωρίς να διευκρινίζεται ποιοί είναι οι κατασκευαστές τους.

Σύμφωνα με έρευνα του FBI στις ΗΠΑ, τον Ιανουάριο του 2006 το ηλεκτρονικό έγκλημα (ιοί, spyware, κλοπή προσωπικών δεδομένων κ.ά.) κοστίζει στις αμερικανικές επιχειρήσεις ούτε λίγο ούτε πολύ 67 δισεκατομμύρια δολάρια το χρόνο. Αυτός ο αριθμός, σύμφωνα με τους ερευνητές, είναι μεγαλύτερος από κάθε άλλη χρονιά και ξεπερνάει κατά πολύ τόσο το κόστος της τηλεπικοινωνιακής απάτης (1 δισ. δολάρια το χρόνο), όσο και το κόστος κάθε άλλης μη ηλεκτρονικής μορφής απάτης. Το μεγαλύτερο μέρος των εξόδων των εταιρειών γίνεται για την αντιμετώπιση ιών, δούρειων ίππων και διαδικτυακών σκουληκιών (Τσιμιτάκη, 2006).

6.2.1 ΠΡΟΦΙΛ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΟΥ ΔΡΑΣΤΗ

Τα πιθανά κίνητρα των δημιουργών των κακόβουλων λογισμικών είναι τα ακόλουθα (Furnell, 2006):

- Να τραβήξουν την απαραίτητη προσοχή ή για να δουν μέχρι που μπορούν να εξαπλωθούν οι δημιουργίες τους.
- Για να προκαλέσουν καταστροφή ή δυσλειτουργία από εκδίκηση, ενάντια σε ένα άτομο, μια επιχείρηση, κάποιον οργανισμό ή ένα πολιτικό καθεστώς.
- Για να νιώσουν το συναίσθημα της δύναμης ή της κυριαρχίας πάνω σε αυτούς που πέφτουν θύματα της δημιουργίας τους. Αυτό αποδεικνύεται από τα ονόματα που χρησιμοποιούν, ονόματα που

συνιστούν να ανεβάσουν το εγώ τους και την αίσθηση της σπουδαιότητά τους.

- Χρησιμοποιούν το κακόβουλο λογισμικό για προσωπικό τους όφελος.
- Για να εκτελέσουν απλά ένα πείραμα, ώστε να δουν τι μπορεί να επιτευχθεί με το σύγχρονο λογισμικό.

Τις περισσότερες φορές πάντως οι ιοί τοποθετούνται από υπαλλήλους εταιριών από εκδίκηση καθώς και από δράστες που υποκινούνται από πολιτικά ή ιδεολογικά κίνητρα, οι οποίοι στρέφονται με αυτό τον τρόπο κατά των υπολογιστικών συστημάτων. Οι ηλεκτρονικοί ιοί είναι πρόσφορο όπλο στα χέρια των σύγχρονων οικονομικών εγκληματιών, με βασικό κίνητρο το παράνομο κέρδος (Αργυρόπουλος, 2001).

Με την αυξανόμενη ενημέρωση της κοινής γνώμης όμως, για τους ιούς, κάποιοι εκμεταλλεύτηκαν το γεγονός και προωθούσαν μηνύματα απατηλά, με την προειδοποίηση ενός απερχόμενου ιού.

6.3 ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Ο κύριος όγκος των διαδικτυακών πληροφοριακών εγκλημάτων εντάσσεται ως υποκατηγορία στα ηλεκτρονικά οικονομικά εγκλήματα (Ζάννη, 2005). Τα ασφαλή κριτήρια προκειμένου για να χαρακτηριστεί ένα έγκλημα ως οικονομικό είναι τρία (Ζησιάδης, 2001): α) Η προσβολή του οικονομικού συστήματος β) Το μέγεθος της ζημίας το οποίο προκαλείται από τη συμπεριφορά του δράστη γ) η κατεύθυνση προς την οποία προκαλείται η ζημία.

Ειδικότερα, για να θεωρηθεί ένα έγκλημα ως οικονομικό θα πρέπει η ζημία την οποία προκαλεί το υποκείμενο να είναι μεγάλη προκειμένου να επέλθει βλάβη στο οικονομικό σύστημα. Δεν είναι όμως μόνο η ζημία η οποία έχει σημασία για το χαρακτηρισμό ενός εγκλήματος ως οικονομικού. Σημασία έχουν επίσης τα «τεχνάσματα» που χρησιμοποιεί ο οικονομικός εγκληματίας για να προκληθεί η ζημία και τα οποία κλονίζουν την εμπιστοσύνη του κοινού και των άλλων επιχειρήσεων στην αξιοπιστία του οικονομικού συστήματος.

Το δεύτερο κριτήριο είναι η κατεύθυνση προς την οποία προκαλείται η ζημία. Το κατά πόσον δηλαδή διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο οικονομικό σύστημα του κράτους, όπως π.χ. το Δημόσιο, οι τράπεζες, βιομηχανίες αλλά και ομάδες προσώπων, τα οποία επιδρούν στην οικονομική ζωή. Η πρόκληση της ζημίας στην οικονομία μπορεί να είναι είτε άμεση είτε έμμεση, διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στους κόλπους του και εν συνεχεία υφίσταται πλήγμα η οικονομία.

Κατά την τελευταία δεκαετία που ηλεκτρονικές συναλλαγές κερδίζουν έδαφος δίνουν την ευκαιρία στο ηλεκτρονικό οικονομικό έγκλημα να αναδειχθεί. Οι κυριότεροι τύποι ηλεκτρονικού οικονομικού εγκλήματος είναι:

➤ **Διαδικτυακές απάτες**

Οι καταναλωτές- χρήστες του διαδικτύου αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο της εξαπάτησης καθώς το διαδίκτυο δημιουργεί μια εικονική πραγματικότητα, όπου ο δράστης μπορεί να καλλιεργήσει σχέσεις εμπιστοσύνης με το θύμα ευκολότερα από τον πραγματικό κόσμο.

Αντί της πράξης εξαπάτησης του θύματος με «εν γνώσει παράσταση ψευδών γεγονότων σαν αληθινών ή την αθέμιτη απόκρυψη ή παρασιώπηση αληθινών γεγονότων», δηλ. την επίδραση στο νοητικό ενός άλλου ανθρώπου, στην απάτη με υπολογιστή ο δράστης επηρεάζει τα δεδομένα του υπολογιστή «είτε με μη ορθή διαμόρφωση του προγράμματος είτε με επέμβαση κατά την εφαρμογή του είτε με χρησιμοποίηση μη ορθών ή ελλιπών στοιχείων είτε με οποιονδήποτε άλλον τρόπο» (Κιούπης, 2000).

Συνηθισμένη μορφή απάτης, ιδιαίτερα κατά το πρόσφατο παρελθόν, ήταν τα γράμματα και μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου από τη Νιγηρία. Μέσω αυτών, εγκληματίες εμφανιζόμενοι ως κρατικοί αξιωματούχοι ζητούν τον τραπεζικό λογαριασμό του χρήστη με σκοπό δήθεν την εκ μέρους του διευκόλυνση παράνομης εξαγωγής χρημάτων από τη χώρα με αντάλλαγμα την καταβολή ποσοστού από αυτά. Εάν τυχόν ο χρήστης διαπράξει το λάθος να παράσχει τα στοιχεία, οι κακοποιοί του ζητούν στη συνέχεια να κάνει ο ίδιος κατάθεση ενός ποσού για την ενεργοποίηση του λογαριασμού ή να τους παράσχει εξουσιοδότηση πρόσβασης στον τραπεζικό λογαριασμό του, για να του

κάνουν δήθεν την κατάθεση, τον οποίο όμως στην πραγματικότητα αδειάζουν με συνοπτικές διαδικασίες (Ζερβέας, 2008).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση, όπου μαθητές, καθηγητές και προσωπικό στο πανεπιστήμιο του Bloomington, έλαβαν ηλεκτ. μηνύματα που προέρχονταν από το γραφείο βοήθειας του πανεπιστημίου και τους ζητούσε να επαναλάβουν τους κωδικούς και τους λογαριασμούς για να στείλουν spam μηνύματα. Το είδος της επίθεσης αυτό (phishing) πρώτη φορά προέρχονταν από παραρτήματα του πανεπιστημίου (Young, 2008).

Μια άλλη χαρακτηριστική περίπτωση απάτης είναι και η κλοπή Lap top. Ο Γκραντ, μετά την κλοπή Lap top, ανακάλυψε ότι οι εγκληματίες είχαν κερδίσει τουλάχιστον 22,000\$, χρεώνοντας το όνομά του. Κλοπές Lap top, σημειώθηκαν και στο πανεπιστήμιο του Stanford, όπου χάνονται ονόματα, τηλέφωνα και άλλα προσωπικά στοιχεία. Οι δράστες εκμεταλλεύονται τα στοιχεία αυτά με αποτέλεσμα να χρεώνουν ανυποψίαστους πολίτες με υπέρογκα ποσά. Πολλές εταιρίες, όμως, μετά από αυτά τα περιστατικά προσπαθούν να χαλιναγωγήσουν τη χρήση εμπιστευτικών δεδομένων στα Lap top ή «σπρώχνουν» ένα κρυφό λογισμικό ώστε να το προστατεύσουν ή έχουν συνδρομή σε υπηρεσίες παρακολούθησης ώστε να ξαναβρούν τα κλεμμένα Lap top (Foster, - Andrea, 2008).

➤ **Ξέπλυμα χρήματος**

Ξέπλυμα χρήματος, εννοούμε την πράξη εκείνη μέσω της οποίας, τα έσοδα των παράνομων δραστηριοτήτων «μεταμφιέζονται», έτσι ώστε να φαίνονται νόμιμα (Τραγάκης, 1996). Παράδειγμα μιας βασικής πηγής «βρώμικου χρήματος» είναι η αγορά των ναρκωτικών. Η διεθνής αγορά των ναρκωτικών είναι παράγωγο μιας εξαιρετικά ασυνήθιστης έξυπνης διασποράς ενός «πάθους», μέσω επικερδών υλικών μέσων, που διακινούνται από επικίνδυνους εγκληματίες (Taylor, 1992).

Στις Η.Π.Α καθημερινά γίνονται περίπου 700.000 τέτοιες μεταβιβάσεις με συνολικό ποσό μεγαλύτερο των 2 τρις δολαρίων. Οι αρχές εκτιμούν ότι το ποσό των 300 δις δολαρίων αφορά ξέπλυμα βρώμικου χρήματος.

➤ Πνευματική ιδιοκτησία

Μια ξεχωριστή κατηγορία αναφορών στο πλαίσιο των οικονομικών εγκλημάτων αναφέρεται στο ζήτημα της κλοπής πνευματικών δικαιωμάτων και της πειρατείας κινηματογραφικών ταινιών και λογισμικού, μουσικών, λογοτεχνικών και επιστημονικών έργων. Αυτός ο τομέας είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος και πολύ εύκολη η παραβίασή του στο Διαδίκτυο.

Μια περίπτωση παράνομης διακίνησης πνευματικών δικαιωμάτων στον Κυβερνοχώρο είναι η ακόλουθη: «Η Εκκλησία της Σαϊεντολογίας, η οποία είναι δικομανής, πήγε στα δικαστήρια ένα άτομο που αναφέρθηκε on line στις υποθέσεις της. Ο εναγομένος, ο Αρνάλντο Λέρμα από την Βιρτζίνια των Η.Π.Α., έχασε την δίκη τον Ιανουάριο του 1996 γιατί είχε βάλει στο Internet τα ευρέως διαθέσιμα αλλά προστατευόμενα από πνευματικά δικαιώματα έγγραφα που αφορούσαν προηγούμενες δικαστικές υποθέσεις της Σαϊεντολογίας.

Η κλοπή πνευματικών δικαιωμάτων αποτελεί ένα αξιόλογο αυτόνομο κομμάτι που ποσοτικά καλύπτει το 23,9% του συνόλου της αναφοράς των οικονομικών εγκλημάτων, δηλαδή 1 στα 4 περίπου. Η ανάδειξή του σ' αυτό το βαθμό αντανακλά ένα υπαρκτό τμήμα προβληματισμού που υφίσταται στο χώρο των πωλητών πνευματικών δημιουργιών (βιβλία, CDs, DVDs), λόγω των νέων συνθηκών που δημιουργήσε και συνεχίζει να διαμορφώνει η παρουσία του διαδικτύου (Cornish, Llewelyn, 1993).

Συμπερασματικά, το διαδίκτυο έχει τη δύναμη να καθορίσει νέους κανόνες, όντας ένας νέος κόσμος και μια νέα εποχή, και όλοι όσο δυνατοί και αν είναι, κινηματογραφικές εταιρίες, βιβλιοθήκες, εκδότες «τρέχουν» αδύναμοι να προλάβουν τις εξελίξεις για να μην χάσουν το τρένο. Τα σχήματα προσαρμόζονται και ακολουθούν τις εξελίξεις.

6.3.1 ΠΡΟΦΙΛ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΟΥ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑ

Το κέντρο παραπόνων ηλεκτρονικού εγκλήματος, ένας σύνδεσμος του FBI, το διεθνές κέντρο λευκού περιλαιμίου και το γραφείου δικαιοσύνης υπαλλήλων,

ανέφεραν περισσότερα από 90.000 εγκλήματα το 2007, μαζί αναφέρθηκαν οικονομικές κλοπές περίπου \$240 εκατομμύρια (Mejia, 2008).

Παρ' όλα αυτά, το πέρασμα από το λαθεμένο προγραμματισμό στον απατηλό χειρισμό των Η/Υ είναι δυσδιάκριτο. Ο «σκοτεινός αριθμός» της ηλεκτρονικής εγκληματικότητας μετατρέπεται σε «μαύρη άβυσσος». Ένα καλώδιο, μια ταινία εγγραφής και μια οθόνη είναι αρκετά όχι μόνο για να κρύψουν ή να παραποιήσουν «παραστατικά» την αλήθεια, αλλά για να μην την αφήσουν να εμφανιστεί στο χώρο του πραγματικού. Σε μια μικροκλοπή μέσα στην οικογένεια η οποία δεν καταγγέλθηκε στην αστυνομία έχουμε τουλάχιστον δυο που τη γνωρίζουν: το δράστη και το γονιό που αποσιώπησε το γεγονός. Οι Η/Υ συνήθως δεν ομολογούν ούτε επιχειρηματολογούν κατά του χειριστή τους (Πανούσης, 2003).

Ο ηλεκτρονικός εγκληματίας, ο σύγχρονος αυτός παραβάτης του νόμου ανατρέπει εντελώς το κλασικό «στερεότυπο» που απεικονίζει τον εγκληματία ως νεαρό, άνεργο, αμόρφωτο και φτωχό.

Ο δράστης της ηλεκτρονικής εγκληματικότητας έχει τέλεια εξειδικευμένες γνώσεις και τεχνικές ικανότητες, ασχολείται με την οικονομία, τη διοίκηση και τις επιχειρήσεις, διαθέτει λευκό ποινικό μητρώο και έχει κερδοσκοπικά κυρίως κίνητρα ή πολιτικές φιλοδοξίες. Οι σύγχρονοι «τεχνολογικοί κλέφτες» εμφανίζουν κοινωνικό κύρος, διαθέτουν πρόσβαση στον Τύπο και στα ΜΜΕ, συμμετέχουν στη δημόσια ζωή και γνωρίζουν την προηγμένη τεχνολογία σε βαθμό που να τη χειρίζονται ανάλογα. Κανένα σύστημα ασφαλείας δεν επαρκεί όταν ο δράστης βρίσκεται μέσα στο κύκλωμα. Τις περισσότερες φορές ο ηλεκτρονικός εγκληματίας εργάζεται σε υπαλληλική θέση ή σε διευθυντικό πόστο στην εταιρεία που διαπράττει και το έγκλημά του (Πανούσης, 2003).

Πρόκειται για «υπερ-προσαρμοσμένους» εγκληματίες οι οποίοι συνδυάζουν το παιχνίδι με τη μηχανή με το εύκολο κέρδος, αφού τα θύματα εταιρείες συνήθως προτιμούν διακριτικό συμβιβασμό από ένα σκάνδαλο που θα έβλαπτε την επιχείρηση.

6.4 ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑΣ

➤ **Μετάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων**

Τα ανεπιθύμητα μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή spam στέλνονται μαζικά σε μεγάλο αριθμό παραληπτών (Ζάννη, 2005). Συνήθως με εμπορικό-διαφημιστικό περιεχόμενο προς παραλήπτες, οι οποίοι ουδέποτε εξεδήλωσαν διάθεση να τους σταλούν αυτές οι επιστολές, και των οποίων οι ηλεκτρονικές διευθύνσεις έχουν συλλεγεί παράνομα με την βοήθεια προγραμμάτων. Τα περισσότερα από αυτά τα μηνύματα έχουν, συνήθως, περιεχόμενο την πώληση φαρμακευτικών σκευασμάτων, απομιμήσεων επωνύμων προϊόντων, μετοχών κ.α.

Παρά το γεγονός ότι μεγάλο μέρος αυτών το μηνυμάτων περιέχει ψευδές περιεχόμενο, που στοχεύει στην εξαπάτηση του θύματος (Hedley, 2006) έχει διαπιστωθεί ότι σημαντικό τμήμα χρηστών αγοράζει προϊόντα που διαφημίζονται με τέτοιον τρόπο (μέσω spamming). Στις Η.Π.Α. υπολογίζεται ότι το 2003, 11 εκατομμύρια Αμερικανοί, δηλαδή το 9% των χρηστών είχε αγοράσει προϊόντα μέσω διαφημιστικών e-mail. Έτσι οι spammers καταλήγουν να μαζεύουν υπέρογκα ποσά μέσα από αυτή την επιβλαβή για τους συμπεριφορά.

Ωστόσο, είναι αλήθεια ότι το spamming προσφέρει ένα φθηνό και αποτελεσματικό εργαλείο εγκληματικής δραστηριότητας, καθώς επιτρέπει στους δράστες να προσεγγίζουν μεγάλο αριθμό θυμάτων, με πολύ μικρό οικονομικό κόστος και εξασφάλιση της ανωνυμίας τους ή, σε κάθε περίπτωση, ουσιώδη δυσχέρεια εντοπισμού τους. Είναι, λοιπόν, εύλογο ότι το spamming χρησιμοποιείται, τα τελευταία χρόνια, και από εγκληματικές οργανώσεις οι οποίες στήνουν δίκτυα απάτης ή επιχειρούν να εκβιάσουν τους χρήστες (Hendley, 2006).

Η πιο πρόσφατη, και εξαιρετικά επικίνδυνη, μορφή spamming είναι η λεγόμενη χρήση του botnet (Hendley, 2006). Οι δράστες, σε αυτή την περίπτωση, αποστέλλουν μαζικά μηνύματα στα θύματα, στα οποία εμπεριέχονται προγράμματα που καθιστούν τους υπολογιστές των θυμάτων botnets, δηλ. συσκευές ελεγχόμενες από τους δράστες. Έτσι σε αυτή την

περίπτωση υπάρχει παραβίαση της ιδιωτικότητας των προσώπων που «αθέλητα» επικοινωνούν (Ζάννη, 2005).

➤ **Υποκλοπή ηλεκτρονικού ταχυδρομείου**

Το διαδίκτυο λειτουργεί έτσι ώστε πολλές φορές γίνεται έλεγχος και υποκλοπή. Το e-mail είναι λιγότερο ασφαλές και κατά κάποιο τρόπο πιο επικίνδυνο ώστε να ελέγχεται από άλλους. Η παραβίαση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ξεκίνησε από το FBI με σκοπό την αποκρυπτογράφηση μηνυμάτων των εγκληματιών και κατέληξε να αφορά τις εργασιακές σχέσεις. Ήδη από το 1998 στις Η.Π.Α οι μεγάλες επιχειρήσεις παρείχαν στους υπαλλήλους υπηρεσίες e-mail με σκοπό τον έλεγχο των μηνυμάτων (Ζάννη, 2005). Οι περισσότερες εταιρίες δεν ενημερώνουν τους υπαλλήλους τους ότι ελέγχονται τα e-mail τους, με σκοπό την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τον ευτελισμό και την παραβίαση του απόρρητου της ιδιωτικότητας του ατόμου. Η επίσημη δικαιολογία των εταιριών είναι η προστασία της φήμης τους και των επιχειρησιακών μυστικών.

Υπάρχουν κάτοχοι σελίδων του Internet οι οποίοι «χρησιμοποιούν προγράμματα - ανιχνευτές γνωστά ως cookies που τους δίνουν την δυνατότητα να στοιχειοθετήσουν λεπτομερή αρχεία σχετικά με τα προσωπικά ενδιαφέροντα του κάθε επισκέπτη με βάση το είδος των σελίδων που επισκέπτεται στο δίκτυο ή τα προϊόντα που αγοράζει όταν μπαίνει σε κάποια διεύθυνση» και μάλιστα η συλλογή των πληροφοριών γίνεται χωρίς την ενημέρωση του χρήστη ή ακόμα χειρότερα όχι για δική τους χρήση αλλά ως μεταπώληση σε εκείνον που θα προσφέρει τα περισσότερα. Μιλάμε για ουσιαστικό ηλεκτρονικό φακέλωμα με παγκόσμια εμβέλεια.

Πάντως οι κίνδυνοι που επιφυλάσσει το Internet γίνονται αντιληπτοί ήδη από το κοινό, έτσι πρόσφατη έρευνα στις Η.Π.Α, έδειξε ότι το 88% των Αμερικανών δεν θα αποκάλυπτε το μυστικό αριθμό της πιστωτικής τους κάρτας μέσω του Internet (Lappin, 2007).

➤ Προσβολή της προσωπικότητας -δυσφήμιση

Παράνομο και βλαβερό περιεχόμενο που θίγει την προσωπικότητα και την ηθική των ατόμων αποτελεί η δυσφήμιση μέσω του διαδικτύου. Σε αυτή την περίπτωση γίνονται αντικείμενα ευτελισμού και η προσωπική και η επαγγελματική τους ζωή θίγεται σοβαρά.

Όπως αποκαλύπτει έρευνα του προγράμματος Safe net home της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η ηλεκτρονική βία στα σχολεία παίρνει πλέον τη μορφή επιδημίας.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με την έρευνα, ένας στους δύο μαθητές έχει πέσει θύμα εκφοβισμού μέσω γραπτών μηνυμάτων από κινητά τηλέφωνα, ενώ το 40% των θυμάτων δεν έμαθε ποτέ την ταυτότητα αυτού που τον απείλησε. Η πιο ακραία μορφή της e-βίας στα σχολεία, όμως, είναι η βιντεοσκόπηση μέσω κινητών τηλεφώνων ερωτικών περιπτώσεων μεταξύ μαθητών.

Σύμφωνα με τους έλληνες ερευνητές, το τελευταίο διάστημα υπάρχει έξαρση στην παραγωγή τέτοιων ταινιών, σε σημείο προβληματισμού καθώς τα κρούσματα αυξάνονται. Ακόμη και μαθητές του Δημοτικού φωτογραφίζουν συμμαθήτριάς τους όταν αυτές βρίσκονται στην τουαλέτα ή αλλάζουν για το μάθημα της γυμναστικής. Στη συνέχεια στέλνουν με γραπτά μηνύματα αυτές τις φωτογραφίες.

Βίντεο τέτοιας μορφής κυκλοφορούν ευρέως μέσω Ίντερνετ και στα chat room του Ίντερνετ έχει αρχίσει η ζήτηση ταινιών ανάλογου περιεχομένου, με τους υποψήφιους αγοραστές να προσφέρουν έως και 300 ευρώ, σύμφωνα με αξιωματικούς της Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος, οι οποίοι δέχονται τουλάχιστον μία σχετική καταγγελία την ημέρα.

Μια άλλη μορφή δυσφήμισης είναι η προπαγάνδα μίσους στο διαδίκτυο, που αναφέρεται στο ευτελιστικό και υποτιμητικό περιεχόμενο και στρέφεται εναντίον συγκεκριμένων εθνικών, ταξικών και φυλετικών ομάδων. Ο πιο συνηθισμένος τύπος είναι η ρατσιστική προπαγάνδα, αλλά και η θρησκευτική όπως και η σεξουαλική. Η πιο εντυπωσιακή διάσταση αυτών των περιοχών μίσους είναι η ειλικρίνεια που εκφράζουν με την έχθρα τους καθώς και οι συμβουλές που δίνουν στα μέλη τους έτσι ώστε να αντιμετωπίσουν τους αντιπάλους τους. Η διακίνηση

της προπαγάνδας μίσους στο διαδίκτυο καθώς και ο νομοθετικός της έλεγχος, προκαλεί προβλήματα σχετικά με τα όρια της ελευθερίας λόγου. Η ελευθερία λόγου πρέπει να ενισχύεται. Όταν όμως διασχίζει τη γραμμή της ελευθερίας προς την ασυδοσία και γίνεται μια τρομοκρατική απειλή, τότε θα πρέπει να απαγορεύεται.

6.5 ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΑ

Ένας από τους τομείς που η σύγχρονη τεχνολογία δοκιμάζει την κοινωνία αφορά και το λεγόμενο πρόβλημα της πορνογραφίας. Μετά τη δεκαετία του '60 η πορνογραφία θεωρήθηκε έκφραση, αλλά καθ' όλα νόμιμη, και τέθηκαν οι κανόνες στην πρόσβασή της (Ζάννη, 2005).

Η ανατροπή όμως ήρθε από τη διάδοση πορνογραφικού υλικού από το διαδίκτυο. Χιλιάδες περιοδικά έχουν δικά τους sites που διακινούν υλικό ενώ αναπτύχθηκαν ειδικοί χώροι συζητήσεις (chat rooms) όπου χρήστες καταθέτουν τις ερωτικές εμπειρίες τους. Ο χώρος του διαδικτύου είναι τέτοιος όπου εύκολα κανείς μπορεί να επισκεφτεί μια σελίδα πορνογραφικού υλικού.

Για την πορνογραφία γενικά, αλλά και τη διαδικτυακή πορνογραφία ειδικότερα, έχουν υποστηριχτεί αντιφατικές θέσεις. Από κάποιους εκτιμάται ως ελευθερία λόγου, από άλλους κατακρίνεται ως εμπόδιο σε αυτόν, υποστηρίζεται ως φεμινιστική διεκδίκηση, αλλά κατηγορείται ότι υποτιμά τη γυναίκα, έχει δεχτεί κριτική για τον λανθασμένο τρόπο, με τον οποίο παρουσιάζει τα σεξουαλικά πρότυπα, αλλά παράλληλα έχει επισημανθεί και η εκπαιδευτική της λειτουργία, ενώ τέλος κατηγορείται ως υποκινητής της σεξουαλικής βίας (Ζάννη, 2005).

Οι θεωρητικές σχολές που αντιπαρατίθενται σχετικά με την πορνογραφία, είναι κι αυτές που επιδιώκουν είτε την απόλυτη ελευθερία της, είτε τον νομοθετικό περιορισμό της.

α. Η **συντηρητική σχολή** αντιλαμβάνεται τη ζωή σαν έναν αγώνα ανάμεσα στα ατομικά, εγωιστικά και πρωτόγονα ανθρώπινα κίνητρα από τη μία και την διατήρηση της πειθαρχίας και των κοινωνικών αξιών από την άλλη. Η κοινωνία κατά την άποψη αυτή, έχει το δικαίωμα να προστατεύεται από την αταξία και την ηθική αποσύνθεση, οι οποίες πηγάζουν από την σεξουαλική ελευθεριότητα.

β. Η θεωρία του **ριζοσπαστικού φεμινισμού** υποστηρίζει ότι εφόσον η δύναμη δεν είναι ίσα διανεμημένη στην κοινωνία, οι άνδρες αναγκάζουν τις γυναίκες σε σεξουαλικές σχέσεις, οι οποίες ευνοούν τους ίδιους και έτσι τους υπαγορεύουν τον τρόπο με τον οποίο θα αντιλαμβάνονται οι ίδιες τους εαυτούς τους. Σύμφωνα δε με τη σχολή αυτή, η πορνογραφία σεξουαλικοποιεί τον

βιασμό, την σεξουαλική παρενόχληση, την πορνεία και την παιδική κακοποίηση, αφού δρα ουσιαστικά ως προπαγάνδα υπέρ της σεξουαλικής βίας και επιθετικότητας.

γ. Η τρίτη **σχολή**, αυτή των **φιλελευθέρων**, διαφοροποιείται από τις προηγούμενες. Αποτελείται από μέλη του κινήματος των φεμινιστριών, οι οποίες υποστηρίζουν την ελευθερία των γυναικών να διαθέτουν το σώμα τους όπως αυτές επιθυμούν. Το θεωρητικό τους υπόβαθρο εδράζει στην θεωρία του φιλελευθερισμού, ότι δηλαδή η αλήθεια μπορεί να γίνει κατανοητή μονάχα όταν όλες οι ιδέες είναι ελεύθερες και στην κατοχύρωση ελευθερίας έκφρασης και διακίνησης ιδεών. Η πορνογραφία γίνεται αντιληπτή ως σημάδι της αγάπης της γυναίκας για τον σεξουαλικό της εαυτό, μέσα από τον οποίο αγκαλιάζει το πνεύμα της, διασκεδάζει και θεραπεύει τον κόσμο.

Όσον αφορά στο θέμα της **παιδικής πορνογραφίας** όμως, και οι τρεις αυτές διαφορετικές σχολές έρχονται σε συμφωνία, προτείνοντας ωστόσο διαφορετικούς τρόπους αντιμετώπισής της. Την καταδικάζουν ως μία μορφή παιδικής κακοποίησης για την αντιμετώπιση της οποίας, η πρώτη σχολή των συντηρητικών υποστηρίζει τις αυστηρές νομοθετικές ρυθμίσεις, σε όποιους χώρους και με όποια μέσα κι αν αυτή προβάλλεται, η τρίτη σχολή των φιλελευθέρων, επικαλούμενη την προσπάθεια καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επιδιώκει έναν έλεγχο του χώρου μέσα από ιδιωτικές πρωτοβουλίες αυτορρύθμισης, όπως φίλτρα, συστήματα και προγράμματα περιορισμού πρόσβασης, ενώ η δεύτερη θεωρητική προσέγγιση του ριζοσπαστικού φεμινισμού προτείνει έναν συγκερασμό των δύο προτάσεων με γνώμονα την προστασία του παιδιού και τη μη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

6.5.1 ΠΑΙΔΙΚΗ ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Ως παιδική πορνογραφία ορίζεται συνήθως η φωτογραφική ή άλλη απεικόνιση ανηλίκων, ατόμων κάτω των 18 ετών, ή ατόμων που φαίνονται πολύ νέα, τα οποία ποζάρουν γυμνά με εστιασμό στα γεννητικά τους όργανα, ή ευρισκόμενα σε τέτοιες στάσεις ώστε να εγείρουν σεξουαλική επιθυμία, κυρίως με τη επίδειξη σεξουαλικών πράξεων με ενήλικους ή άλλα παιδιά, προβάλλοντας δε συχνά ιδιαίτερα βίαιες εικόνες.

Στις Η.Π.Α., κατά το «Protect Act», παιδική πορνογραφία είναι η «οπτική απεικόνιση ερωτικού περιεχομένου, συμπεριλαμβανομένων φωτογραφιών, ταινιών, εικόνων ηλεκτρονικού υπολογιστή και ηλεκτρονικά κατασκευασμένων φωτογραφιών, για την παραγωγή των οποίων χρησιμοποιήθηκε ανήλικο πρόσωπο σε σεξουαλικής φύσεως πράξη. Οποιαδήποτε ψηφιακή ή ηλεκτρονικά κατασκευασμένη εικόνα που δεν μπορεί να διακριθεί από την εικόνα ενός ανηλίκου εμπλεκόμενου σε σεξουαλικής φύσεως πράξη, η οπτική απεικόνιση που κατασκευάστηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να παρουσιάζει έναν μη αναγνωρίσιμο ανήλικο εμπλεκόμενο σε σεξουαλικής φύσεως πράξη».

Η ύπαρξη όμως, της παιδικής πορνογραφίας προϋποθέτει και την ύπαρξη δραστών που υποκινούν τα νήματά της, καθώς εκπληρώνουν κάποιες από τις παράλογες και ανήθικες επιθυμίες τους. Αυτή η ενέργεια ονομάζεται **παιδοφιλία**.

Σύμφωνα με το DSM-IV, ως παιδοφιλία ορίζεται η επαναλαμβανόμενη και επίμονη σεξουαλική τάση, φαντασίωση και συμπεριφορά που περιλαμβάνει σεξουαλική δραστηριότητα με παιδιά έως 13 ετών. Αυτές οι τάσεις και οι φαντασιώσεις υποδεικνύουν παιδοφιλία, εάν προκαλούν δυσφορία ή διαταραχή στην κοινωνική, εργασιακή ή άλλη σημαντική περιοχή της λειτουργικότητας του ατόμου. Προϋπόθεση αποτελεί και το γεγονός ότι ο παιδόφιλος θα πρέπει να είναι τουλάχιστον 16 ετών και πέντε έτη μεγαλύτερος από το παιδί.

Ωστόσο, άλλοι ερευνητές βασιζόμενοι στις διαπιστώσεις του Krafft – Ebing πρότειναν διαφορετικές μορφές εκδήλωσης της παιδοφιλίας, στηριζόμενοι στις θεμελιώδεις ψυχικές και κοινωνικές διαφορές οι οποίες χαρακτηρίζουν τους τύπους της παιδοφιλίας και είναι : α) ο προτιμησιακός, ο δομικός και ο μεικτός

τύπος της σεξουαλικής παρενόχλησης β) ο καταστασιακός, ο ευκαιριακός, ο οπισθοδρομικός και ο αιμομικτικός τύπος και τέλος γ) ο αμετάλλακτος σαδιστικός τύπος (Δημόπουλος, 2006).

Οι προδιαθεσικοί παράγοντες για την παιδική σεξουαλική κακοποίηση είναι:

- ανδρικό φύλο, δηλαδή, ότι οι άνδρες έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να κακοποιήσουν σε σχέση με τις γυναίκες.
- η ενσυναισθησία (empathy). Βρέθηκε ότι οι δράστες έχουν την ιδιότητα να περιορίζουν την ενσυναισθησία απέναντι στα θύματά τους, να διαστρέφουν τον τρόπο που τα αντιλαμβάνονται, φτάνοντας έτσι εύκολα στην κακοποίηση (Γιωτάκος, 2005)
- τα άτομα που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά έχουν εξαιρετικά χαμηλή αυτοπεποίθηση, ενώ το 60% αυτών έχουν σημαντική πτώση στην αυτοεκτίμηση το χρονικό διάστημα πριν την διάπραξη (Pithers et al, 1989).
- οι γνωσιακές διαστροφές. Οι ερευνητές χρησιμοποιούν τον όρο αυτό για να συμπεριλάβουν ποικίλα χαρακτηριστικά σκέψης, όπως, ελαχιστοποίηση, άρνηση, και απόδοση ευθυνών σε άλλους ή διαταραγμένες αντιλήψεις σχετικά με τη συμπεριφορά των παιδιών, ή ακόμα και την σεξουαλικότητα των παιδιών (Pithers et al, 1989). Οι Abel et al (1989), χρησιμοποιώντας την Γνωσιακή Κλίμακα των Abel et al (1984), βρήκαν ότι τα άτομα που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά έχουν πληθώρα διαταραγμένων γνωσιών όπως ότι, τα παιδιά ενδιαφέρονται να έχουν σεξουαλικές εμπειρίες με τους μεγάλους ή ότι διασκεδάζουν και ωφελούνται από τις εμπειρίες αυτές (Γιωτάκος, 2005).
- Ανάμεσα στους πρώιμους προδιαθεδικούς παράγοντες περιλαμβάνονται οι σχέσεις γονέα-παιδιού. Πράγματι, ανιχνεύθηκαν διαταραγμένες σχέσεις μεταξύ δράστη στη παιδική ηλικία και γονέων του.
- Έχοντας υπόψη ότι ο παράγοντας κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί έναν σημαντικό κρίκο στην αλυσίδα ανάπτυξης του εγκλήματος, τα

προγράμματα εκπαίδευσης σε κοινωνικές δεξιότητες, απασχόλησης και ψυχοκοινωνικής στήριξης θεωρείται ότι θα δρούσαν ανασταλτικά στην ανάπτυξη του σεξουαλικού εγκλήματος.

- Ένα χαρακτηριστικό των παιδόφιλων είναι ότι αναπτύσσουν εκλογικεύσεις για τη συμπεριφορά τους, κάποιοι θεωρούν ότι «το παιδί το απολαμβάνει» και άλλοι ότι «διδάσκει στο παιδί πολύτιμα μαθήματα για τον έρωτα» (Νέστορος, 2006).
- Οι σεξουαλικές παρεκκλίσεις θεωρούνται από πολλούς ότι οφείλονται σε ψυχολογικούς παράγοντες από εμπειρίες της παιδικής ηλικίας. Γι' αυτό και πολλοί κλινικοί εφαρμόζουν την ψυχοθεραπεία ως μέσο επίλυσης της διαταραχής. Η Ψυχανάλυση προσπαθεί να φέρει στη συνείδηση απωθημένες παιδικές ψυχικές συγκρούσεις, οι οποίες θεωρούνται υπεύθυνες για την παρέκκλιση, με σκοπό την επίλυσή τους με τις διάφορες τεχνικές της. Η ατομική ψυχοθεραπεία μπορεί να φανεί χρήσιμη στο να βοηθήσει το άτομο να αναγνωρίσει τα συναισθήματά του και τις φαντασιώσεις που παρακινούν σε τέτοιου είδους συμπεριφορά.

Το διαδίκτυο χαρακτηρίστηκε από πολλούς ερευνητές ως η μεγαλύτερη εξέλιξη στην ιστορία της παιδοφιλίας και αύξησε ραγδαία το σύνολο του διαθέσιμου υλικού παιδικής πορνογραφίας, τις δυνατότητες παραγωγής και διανομής του, καθώς και την ευκολία πρόσβασης σε αυτό, καθιστώντας τον κυβερνοχώρο το κυρίαρχο μέσο διανομής τέτοιου υλικού (Wortley & Smallbone, 2006). Έτσι όταν μιλάμε για προσβλητικό περιεχόμενο στο διαδίκτυο, εννοούμε κυρίως την ύπαρξη σεξουαλικού υλικού (Λάζος, 2001).

Ειδικότερα, το διαδίκτυο προσέφερε τις κατάλληλες συνθήκες για την διεθνή ανάπτυξη και διάδοση της παιδικής πορνογραφίας, συνθήκες όχι μονάχα τεχνολογικές, αλλά ατομικές και κοινωνικές (Taylor, Quayle, 2003). Έτσι, τα τεχνικά χαρακτηριστικά, τα οποία προσφέρει το διαδίκτυο, επιτρέπουν την πρόσβαση σε άπειρες ποσότητες παιδικού πορνογραφικού υλικού από ολόκληρο τον κόσμο. Υλικό το οποίο καθίσταται άμεσα θεατό και διαθέσιμο σε οποιονδήποτε χρήστη εξασφαλίζοντας την ανωνυμία του, σε οποιονδήποτε

χρόνο ή τόπο. Επίσης, παρέχει τη δυνατότητα κατά την οποία ο χρήστης μπορεί να παρακολουθήσει την σεξουαλική κακοποίηση ενός παιδιού να συμμετάσχει σε αυτήν και δίδοντας οδηγίες για την on-line πραγματοποίησή τους. Οι δράστες επιδιώκουν ζωντανή διαδικτυακή συζήτηση με παιδιά, υποψήφια θύματα κακοποίησης, οι οποίες συχνά καταλήγουν σε πραγματικές συναντήσεις.

Τέλος, το διαδίκτυο επιτρέπει στον παιδόφιλο σε ατομικό επίπεδο, τη δημιουργία και διατήρηση ενός απόλυτα προσωπικού, ανώνυμου και κρυφού περιβάλλοντος, έκφρασης των ερωτικών του φαντασιώσεων. Παρέχοντας έτσι τη δυνατότητα να προσεγγίσει ανήλικους-υποψήφια θύματα κακοποίησης, υποδύμενος πληθώρα διαφορετικών ρόλων, μέσα από τη σιγουριά και την ανωνυμία του κυβερνοχώρου. Εξάλλου, μέσα σε αυτό το ανώνυμο διαδικτυακό περιβάλλον μειώνονται εντελώς οι σεξουαλικές αναστολές των χρηστών, αφού δεν υπάρχει ο εξωτερικός έλεγχος, ενώ παράλληλα νομιμοποιείται η σεξουαλική τους απόκλιση. Δημιουργούνται on-line κοινότητες παιδόφιλων, μέσα από τις οποίες οι χρήστες αλληλοϋποστηρίζονται, αλληλεπικαλύπτονται και αυτοπροσδιορίζονται, έτσι ώστε να αισθάνονται ότι ανήκουν σε κάποιο αποδεκτό κοινωνικό σύνολο.

Το διαδίκτυο όμως, χρησιμεύει και ως δίαυλος επικοινωνίας μεταξύ παιδεραστών και παιδιών-υποψήφιων θυμάτων, με σκοπό τη διαδικτυακή σεξουαλική παρενόχληση και τη μελλοντική ζωντανή γνωριμία και κακοποίηση. Σύμφωνα με σχετικές έρευνες στις ΗΠΑ, («Internet Crimes Against Children» 2001) ένα στα πέντε παιδιά ηλικίας 10 -17 ετών έχουν δεχτεί σεξουαλική προσέγγιση ή παρενόχληση μέσω του διαδικτύου μέσα στον προηγούμενο χρόνο. Παράλληλα, ένας στους 33 ανηλικούς έγινε θύμα επιθετικής σεξουαλικής προσέγγισης μέσα στον προηγούμενο χρόνο, ήτοι ο δράστης του ζήτησε να βρεθούν ζωντανά, επικοινωνήσε μαζί του τηλεφωνικά ή του απέστειλε μέσω ταχυδρομείου γράμμα, χρήματα ή δώρα.

Σύμφωνα με έρευνα του Finkelhor, (Child abuse prevention, 2001) στις ΗΠΑ το 2000 το 19% των παιδιών ηλικίας 10 -19 ετών, που χρησιμοποιούσαν συχνά το διαδίκτυο, ανέφεραν ότι έχουν πέσει θύμα online σεξουαλικής παρενόχλησης,

ενώ από αυτό το ποσοστό, ένα στα επτά παιδιά ανέφερε ότι ο δράστης προσπάθησε να επικοινωνήσει με αυτά τηλεφωνικά ή με ταχυδρομείο.

Κατά την αναζήτηση θυμάτων κακοποίησης τις περισσότερες φορές οι παιδεραστές και οι παραγωγοί παιδικής πορνογραφίας χρησιμοποιούν ψεύτικα στοιχεία για την προσέγγιση των υποψήφιων θυμάτων τους. Έτσι, εμφανίζονται συνήθως με ψευδώνυμο στο chat room που συμμετέχουν παιδιά, παρουσιάζοντας τον εαυτόν τους ως έναν alter ego, ως παιδί της ίδια ηλικίας με την ηλικία που σκοπεύουν να προσεγγίσουν, περιμένοντας κάποιον ανήλικο να απαντήσει. Με την πάροδο του χρόνου, ο χρήστης κερδίζει την εμπιστοσύνη του ανηλίκου και τον πείθει να του αποκαλύψει τα προσωπικά του στοιχεία (O'Connell, 2005).

Στην αρχή, οι συζητήσεις είναι φιλικές, αργότερα όμως στρέφονται γύρω από σεξουαλικά θέματα, παρουσίαση σκηνών ερωτικού περιεχομένου, με σκοπό να πείσουν το παιδί ότι η σεξουαλική πράξη είναι καθόλα νόμιμη. Αργότερα επιδιώκουν να συναντηθούν με το παιδί και να αναπτύξουν σχέση έξω από το διαδίκτυο. Η παιδοφιλία και η παιδεραστία δεν είναι απλά ένα έγκλημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας του παιδιού. Ισοδυναμεί με συμβολικό θάνατο της παιδικότητας και είναι βιασμός της υπό διαμόρφωση της προσωπικότητάς του (Παπάνης, 2008).

6.5.2 ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ

Σύμφωνα με το Εθνικό Κέντρο Αγνοουμένων και Κακοποιημένων παιδιών (National Center for Missing and Exploited children) των ΗΠΑ, η παραγωγή και διακίνηση παιδικής πορνογραφίας στο διαδίκτυο καταλαμβάνει σήμερα το 20% του συνολικού πορνογραφικού υλικού που διακινείται στον κυβερνοχώρο. Πρόκειται για μία από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις στο internet, με καθαρός κέρδος 2 έως 3 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως, γεγονός που έχει οδηγήσει στην αντίστοιχη αύξηση του αριθμού των online εγκλημάτων κατά των παιδιών, τα οποία από το έτος 1997 έως τα τέλη του 2005 υπολογίζεται ότι αυξήθηκαν κατά 1500% σύμφωνα με τις ίδιες πηγές. Είναι χαρακτηριστικό ότι

κάθε μήνα εμφανίζονται είκοσι παιδιά 2-12 ετών σε τέτοιες ιστοσελίδες, ενώ σύμφωνα με στοιχεία που δίνουν κατά καιρούς στη δημοσιότητα οι αρμόδιες Υπηρεσίες και Οργανισμοί καταπολέμησης της παιδοφιλίας στην Ευρώπη, κάθε εβδομάδα πάνω από 3.000 sites με υλικό παιδικής πορνογραφίας και 20.000 φωτογραφίες με άσεμνες στάσεις παιδιών, από οκτώ μηνών μέχρι 17 ετών, προωθούνται στις 100 και πλέον χιλιάδες πορνογραφικές ιστοσελίδες του κυβερνοχώρου. Παρόμοια αποτελέσματα έδειξε και έρευνα στο San Diego.

Σύμφωνα με δημοσίευση του Κέντρου Έρευνας των Εγκλημάτων κατά των Παιδιών του Πανεπιστημίου του New Hampshire (Wolak, Mitchell and Finkelhor, 2003) σχετικά με την ηλικία και το φύλο των παιδιών που απεικονίζονται σε σεξουαλική δραστηριότητα στις ιστοσελίδες με παιδικό πορνογραφικό υλικό, το 75% αυτών είναι ηλικίας 13 έως 17 ετών, το 83% είναι παιδιά ηλικίας 6 έως 12 ετών, το 39% 3 έως 5 ετών, ενώ το 19% αποτελείται από παιδιά και βρέφη κάτω των 3 ετών. Σε ποσοστό 62% στους διαδικτυακούς τόπους με παιδικό πορνογραφικό υλικό απεικονίζονται κορίτσια, στο 14%.

Τα διεθνή στατιστικά δείχνουν ότι, ένα στα έξι αγόρια θα κακοποιηθούν πριν την ηλικία των 16 ετών από παιδόφιλους και ένα στα τέσσερα κορίτσια, πριν την ηλικία των 14. Το 10% των ανδρών στις ΗΠΑ θα προβούν σε παιδοφιλικές ενέργειες, που θα κυμανθούν από μεμονωμένα περιστατικά μέχρι συστηματική ενασχόληση (Παπάνης, 2008).

Τέλος, μια πρόσφατη Ελληνική έρευνα, για τη σχέση παιδοφιλίας - διαδικτύου, έδειξε παρόμοια αποτελέσματα. Για τη συλλογή των δεδομένων δημιουργήθηκαν δυο ψεύτικα προφίλ ενός αγοριού και ενός κοριτσιού 10 ετών, τα οποία έγιναν μέλη συγκεκριμένης διαδικτυακής κοινότητας. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν τα άτομα που κάλεσαν τα δυο παιδιά σε συνομιλία. Οι όροι συμμετοχής στις εικονικές ομάδες συζήτησης απαιτούσαν τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτος της ηλικίας. Τα προφίλ των παιδιών προσεγγίστηκαν από 50 άτομα. Το ηλικιακό εύρος κυμάνθηκε μεταξύ 20 και 45 ετών και τα άτομα που εμφάνισαν παιδοφιλικά χαρακτηριστικά ήταν 8 στους 50, δηλαδή το 16% του πληθυσμού (Παπάνης, 2008).

Στην ελληνική επικράτεια από το έτος 2001 έως και το τέλος του 2007 έχουν εξιχνιαστεί πάνω από 60 υποθέσεις διακίνησης παιδικής πορνογραφίας. Καθημερινά το Σώμα Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος της Ασφάλειας Αττικής φέρνει στο φως πολλές τέτοιες υποθέσεις, που κλονίζουν την κοινή γνώμη.

Στην Αθήνα την 6-4-2006 συνελήφθη από το Τμήμα Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος Αττικής, 37χρονος άντρας, για διευκόλυνση ακολασίας τρίτων και βρέθηκαν και κατασχέθηκαν, πλήθος αρχείων άσεμνου υλικού, σε ένα εκ των οποίων εικονίζεται γυμνό ανήλικο κορίτσι.

Στη Χαλκίδα την 10-11-2006 συνελήφθη από αστυνομικούς του Τμήματος Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος της Αττικής, 32χρονος Έλληνας καθηγητής Φυσικής, ο οποίος είχε δημιουργήσει ιστοσελίδα με σκληρότατο υλικό παιδικής πορνογραφίας, το οποίο διακινούσε μέσω δικτυακών διευθύνσεων με σκοπό το κέρδος. Στην ιστοσελίδα που διατηρούσε, ο καθηγητής διαφήμιζε στους επισκέπτες άλλες ιστοσελίδες σκληρού παιδικού πορνογραφικού υλικού, με πρωταγωνιστές ανήλικα παιδιά, ηλικίας από 5 έως 10 χρόνων.

Στις 10-10-2007 απαγγέλθηκαν κατηγορίες εναντίον πέντε Ελλήνων ηλικίας από 35-60 χρόνων, κατοίκων Αθηνών και επαρχιακών πόλεων –δεν συνελήφθησαν λόγω παρέλευσης του αυτοφώρου- μελών διεθνούς κυκλώματος παιδικής πορνογραφίας, οι οποίοι, σύμφωνα με την Αστυνομία εμπλέκονται σε υπόθεση διακίνησης βίντεο σκληρότατου παιδικού πορνογραφικού υλικού, η οποία εξιχνιάστηκε πριν από λίγους μήνες στην Ιταλία. Ο Ιταλός, ο οποίος φέρεται ως ο εγκέφαλος αυτής της επιχείρησης, κατηγορείται ότι μαγνητοσκοπούσε τα βίντεο αυτά σε αυτοσχέδια στούντιο της Ανατολικής Ευρώπης και τα διακινούσε σε ιστοσελίδες σχετικού περιεχομένου σε διάφορες χώρες του κόσμου. Θύματά του κυκλώματος υπήρξαν ανήλικα κορίτσια και αγόρια, ηλικίας από 3 έως 8 χρόνων, που σε κάποιες περιπτώσεις υφίσταντο ακόμη και βιασμούς σε ζωντανή μετάδοση.

6.5.3 ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΩΝ

Δράστης παιδικού πορνογραφικού υλικού μπορεί να είναι οποιοσδήποτε ατομικά ή σε ομάδες, καθώς το διαδίκτυο προσφέρει ανωνυμία, ταχύτητα και τη μέγιστη δυνατή ευκολία για την ανάπτυξη αυτών των δραστηριοτήτων (Collum, 2001). Είναι άτομα υπεράνω πάσης υποψίας, οι οποίοι παρουσιάζονται ως «πρόσωπα σατανικά», μακριά από το πρότυπο του κοινού εγκληματία και περισσότερο κοντά στο φάσμα της «καλής κοινωνίας», γεγονός που μεγιστοποιεί την έκπληξη και την ένταση της απειλής που μας μεταφέρεται.

Όσοι εμπλέκονται σε αδικήματα σχετικά με την παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο, δεν είναι απαραίτητα δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων στην πραγματική τους ζωή. Πριν την εξάπλωση του διαδικτύου, είχε διαπιστωθεί ότι το ένα τρίτο με ένα πέμπτο όσων συλλαμβάνονταν για κατοχή παιδικού πορνογραφικού υλικού, είχαν ανάμειξη και σε πραγματικές κακοποιήσεις παιδιών (Wortley & Smallbone, 2006).

Το διαδίκτυο ωστόσο, διευκόλυνε την πρόσβαση σε πορνογραφικό υλικό από χρήστες, οι οποίοι ποτέ πριν δεν αναζήτησαν ενεργά υλικό παιδικής πορνογραφίας υπό τις παραδοσιακές μορφές της, αλλά για την ικανοποίηση της περιέργειάς τους, η οποία όμως δύναται να καταλήξει σε συχνότερη χρήση ή ακόμα και σε εθισμό των χρηστών σε τέτοιες εικόνες. Το ποσοστό των δραστών σεξουαλικών αδικημάτων, με ενδιαφέρον στην παιδική πορνογραφία, κυμαίνεται μεταξύ του 10 και 24% του συνολικού αριθμού των καταδικασθέντων.

Οι εμπλεκόμενοι στη διακίνηση παιδικής πορνογραφίας μπορεί να προέρχονται από οποιοδήποτε τμήμα του κοινωνικού συνόλου. Σύμφωνα με έρευνες, είναι πιθανότερο να έχουν μία σταθερή ερωτική σχέση, μόνιμη εργασία, υψηλότερο από τον μέσο όρο δείκτη ευφυΐας, να έχουν πανεπιστημιακή μόρφωση και να μην έχουν βεβαρυσμένο ποινικό μητρώο. Ανάμεσα σε όσους έχουν συλληφθεί για τα σχετικά αδικήματα μέχρι τώρα, τόσο στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς, ευρίσκονται και δικαστές, δικηγόροι, καθηγητές, δάσκαλοι, διασημότητες κ.α. Από τα ελάχιστα κοινά τους χαρακτηριστικά, είναι ότι στην πλειονότητα τους, πρόκειται για λευκούς άνδρες, μεταξύ 26 και 40 ετών,

συνήθεις χρήστες του διαδικτύου, γεγονός μάλιστα, το οποίο συχνά επηρεάζει την κοινωνική τους ζωή και τις διαπροσωπικές τους επαφές.

Σύμφωνα με έρευνα του Πανεπιστημίου του New Hampshire, (Wolak, Mitchell & Finkelhor, 2003) το 99% των κατηγορουμένων είναι άνδρες, στην συντριπτική τους πλειονότητα λευκοί, οι οποίοι δρουν μόνοι τους, ανήκουν στη μέση ή ανώτερη οικονομική τάξη, ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις είναι άτομα που χαρακτηρίζονται ως «υπεράνω υποψίας». Από το σύνολο των συλληφθέντων, το 67% απλά κατείχε σε ψηφιακή μορφή το υλικό, ενώ το 22% το διένειμε στο internet, ενώ ένας στους δέκα κατηγορουμένους για αδικήματα σχετικά με την παιδική πορνογραφία έχει συλληφθεί και παλαιότερα για κάποιο αδίκημα σεξουαλικής φύσεως εναντίον ανηλίκου.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι οι επιτήδριοι του είδους χρησιμοποιούν πάντα παραπλανητικά κείμενα ή φωτογραφίες, για να προσελκύσουν τους χρήστες του διαδικτύου στις ιστοσελίδες τους. Παρουσιάζονται χαμογελαστά παιδιά να παίζουν ανέμελα, να ποζάρουν ναζιάρικα κτλ.

Είναι χαρακτηριστικό ότι στους συλλέκτες παιδικού πορνογραφικού υλικού στο διαδίκτυο περιλαμβάνονται άτομα με ψυχοσεξουαλική διαταραχή και συγκεκριμένα παιδοφιλία, «πελάτες» του διαδικτύου που αναζητούν καινούργιες σεξουαλικές εμπειρίες, αλλά και «επαγγελματίες» που κερδοσκοπούν διακινώντας και αναπαράγοντας παιδικό πορνογραφικό υλικό, καθώς και άλλοι. Επομένως, η οποιαδήποτε προσπάθεια γενίκευσης χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή (Γιωτάκου & Λίβου, 2005).

Η κατηγοριοποίηση των δραστών παιδικής πορνογραφίας, ανάλογα με τα γενικότερα χαρακτηριστικά της πράξης τους και την τακτική τους, σύμφωνα με το Ινστιτούτο Εγκληματολογίας της Αυστραλίας, είναι οι παρακάτω:

➤ **Ο τυχαίος πλοηγός (Browser).** Πρόκειται για άτομο που έρχεται τυχαία σε επαφή με παιδικό πορνογραφικό υλικό για πρώτη φορά, χωρίς τέτοιο σκοπό, κυρίως μέσω εσφαλμένου αποτελέσματος διαδικτυακής αναζήτησης και αποφασίζει να το κρατήσει.

➤ **Ο φαντασιωνόμενος (Private fantasy).** Το συγκεκριμένο άτομο διατηρεί την επιθυμία σεξουαλικής δραστηριότητας με παιδιά απλά και μόνο ως

φαντασίωση, στο μυαλό του ή αποτυπωμένη γραπτά σε δικό του κείμενο χωρίς πρόθεση διακίνησής του.

➤ **Ο ασφαλής συλλέκτης (Secure collector).** Ο ασφαλής συλλέκτης χρησιμοποιεί όλες τις δυνατές και διαθέσιμες δικλίδες ασφαλείας για την συλλογή πορνογραφικού υλικού. Ο δράστης αυτής της κατηγορίας κατέχει συνήθως στην συλλογή του πολύ μεγάλο αριθμό φωτογραφιών και ταινιών παιδικής πορνογραφίας, καθώς είναι ο πλέον οργανωμένος και δικτυωμένος.

➤ **Ο διαδικτυακός σταβλίτης (Online groomer).** Ο δράστης της συγκεκριμένης κατηγορίας ξεκινά την ηλεκτρονική επαφή με το παιδί, με σκοπό να δημιουργήσει αργότερα σεξουαλική σχέση μαζί του, είτε σωματική είτε εικονική (cybersex). Πριν την οποιαδήποτε επαφή, πραγματική ή εικονική, ο συγκεκριμένος τύπος δράστη προετοιμάζει το παιδί για την επερχόμενη επαφή δείχνοντας του εικόνες παιδικής πορνογραφίας, με στόχο την κάμψη της αντίστασης και των αναστολών του.

➤ **Ο αλιευτής- πολυσυλλέκτης (Trawler).** Πρόκειται για ενεργό συλλέκτη μεγάλης ποσότητας και ποικιλίας πορνογραφικού υλικού, στη συλλογή του οποίου ευρίσκεται και υλικό παιδικής πορνογραφίας, αλλά όχι αποκλειστικά αυτό (Taylor, 2003).

➤ **Ο επισφαλής συλλέκτης (Non secure collector).** Ο συγκεκριμένος τύπος δράστη κατεβάζει ή ανταλλάσσει παιδικό πορνογραφικό υλικό που διατίθεται σε ιστοσελίδες και chat rooms, που δεν απαιτούν κωδικούς ασφαλείας, εγγραφές και οτιδήποτε άλλο διασφαλίζει τέτοια δραστηριότητα.

➤ **Ο εκμεταλλευτής ανηλίκων (Physical abuser).** Αυτός ο τύπος δράστη συμμετέχει ενεργά στη σεξουαλική κακοποίηση παιδιού, ενώ χρησιμοποιεί την παιδική πορνογραφία ως απλό συμπλήρωμα για την ικανοποίηση του πάθους του. Πολλές φορές καταγράφει με ψηφιακά μέσα τη σεξουαλική δραστηριότητά του με τον ανήλικο, για δική του αποκλειστικά χρήση και σπάνια τη διαθέτει σε άλλα πρόσωπα.

➤ **Ο παραγωγός (Producer).** Ο παραγωγός παιδικής πορνογραφίας συμμετέχει στην κακοποίηση ανηλίκων και καταγράφει τη δραστηριότητα αυτή,

με σκοπό να προωθήσει το υλικό σε άλλους συλλέκτες παιδικού πορνογραφικού υλικού.

➤ **Ο διανομέας (Distributor).** Ο διανομέας του υλικού παιδικής πορνογραφίας μέσω του διαδικτύου, ενδέχεται να μην έχει προσωπικό ενδιαφέρον στο συγκεκριμένο αντικείμενο, αλλά να το διανέμει αποκλειστικά για οικονομικούς λόγους (ΙΜΔΑ, 2007).

Η κατηγοριοποίηση δεν είναι περιοριστική, ενώ κάποιος δράστης μπορεί να ανήκει σε παραπάνω από έναν από τους ακόλουθους τύπους. Επίσης, αν και είναι εμφανές ότι οι δράστες διαφέρουν μεταξύ τους, πολλοί από αυτούς παρουσιάζουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά, όπως ότι τα άτομα αυτά αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην ενσυναίσθηση, το να νιώθουν και να συμπάσχουν στο πόνο του άλλου. Πολλοί παιδόφιλοι υπήρξαν και αυτοί στο παρελθόν θύματα σεξουαλικής κακοποίησης, επαναλαμβάνοντας το φαύλο κύκλο της θυματοποίησής τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι ένας μεγάλος αριθμός παιδόφιλων παρουσιάζει τέτοια ψυχολογική ανωριμότητα, όση και τα παιδιά – θύματά τους αργότερα. Έρευνες δείχνουν ότι τουλάχιστον το 7% των γυναικών και το 3% των ανδρών έχουν κάποια εμπειρία σεξουαλικής κακοποίησης κατά την παιδική ηλικία (Αγιωτικού, 2007).

Μελέτη που έγινε σε 37 κρατούμενους στις Φυλακές της Τρίπολης, που είχαν καταδικαστεί με την κατηγορία της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού, έδειξε ότι οι 26 από αυτούς ήταν περιστατικά παιδοφιλίας και οι 11 περιστατικά αιμομιξίας. Σκοπός της μελέτης αυτής ήταν η σκιαγράφηση του προφίλ των ατόμων που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά (child molesters) στον ελλαδικό χώρο (Γιωτάκος, 2005):

α. Το κοινωνικό προφίλ. Η ηλικία των ατόμων που καταδικάστηκαν για σεξουαλική κακοποίηση παιδιού ήταν $42,3 \pm 10,4$ έτη. Από τη λήψη του κοινωνικού ιστορικού βρέθηκε ότι το 46% ήταν έγγαμοι, το 57% μεγάλωσαν σε πόλη, ενώ το 89% ανέφεραν ανατροφή από φυσικούς γονείς. Το 32% ανέφεραν ότι οι γονείς χτυπούσαν ο ένας τον άλλον, ενώ ως «πιο δυναμικός» περιγράφηκε ο πατέρας, σε σχέση με τη μητέρα, από το 57%.

β. Το Εγκληματολογικό προφίλ. Πολλαπλή κακοποίηση με το ίδιο θύμα διαπράχθηκε από το 54%. Ψυχολογική βία για κάμψη της αντίστασης του θύματος χρησιμοποιήθηκε από το 32%, ενώ το 57% χρησιμοποίησαν σωματική βία. Το 22% ήταν άτομα άγνωστα στο θύμα, ενώ στο φιλικό περιβάλλον ανήκε το 30%, το 65% αρνούνται τελείως τη διάπραξη της κακοποίησης.

γ. Το Σεξουαλικό Προφίλ. Το 22% ανέφεραν σεξουαλική κακοποίηση στη διάρκεια της παιδικής τους ηλικίας στην ηλικία των $9,7 \pm 2,5$. Αποκλειστικά ετεροφυλικές σχέσεις ανέφερε το 68%. Αποκλειστικά ετεροφυλικού τύπου φαντασιώσεις αναφέρθηκαν από το 49%. Το 57% είχε κάποιου τύπου ομοφυλοφιλική εμπειρία.

Αρκετοί ερευνητές παρατήρησαν ότι οι σεξουαλικοί παραπτώματιες είναι κοινωνικά απομονωμένοι με λίγες στενές ερωτικές σχέσεις. Εκείνοι μάλιστα οι σεξουαλικοί παραπτώματιες που έχουν πολλές σχέσεις, τις περιγράφουν ως επιφανειακές. Τα άτομα που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά βρέθηκε να είναι πιο ευαίσθητα στην απόρριψη, πιο θετικά απέναντι στη σύντροφό τους και λιγότερο ικανοποιημένα με τις σεξουαλικές τους σχέσεις, σε σύγκριση με τους βιαστές.

δ. Το Ψυχιατρικό Προφίλ. Το ψυχιατρικό ιστορικό των ατόμων έδειξε ότι το 51% είχαν ιστορικό χρήσης τοξικών ουσιών. Τα ποσοστά για συλλήψεις που αφορούν ξυλοδαρμό, κλοπές και οπλοφορία ήταν 57%, 41% και 24%, αντίστοιχα. Ανέφεραν απόπειρα αυτοκτονίας σε ποσοστό 22%, με πιο συχνή την απόπειρα απαγχονισμού. Το 16% είχαν ιστορικό ψυχιατρικής νοσηλείας και το 62%, ιστορικό χρήσης ψυχιατρικής αγωγής, συνήθως κατά τη διάρκεια κράτησής τους σε φυλακή.

Προηγούμενες έρευνες έδειξαν υψηλή παρουσία ψυχικών διαταραχών σε διάφορες ομάδες ατόμων με σεξουαλική επιθετικότητα. Επίσης, βρέθηκε ότι συχνότερες διαταραχές προσωπικότητας ήταν η Μεταιχμιακή (11 άτομα), η Αντικοινωνική (11 άτομα), και η Παθητική-Επιθετική (8 άτομα). Προηγούμενες έρευνες έδειξαν ότι τα ποσοστά διαταραχής προσωπικότητας των σεξουαλικών παραπτωμάτων κυμαίνονται από 35% έως 90%, ενώ τα μοντέλα σεξουαλικής

επιθετικότητας εστιάζουν κυρίως στα αντικοινωνικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας των ατόμων αυτών.

ε. Το Προφίλ Προσωπικότητας. Έχοντας υπόψη τη θεωρία του Cloninger μπορούμε λοιπόν να υποθέσουμε ότι υπάρχει ένα προφίλ ιδιοσυγκρασίας (temperament) που χαρακτηρίζεται από συμπεριφορά αναζήτησης νέων εμπειριών, παρορμητικότητα, ευερεθιστότητα, ενεργό αποφυγή της ματαίωσης και έλλειψη στενών διαπροσωπικών σχέσεων. Ο χαρακτήρας (character) επιπλέον διακρίνεται από συμπεριφορές από τις οποίες αντλείται ευχαρίστηση χωρίς τη δυνατότητα ελέγχου, εάν χρειαστεί.

Αποτελεί κοινό εύρημα πολλών ερευνών ότι οι βιαστές, αλλά και γενικότερα οι σεξουαλικοί παραπτώματιες, αρνούνται την ανάληψη ευθύνης της εγκληματικής τους πράξης. Συχνά αποδίδουν τη διάπραξη σε άλλους παράγοντες, όπως κατάχρηση αλκοόλ, προβλήματα γάμου ή ψυχολογική ένταση, ενώ είναι συχνή επίσης η άρνηση κάθε πιθανής μελλοντικής διάπραξης. Επίσης, αντιλαμβάνονται την παθητικότητα ή το τρόμαγμα των θυμάτων σαν επιθυμία ή ευχαρίστηση (Γιωτάκος, 2005).

6.5.4 ΠΡΟΦΙΛ ΘΥΜΑΤΩΝ

Δεν υπάρχει μία συγκεκριμένη κατηγορία παιδιών, τα οποία αποτελούν αποκλειστικά θύματα εκμετάλλευσης στο διαδίκτυο ή/και απεικονίζονται σε πορνογραφικές αποτυπώσεις. Οποιοσδήποτε ανήλικος δύναται να θυματοποιηθεί, αφού σε αυτό βοηθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της νεαρής ηλικίας: η αφέλεια, η εμπιστοσύνη, η περιέργεια, η ανάγκη για προσοχή και στοργή και η επιθυμία για περιπέτεια. Όπως και οι δράστες, έτσι και τα θύματα προέρχονται από οποιοδήποτε οικογενειακό ή κοινωνικό περιβάλλον και το μόνο κοινό χαρακτηριστικό τους είναι η χρήση του διαδικτύου. Υπάρχουν ωστόσο, μερικά συγκεκριμένα ατομικά χαρακτηριστικά, τα οποία δύνανται να μετατρέψουν κάποιους ανήλικους σε ευκολότερο στόχο για τους αυτουργούς σχετικών με την online παιδική πορνογραφία και εκμετάλλευση εγκλημάτων.

Οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων εναντίον παιδιών τείνουν να στοχεύουν περισσότερο σε:

- Ανηλίκους οι οποίοι έχουν στερηθεί την γονική φροντίδα.
- Σε παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών, τα οποία ο γονέας αδυνατεί να εποπτεύσει.
- Σε ανήλικους που έχουν στο παρελθόν κακοποιηθεί σωματικά, ψυχολογικά ή σεξουαλικά.
- Συναισθηματικά ανώριμους ή μπερδεμένους ως προς την σεξουαλική τους ταυτότητα.
- Σε ανήλικους με μαθησιακές δυσκολίες.
- Ανηλίκους, οι οποίοι δυσκολεύονται να αναπτύξουν διαπροσωπικές σχέσεις με συνομηλίκους τους.
- Παιδιά με χαμηλή αυτοπεποίθηση.
- Παιδιά διακατεχόμενα από υπέρμετρα ισχυρό αίσθημα σεβασμού και υπακοής απέναντι στους ενηλίκους.
- Ανήλικοι οι οποίοι επιθυμούν να επαναστατήσουν ενάντια στη γονική επίβλεψη.
- Παιδιά τα οποία είναι πρόθυμα να συνεργαστούν με τους εκμεταλλευτές έναντι υλικών ανταλλαγμάτων, όπως χρήματα ή ηλεκτρονικά παιχνίδια.

Τις περισσότερες φορές τα θύματα – παιδιά σεξουαλικής κακοποίησης δεν αποκαλύπτουν το γεγονός. Ένα μεγάλο ποσοστό παιδιών αναφέρουν ότι η αποκάλυψη δημιουργεί αίσθημα ανακούφισης, αλλά αντιθέτως οδηγεί σε ψυχική επιβάρυνση. Η γνωστοποίηση του θέματος είναι ιδιαίτερα επώδυνη για το παιδί – θύμα (D'Angelo, 2002).

ΚΕΦ. 7^ο ΟΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΟΕΚΛΗΜΑΤΟΣ ΣΕ ΘΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΕΣ

7.1 ΟΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗ ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΑ ΣΕ ΘΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΕΣ

7.1.1 Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΟΥΣ ΧΡΗΣΤΕΣ

Οι επιπτώσεις της πορνογραφίας γενικά, αλλά και της παιδικής πορνογραφίας ειδικότερα στους χρήστες της, έχουν γίνει αντικείμενο εκτεταμένων ερευνών με αντικρουόμενα ωστόσο αποτελέσματα. Έτσι, η θέαση σε πορνογραφικό υλικό στους χρήστες μπορεί:

α. Η χρήση της πορνογραφίας ως έκφραση της ήδη υπάρχουσας σεξουαλικής διαστροφής.

β. Η πορνογραφία καθίσταται ως διεγερτικό πριν τη διάπραξη σεξουαλικού εγκλήματος σε βάρος ανηλίκου.

γ. Η χρήση της πορνογραφίας έχουσα διαβρωτικό χαρακτήρα.

δ. Η πορνογραφία δρα εξαγνιστικά. Δηλαδή λειτουργεί ως κάθαρση για τον χρήστη, ο οποίος βρίσκει σε αυτήν την μοναδική διέξοδο για την εκδήλωση της διαστροφής του.

ε. Η πορνογραφία ως προϊόν παιδοφιλίας. Στις περιπτώσεις αυτές η παιδική πορνογραφία αποτελεί την αποτύπωση της πραγματοποιούμενης εκείνη τη στιγμή κακοποίησης του ανηλίκου, ή χρησιμοποιείται επιδεικνυόμενη προκειμένου να προετοιμάσει τον ανήλικο για αυτήν. Στις περιπτώσεις αυτές η πορνογραφία έχει δευτερεύουσα σημασία σε σχέση με την σεξουαλική κακοποίηση.

Η έκθεση σε παιδική πορνογραφία, αν και δεν αποτελεί τον μοναδικό παράγοντα διάπραξης σεξουαλικού εγκλήματος, είναι ωστόσο ένας από τους

κυριότερους, αφού α) προδιαθέτει κάποιους άντρες να εκμεταλλευτούν σεξουαλικά ανηλικούς ή εντατικοποιεί αυτή την επιθυμία, β) κλονίζει τις εσωτερικές αλλά και τις κοινωνικές αντιστάσεις κάποιων ατόμων, οι οποίες έως τότε τους συγκρατούσαν ενάντια στην σεξουαλική κακοποίηση παιδιών και τέλος γ) εξασθενίζει τις δυνατότητες των θυμάτων να αποφύγουν ή να αντισταθούν στην κακοποίηση (Russel, 1998).

Υποστηρίζεται ότι η συχνή θέαση τέτοιων εικόνων μπορεί μέσω της διαδικασίας της εσωτερικής μάθησης να οδηγήσει στην ανάπτυξη σεξουαλικών φαντασιώσεων και ερεθισμού, όσων τις παρακολουθούν, ενώ ο αυνανισμός του χρήστη κατά τη διάρκεια ή μετά την επαφή με το πορνογραφικό υλικό, συχνά με πρωταγωνιστή μιας ανάλογης φαντασίωσης τον ίδιο, ενδυναμώνει στο υποσυνείδητο του χρήστη τον συνδυασμό ερεθισμού και σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκων. Οι εικόνες αυτές άλλωστε δίνουν σεξουαλικό περιεχόμενο στον πόνο, την ταπείνωση και υποταγή των παιδιών και αντίστοιχα στην κυριαρχία των ενηλίκων οι οποίοι απεικονίζονται να κακοποιούν τα παιδιά, ενώ παράλληλα η μαζική έκθεση στην παιδική πορνογραφία δημιουργεί τη διάθεση για συνεχώς πιο ασυνήθιστες και βίαιες μορφές κακοποίησης.

Η συχνή επαφή με την παιδική πορνογραφία δύναται εξάλλου να οδηγήσει στις λοιπές μορφές κακοποίησης ανηλίκων, μέσω του παραγκωνισμού των εσωτερικών αντιστάσεων και την απευαισθητοποίηση του χρήστη. Αυτό επιτυγχάνεται με την προβολή των ανηλίκων ως σεξουαλικά αντικείμενα, από τα οποία αφαιρείται η ανθρώπινη ιδιότητα και με την ενίσχυση του μύθου ότι ο ανήλικος απολαμβάνει την κακοποίηση. Παράλληλα οι εικόνες αυτές μεταφράζουν την κακοποίηση παιδιών σε αποδεκτή μορφή σεξουαλικής συμπεριφοράς, δίνοντας έμφαση στο σεξουαλικό κομμάτι κι όχι στη σωματική και κυρίως ψυχολογική βία, την οποία υφίσταται το θύμα.

Δε θα πρέπει να ξεχνάμε, όμως, ότι η εκδήλωση βίαιων σεξουαλικών συμπεριφορών είναι αποτέλεσμα ποικίλων παραγόντων, όπως η προσωπικότητα και ο χαρακτήρας του κάθε ατόμου, όπως διαμορφώθηκαν μέσα από τα διάφορα στάδια της ζωής του. Καθοριστικό όμως ρόλο για την εκδήλωση μιας τέτοιας συμπεριφοράς δεν παίζει η έκθεση καθεαυτή αλλά η διάρκεια της, ο

βαθμός της και σε κάθε περίπτωση η προδιάθεση ενός ατόμου, ως αποτέλεσμα των βιωμάτων και της γενικότερης διαδικασίας της κοινωνικοποίησης του.

7.1.2 Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΑ ΑΝΗΛΙΚΑ ΘΥΜΑΤΑ

Η συμμετοχή ενός παιδιού σε πορνογραφικό υλικό έχει καταστροφικές συνέπειες για τη σωματική, ψυχολογική και κοινωνική του εξέλιξη, όπως χαμηλή αυτοεκτίμηση, εξάρτηση, ανευθυνότητα, αρνητική άποψη για τη ζωή, κατάθλιψη, συναισθηματική αστάθεια, ενοχές, φόβο, περιορισμένες κοινωνικές αντιδράσεις και αυτοκτονικός ιδεασμός (Κατσαρού – Παπαποστόλου, 2008). Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το 43% των θυμάτων σκέφτηκαν κάποια στιγμή να αυτοκτονήσουν, ενώ το 17% είχε επιχειρήσει ήδη, πριν συμμετάσχουν σε κάποιο θεραπευτικό πρόγραμμα (Αρτινοπούλου- Μαγγανάς, 1996).

Κάθε είδος κακοποίησης στην παιδική και εφηβική ηλικία βιώνεται από το παιδί ως ένα ισχυρό σωματικό και ψυχικό τραύμα. Οι επιπτώσεις της σεξουαλικής κακοποίησης χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, σε εκείνες που χαρακτηρίζονται ως **άμεσες**, καλύπτοντας τα δύο πρώτα χρόνια μετά την εμπειρία και εντάσσονται στην παιδική ηλικία, και στις **μακροπρόθεσμες** που αφορούν την ενήλικη ζωή. Έρευνες αναφέρουν ότι, τα παιδιά που βίωσαν αιμομικτικές εμπειρίες παρουσιάζουν εντονότερες μακροπρόθεσμες συνέπειες σε σύγκριση με εκείνα που υπέστησαν σεξουαλική κακοποίηση μία και μοναδική φορά από ξένα πρόσωπα και έλαβαν ικανοποιητική υποστήριξη από την οικογένεια τους.

Σημαντικό ρόλο παίζει επίσης και η αποκάλυψη της κακοποίησης η οποία συνοδεύεται από την παρέμβαση της δικαιοσύνης, με συνέπεια το στιγματισμό τόσο του θύματος όσο και ολόκληρης της οικογένειας. Το στάδιο αυτό είναι ιδιαίτερα επιβαρυντικό για το παιδί – θύμα, καθώς υφίσταται ουσιαστικά δευτερογενή θυματοποίηση. Η ενοχοποίηση, η ψυχολογική πίεση και συναισθηματικός εκβιασμός που δέχεται το παιδί μετά την αποκάλυψη εντείνουν τον ψυχικό του τραυματισμό (Λάγγαρη, 2006).

Επιπρόσθετα, εμφανίζονται, καταπιεσμένος θυμός, εχθρότητα, έλλειψη εμπιστοσύνης, σύγχυση ρόλων και ψευδοωριμότητα συνδυασμένη με ανικανότητα να επιτύχει εξελικτικά στάδια. Παρουσιάζουν μία εικόνα «ψευδοωριμότητας» και συμπεριφορά «ψευδοενήλικα» χωρίς αυτή η κατάσταση να περικλείει την ανάλογη ψυχοσυναισθηματική ωριμότητα. Τα άτομα αυτά κατά τη διάρκεια της παιδικής τους ηλικίας, υποχρεώθηκαν να υιοθετήσουν ενήλικους κοινωνικούς ρόλους χωρίς να έχουν τον αιτούμενο νοητικό και κοινωνικό εξοπλισμό. Ανέλαβαν πρόωρα σεξουαλικούς και μητρικούς ρόλους, ενώ πίσω από τη φαινομενική ώριμη συμπεριφορά τους κρύβονται έντονες ανικανοποίητες ανάγκες εξάρτησης (Λάγγαρη, 2006).

Παιδιά που έχουν εκτεθεί σε σεξουαλική εκμετάλλευση σε μια περίοδο η οποία ήταν σημαντική για τη διαμόρφωση του χαρακτήρα τους, έμαθαν να θεωρούν τη βιαιοπραγία ως μέθοδος επίλυσης των προβλημάτων και ως μέσο επικοινωνίας των ανθρώπων, συχνά εσωτερικεύουν τέτοιου είδους συμπεριφορές (Κατσαρού – Παπαποστόλου, 2008). Το ηλικιακό – αναπτυξιακό στάδιο στο οποίο βρίσκεται το παιδί κατά την περίοδο της κακοποίησης, καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο θα εκδηλωθούν οι άμεσες ψυχολογικές επιπτώσεις (Λάγγαρη, 2006). Ο ανήλικος αυτός θυματοποιείται για πρώτη φορά κατά τη διάπραξη της κακοποίησης του και την καταγραφή της, επιπλέον όμως, θυματοποιείται κάθε φορά που η καταγραφή αυτή γίνεται θεατή από κάποιον χρήστη του διαδικτύου. Ο Freud αναφέρει στις «τρεις θεωρίες της σεξουαλικότητας» ότι οι ψυχικές ασθένειες είναι συνέπεια της ερωτικής αποπλάνησης του μικρού παιδιού από έναν ενήλικα ή μεγαλύτερο παιδί.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα μιας πρόσφατης έρευνας, (Wortley & Smallbone, 2006) για την οποία εξετάστηκαν 100 ανήλικοι-θύματα τέτοιας εκμετάλλευσης για τις συνέπειες της τόσο κατά το πρώτο διάστημα, όσο και σε απώτερο χρόνο, οι ερευνώμενοι ανέφεραν ότι κατά τη διάρκεια της κακοποίησης αισθάνονταν σωματικό πόνο, ιδιαίτερα στην περιοχή των γεννητικών οργάνων. Ενώ αργότερα υπέφεραν κι από άλλα σωματικά συμπτώματα, όπως πονοκεφάλους, έλλειψη όρεξης και αϋπνίες, καθώς και ψυχολογικές διαταραχές, άγχος, μοναξιά, αγωνία και φόβο που διαρκούσαν πολλά χρόνια. Αναπτύσσουν

το λεγόμενο «**τραυματικό σύνδρομο βιασμού**», που περιγράφει το άγχος, το φόβο, την αγωνία και τις διαταραχές του ύπνου από τις οποίες πάσχουν τα θύματα σεξουαλικής κακοποίησης (Αρτινοπούλου- Μαγγανάς, 1996). Σύμφωνα με το DSM-IV, το τραυματικό γεγονός επαναβιώνεται επίμονα με

- επαναλαμβανόμενες αναμνήσεις του γεγονότος που εισβάλουν και προκαλούν υποκειμενική ενόχληση και διαταραχή.
- επαναλαμβανόμενα όνειρα.
- επαναλαμβανόμενα παιχνίδια στα οποία εκφράζονται θέματα ή πτυχές που αφορούν το τραύμα.
- το άτομο δρα ή νιώθει σαν να ξανασυμβαίνει το γεγονός (αίσθηση επαναβίωση της εμπειρίας, παραισθήσεις, ψευδαισθήσεις, και διασχιστικά flashback επεισόδια).
- έντονη ψυχολογική ενόχληση και αναταραχή κατά την έκθεση σε πλευρές που συμβολίζουν το τραύμα.
- επίμονη αποφυγή ερεθισμάτων που συνδέονται με το τραύμα και μούδιασμα της γενικής απαντητικότητας.
- επίμονα συμπτώματα αυξημένης διεγερσιμότητας (DSM- IV, 1994).

Επίσης, υπάρχει κίνδυνος για συνοδές διαταραχές όπως Διαταραχή Πανικού, Αγοραφοβία, Ψυχαναγκαστική διαταραχή, Κοινωνική Φοβία, Ειδική Φοβία, Μείζων Καταθλιπτική Διαταραχή, Σωματοποιητική Διαταραχή και Διαταραχές Σχετιζόμενες με Ουσίες (Μάνος, 1997).

Παράλληλα, η πλειονότητα των παιδιών αυτών ένωσαν πίεση προκειμένου να συνεργαστούν με το δράστη της κακοποίησης και να μην αποκαλύψουν το αδίκημα, τόσο από υπακοή σε αυτόν, όσο κι από ντροπή για τη δική τους συμπεριφορά. Αυτός είναι άλλωστε ο λόγος για τον οποίο ελάχιστες τέτοιες υποθέσεις αποκαλύπτονται από τα θύματά στις αστυνομικές αρχές ή στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Τα παιδιά – θύματα δε μιλούν για τα γεγονότα που έζησαν. Τρία στα τέσσερα κορίτσια και εννέα στα δέκα αγόρια δε μίλησαν ποτέ από φόβο και αυτό όπως καταλαβαίνουμε δυσχεραίνει περισσότερο το πρόβλημα του παιδιού (Αρτινοπούλου- Μαγγανάς, 1996).

Από την έρευνα των Berliner και Wheeler, βρέθηκε ότι η σημαντικότερη συνέπεια της σεξουαλικής κακοποίησης στο ανήλικο θύμα είναι, η διαρκής και έντονη ανησυχία. Οι Blake – White και Kline απέδειξαν ότι οι κυριότερες συνέπειές της είναι το μετατραυματικό σύνδρομο, η έντονη ανησυχία και οι τάσεις αυτοκτονίας. Ενώ ο διαγενεακός κύκλος της κακοποίησης, η ανάκληση της σεξουαλικής θυματοποίησης καθώς και η πρώιμη αποχώρηση από την οικογενειακή εστία, ο φόβος, η ενοχή και ο θυμός θεωρήθηκαν ως σημαντικότερες συνέπειες της σεξουαλικής κακοποίησης από τους Deighton και McPeck (Τσίγκρης, 2000).

Επίσης, ο ανήλικος από την πλευρά του, είναι ικανότατος χρήστης των υπολογιστών και συνήθης επισκέπτης του διαδικτύου. Εξαιτίας λοιπόν κάποιων φυσικών γνωρισμάτων του νεαρού της ηλικίας του, όπως της έντονης περιέργειας και του ατίθασου του χαρακτήρα του, μπορεί εύκολα να πέσει στις παγίδες του διαδικτύου. Έτσι μπορεί εύκολα ένας ανήλικος να γίνει ο ίδιος καταναλωτής του πορνογραφικού υλικού ή ακόμα να συμμετάσχει στην παραγωγή του, πειθόμενος από αυτούς που γνώρισε διαμέσου του ιστού.

Είναι λοιπόν φανερό, ότι τόσο η παιδοφιλία όσο και η παιδική πορνογραφία, που διακινούνται μέσω του διαδικτύου, επιδρούν στην πραγματική ζωή και την αξιοπρέπεια των παιδιών, παράγοντας πόνο και ταπείνωση, ενώ πατριαρχικές σχέσεις εξουσίας και εκμετάλλευσης, ενδυναμώνονται και αναπαράγονται (Brown, 2006).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα (Adam, 2002) αναπαραγωγής αυτών των σχέσεων εξουσίας είναι τα γεγονότα που οδήγησαν σε καταδίκη, επτά άντρες στις αρχές του 2001, για συμμετοχή στο λεγόμενο «Wonderland Club». Το club αυτό ήταν ένα γνωστό διεθνές παιδοφιλικό κύκλωμα, που εμπορευόταν τα τρία τέταρτα των χιλιάδων εικόνων παιδικής πορνογραφίας στο διαδίκτυο.

Τέλος, η σεξουαλική παραβίαση κατά την παιδική ηλικία, αναστέλλει την ομαλή σεξουαλική ανάπτυξη του ατόμου, καθώς και τη μετέπειτα σεξουαλική ζωή του ως ενήλικας. Προβλήματα όπως, η εξασθένηση του σεξουαλικού αυτοσεβασμού, ενοχή για το σεξ, σεξουαλική αναστολή, ή αντίθετα σεξουαλική ελευθεριότητα και ταλάντευση μεταξύ περιόδων ψυχαναγκαστικής βουλιμίας για

σεξουαλική δραστηριότητα και περιόδων ασκητισμού και αποχής. Επίσης σε άτομα που έχουν υπάρξει θύματα ενδοοικογενειακής σεξουαλικής κακοποίησης έχει παρατηρηθεί, μία μαζοχιστική αναζήτηση της τιμωρίας που εκφράζεται δια μέσου μίας καταναγκαστικής επανάληψης όσον αφορά τις κακοποιητικές σχέσεις και οδηγεί στην επανάληψη της θυματοποίησης (Λάγγαρη, 2006). Μελέτες σε δείγματα ιεροδούλων, αναφέρουν ότι ποσοστό 55% - 60% είχε ιστορικό σεξουαλικής κακοποίησης στην παιδική του ηλικία.

A. Παιδικά ψυχολογικά τραύματα

Το τραύμα της κακοποίησης, μπορεί να απωθηθεί από τη μνήμη, ανάλογα με την ηλικία, τις ανάγκες του παιδιού και τη φύση του τραύματος. Η σεξουαλική κακοποίηση είναι ιδιαίτερα επιρρεπής στην απώθηση, ακόμη κι όταν δεν περιέχει βία. Τα ερεθίσματα είναι τόσο περίεργα και τρομακτικά για το παιδί, η ντροπή και η μυστικότητα τόσο έντονες, που αργά ή γρήγορα θάβει τα γεγονότα βαθιά στο ασυνείδητό του. Η επίγνωση αποθηκεύεται στο ασυνείδητο, ενώ τα συναισθήματα επανεμφανίζονται αργότερα ξανά και ξανά, χωρίς προφανή αιτία.

Η απώθηση της μνήμης είναι ένα απαραίτητο εργαλείο επιβίωσης. Το μπλοκάρισμα των τρομακτικών ερεθισμάτων απελευθερώνει την απαραίτητη ενέργεια για να επικεντρωθεί το παιδί στην ανάπτυξή του. Η απώθηση είναι η «τέχνη του να μη γνωρίζεις αυτό που γνωρίζεις».

Έτσι, αποτέλεσμα των παιδικών τραυμάτων είναι η «**αποσυνδετική διαταραχή ταυτότητας**» (dissociative identity disorder, DID), η οποία περιγράφεται ως η «τεχνική επιβίωσης» που υιοθετεί το παιδί για να ξεφύγει από φυσική, σεξουαλική ή συναισθηματική κακοποίηση. (Innes, 2003). Η διαδικασία αυτή μπορεί να δημιουργήσει κενά μνήμης όσον αφορά το τραύμα. Αυτό μπορεί να επηρεάσει την αντίληψη ενός προσώπου για το παρελθόν του και για τον εαυτό του και μπορεί να αποδομήσει την προσωπικότητά του.

Σύμφωνα με την αμερικανίδα ειδικό τραύματος Renee Fredrickson, εκατομμύρια ενήλικα άτομα έχουν απωθήσει από τη συνείδησή τους τρομακτικά επεισόδια κακοποίησης. Το **Σύνδρομο Απωθημένων Αναμνήσεων** (*Repressed Memory syndrome*) περιγράφει τα συμπτώματα παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης σε ενήλικα άτομα:

1)Περίεργες έλξεις ή φοβίες που δεν εξηγούνται από το γνωστό παρελθόν του ατόμου. Έλξεις για αντικείμενα που χρησιμοποιήθηκαν για τη σεξουαλική κακοποίηση, ιδιαίτερα αν χρησιμοποιήθηκε στοργή και προσοχή από το δράστη ώστε να αποπλανηθεί το παιδί. Ο ίδιος μηχανισμός εξηγεί και την υπερβολική, καταναγκαστική προσήλωση στο σεξ, που παρατηρείται σε κάποιους επιζώντες.

2)Ενδείξεις αναδυόμενων αναμνήσεων, όπως όνειρα καταδίωξης, εικόνες, αναδρομές στο παρελθόν (flashbacks), σωματικές αισθήσεις.

3)Διάσχιση, αποστασιοποίηση, μούδιασμα, ιδιαίτερα κατά τη σεξουαλική επαφή αναφέρουν σαν να μη βρίσκονται εκεί.

4)Αμνησία ενός ολόκληρου χρονικού διαστήματος της παιδικής ηλικίας, π.χ. ηλικίες 10 ως 14.

Η διαδικασία επαναφοράς είναι μια επίπονη διαδικασία, που άλλοτε συμβαίνει αυθόρμητα, άλλοτε αργά και με αρκετή δουλειά εκ μέρους του θεραπευόμενου. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται είναι πολλές, ενώ η αρωγή από ένα σωστά εκπαιδευμένο επαγγελματία ψυχικής υγείας είναι πολύ σημαντική. Καθώς ερευνώνται οι περιοχές που πονούν, ο αποθηκευμένος εσωτερικός πόνος απελευθερώνεται. Πρωταρχικός στόχος της θεραπείας είναι να γίνουν ορατά και να εκτεθούν τα συμπτώματα του παιδιού, καθώς επίσης και να παρασχεθεί υποστήριξη στο ίδιο το παιδί, έτσι ώστε να αναπτυχθεί η ικανότητα του για αντιμετώπιση της κατάστασης.

Κατά τη διάρκεια της θεραπείας είναι απαραίτητο να επιδεικνύεται ευαισθησία και ενσυναίσθηση των συναισθημάτων του παιδιού και των συνεπειών της αποκάλυψης της κακοποίησης. Χρέος του ειδικού, είναι να προσφέρει την ασφάλεια και την ψυχική ηρεμία στο παιδί. Μέσω της κατοχύρωσης της ψυχικής ασφάλειας, επιτυγχάνεται η σωστή λειτουργία της θεραπείας (Kashani και Allan, 2000).

Βέβαια, χρειάζεται να υπάρχουν αρχικές ενδείξεις, που αργά ή γρήγορα εμφανίζονται σε όλους. Οι αρχικές ενδείξεις λειτουργούν ως «εστιακό σημείο» και γύρω από αυτό ο θεραπευόμενος εργάζεται για να ανακτήσει περισσότερες πληροφορίες και να τις συνδέσει, ώστε να παρουσιάζουν αλληλουχία και νόημα για την ιστορία του. Οι αρχικές ενδείξεις μπορεί να είναι:

1) Εικόνες που περνούν φευγαλέα, αλλά επίμονα μπροστά από τα μάτια του θεραπευόμενου.

2) Όνειρα που σχετίζονται με σεξουαλική κακοποίηση και επαναλαμβάνονται συχνά, εφιάλτες με έντονο τρόμο, όνειρα καταδίωξης από βιαστές, δολοφόνους, ψυχοπαθείς.

3) Άλλες τεχνικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να διευκολύνουν την ανάδυση αναμνήσεων είναι η ελεύθερη, γρήγορη γραφή, η ύπνωση, η ζωγραφική, η απελευθέρωση συναισθημάτων, ιδιαίτερα του θυμού, η ανάλυση σωματικών αισθήσεων, κτλ. (Πρεκατέ, 2005).

Αρκετοί επιστήμονες ασχολήθηκαν με τις επιδράσεις που έχουν ορισμένα παιδικά τραύματα στην ανάπτυξη και στον τρόπο συμπεριφοράς ενός ατόμου.

Υποστήριξαν ότι η συνεχής ευαισθητοποίηση του νευρικού συστήματος, ως συνέπεια της πίεσης που έχει ασκηθεί στο παιδί, εμπλέκεται πλήρως στον ικανότητα ελέγχου των συναισθημάτων του και στην εμφάνιση κατάθλιψης-άγχους στην μετέπειτα ανάπτυξή του. Η συχνή έκθεση του παιδιού σε καταστάσεις πίεσης, προσβάλλουν την ομαλή λειτουργία του νευρικού συστήματος, επιδρούν δηλαδή βιολογικά και αποτελούν κίνδυνο για την εκδήλωση ψυχολογικών προβλημάτων αλλά και αντικοινωνικών συμπεριφορών (Heim, 2001).

Σύμφωνα με τον Loni Athens, (Innes, 2003) ο οποίος διεξήγαγε εκτεταμένη έρευνα ανακρίνοντας πολλούς βίαιους εγκληματίες στη φυλακή, υπάρχει ένας κοινός τρόπος ανάπτυξης της αντικοινωνικής συμπεριφοράς σε όλους. Πραγματοποιείται μια διαδικασία τεσσάρων σταδίων στα οποία εξελίσσεται η βία, ονομάζεται «Βιαιοποίηση» και συντελείται μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον. Τα τέσσερα στάδια είναι τα εξής:

1) Εξευτελισμός. Το παιδί αναγκάζεται να υποταχθεί σε ένα επιθετικό περιβάλλον επειδή αυτό το περιβάλλον του ασκεί βία ή το απειλεί ότι θα την ασκήσει. Μαθαίνει ότι οι διαφωνίες λύνονται με τη χρήση βίας και βλέπει ότι το ηγετικό πρόσωπο της οικογένειας επιβάλλεται με τον τρόπο αυτό στα υπόλοιπα μέλη.

2) Πολεμική διάθεση. Το παιδί αποφασίζει να μη δέχεται την άσκηση βίας και καταφεύγει και το ίδιο σε αυτήν.

3) Άσκηση βίας. Μέσα από την άσκηση βίας το παιδί επιβάλλεται στους άλλους, κερδίζει το σεβασμό και προκαλεί το φόβο στους γύρω του.

4) Βιαιότητα. Νοιώθει πλέον το παιδί ότι η βίαιη συμπεριφορά έχει αποτέλεσμα και θεωρεί ότι ο καλύτερος τρόπος να αντιμετωπίζει τους ανθρώπους είναι μέσα από την άσκηση βίας.

Σύμφωνα με μια έρευνα των Bailey και Scott, (2000), τα παιδιά τα οποία εμφάνισαν αντικοινωνικές συμπεριφορές σε μικρή ηλικία εκδήλωσαν αργότερα επιθετικές συμπεριφορές, είχαν προβλήματα στη δουλειά τους, έγιναν χρήστες αλκοόλ ναρκωτικών ουσιών και είχαν ροπή προς το έγκλημα.

Σύμφωνα, τέλος, με τον Millon, η αντικοινωνική προσωπικότητα αποτελεί οργάνωση του «αυτού αμυντικού χαρακτήρα που έχει ως λειτουργήμα να προστατεύσει το άτομο ενάντια στην φρίκη του εσωτερικού κενού του». Η εγκατάλειψη, η απόρριψη, η αδιαφορία απέναντί του όταν ήταν στην παιδική ηλικία, έκαναν το άτομο να νοιώθει ανίκανο για οτιδήποτε, αποτυχημένο και να διακατέχεται από το άγχος να ομολογήσει όλα τα συναισθήματα αυτά στον ίδιο του τον εαυτό (Cusson, 2002).

Τέλος, πολλοί υποστηρίζουν ότι τα παιδικά ψυχικά τραύματα εξαρτάται και από τον τρόπο που θα το χειριστούν οι οικογένειές τους και από την ποινική δικαιοσύνη, σε περίπτωση αποκάλυψης του γεγονότος (Brennan, 1995).

B. Πως οι ειδικοί χειρίζονται τα συναισθήματα σε περιστατικά παιδικής κακοποίησης

Δουλεύοντας με παιδιά τα οποία έχουν υποστεί κακοποίηση διαπιστώνεται ότι η σχέση σφραγίζεται από δυσπιστία. Από τη στιγμή που δέχθηκε την κακοποίηση από ενήλικα, που συνήθως τα παιδιά εμπιστεύονται, είναι λογικό η γενίκευση των συναισθημάτων τους.

Τα κακοποιημένα παιδιά πηγαίνοντας στον ειδικό νιώθουν έντονο άγχος, ελαττωμένη εμπάθεια, χαμηλή αυτοεκτίμηση, αδυναμία ικανότητας επαναφοράς αναμνήσεων από το τραυματικό γεγονός γιατί γίνεται απώθηση, αδυναμία

ανάληψη ευθύνης. Επίσης, διακατέχεται από αισθήματα ενοχής, χάνει την εκτίμηση της πραγματικότητας, την αξία των προτύπων και των ρόλων, την έννοια της αγάπης.

Από την άλλη πλευρά, τα συναισθήματα και η θέση του θεραπευτή αποτελούν ουσιώδεις παράγοντες. Η επιλογή των θεραπευτικών μέτρων – προσεγγίσεων συνιστά ένα κρίσιμο ζήτημα, ενώ ελλοχεύουν και αρκετοί κίνδυνοι. Διάφορες «σωτήριες» δράσεις μπορούν άθελα τους να αναπαράγουν κατοπτρικά τη δυναμική της οικογένειας ή να ενισχύσουν συμπορευόμενες με αυτή μία κακοποιητική ή διεστραμμένη δράση. Καμία ψυχοθεραπεία παιδιού ή γονέων δεν μπορεί να λειτουργήσει θεραπευτικά αν δεν εξασφαλίζεται συγχρόνως η ισχύς μίας αρχής ή ενός νόμου και αν δε στηρίζεται συχνά και από μία σειρά κοινωνικών μέτρων. Οι δυσκολίες και οι αντιφάσεις της ίδιας της θεραπευτικής δράσης δεν θα πρέπει να παραγνωρίζονται (Αμπατζόγλου, Ελευθερίου, 1997).

Επίσης, πρέπει να γνωρίζει το βάθος της δικής του εμπλοκής και να θέτει ο ίδιος ανάλογα με την περίπτωση, τα όρια αυτής της παρέμβασης. Τις περισσότερες φορές κατακλύζεται από έντονα συναισθήματα, καθώς γίνεται κοινωνός του τραυματισμού του παιδιού κατά την αποκάλυψη, ενώ έρχεται αντιμέτωπος με φριχτές καταστάσεις, με συγκρούσεις σκέψεων και συναισθημάτων, νοητικού μπλοκαρίσματος, απόρριψη, επιθετικότητας, κτλ.

Πολύ σημαντικό είναι το γεγονός, να διατηρεί ζωντανό το θετικό συναίσθημα του προς το παιδί, δίχως όμως να παρασύρεται σε συναισθήματα οίκτου, πράγμα το οποίο θα σημάνει και την εμπλοκή του στο πρόβλημα. Και αυτό γιατί υπάρχει ο κίνδυνος να ταυτιστεί με το τραυματισμένο παιδί. Βρίσκεται λοιπόν αντιμέτωπος με το δικό του σύστημα αξιών, τις δικές του εμπειρίες και τα δικά του πλέον συναισθήματα τα οποία δημιουργούνται (Καραγιάννης, 1997).

Πολλοί επαγγελματίες βιώνουν ένα σοκ, γιατί η νέα εμπειρία είναι πολύ στρεσογόνα. Αρχικά ταυτίζονται με το κακοποιημένο παιδί και μπορεί να εμφανίσουν ενοχές ή ανακούφιση που η κακοποίηση δεν αφορά τη δική τους οικογένεια. Άλλες συναισθηματικές αντιδράσεις είναι σύγχυση, λύπη, ευερεθιστότητα, αηδία, θυμός, αδυναμία, αίσθημα κόπωσης, ματαίωση, σύγχυση ρόλων κ.τ.λ.

Η καλύτερη αντιμετώπιση των παραπάνω συναισθημάτων του θεραπευτή, είναι η συμμετοχή του σε ομάδα θεραπευτών, βοηθώντας έτσι στην απομυθοποίηση των φόβων.

Ωστόσο, το κυριότερο μέλημα του ειδικού για τη διαχείριση των περιστατικών παιδικής κακοποίησης είναι το προσεχτικό άκουσμα από τη πλευρά του ειδικού, η σταθερότητα, ώστε να διατηρηθεί ο διάλογος και να νιώσει το παιδί ασφάλεια και εμπιστοσύνη, να ενθαρρύνει το παιδί να μιλήσει για τα συναισθήματα, να ενθαρρύνει τους γονείς και να υποδεικνύει τη συμπεριφορά τους απέναντι στο παιδί τους, να δουλέψει πολύ με τα συναισθήματα του παιδιού, δείχνοντας ενσυναίσθηση (Κατσαρού – Παπαποστόλου, 2008).

7.2 ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ (ΙΟΙ, HACKER ΚΤΛ.)

Οι πιο προφανείς επιπτώσεις του κυβερνοεγκλήματος γίνονται αισθητές από τα ίδια τα θύματά του ή από τα εν δυνάμει θύματά του. Τη στιγμή που ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού δεν έχει άνεση με την τεχνολογία, οι ευρείες αναφορές στα περιστατικά επιθέσεων σε υπολογιστές δεν μπορούν να κάνουν τίποτα άλλο από το να προσδώσουν κακή φήμη στην κοινωνία της πληροφορίας (Furnell, 2006).

Οι περισσότεροι χρήστες του διαδικτύου έχουν ελάχιστες γνώσεις για τον online κόσμο όπου συμμετέχουν. Χρησιμοποιούν τα συστήματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που έχουν για να επικοινωνούν. Δεν καταλαβαίνουν πως λειτουργεί το σύστημα και το πιθανότερο είναι να μην επιθυμούν και να μάθουν. Ίσως, πάλι, να έχουν και ελάχιστες γνώσεις και για τις άλλες ομάδες με τις οποίες μοιράζονται στον κυβερνοχώρο. Το γεγονός όμως, ότι οι χάκερ έχουν πολύ καλές γνώσεις του εικονικού κόσμου στον οποίο δραστηριοποιούνται απ' ό,τι οι περισσότεροι χρήστες, τους κάνει να είναι στην πλεονεκτική θέση και να το εκμεταλλεύονται (Furnell, 2006).

Η ανάγκη της ενημέρωσης δεν είναι ποτέ πια απαραίτητη από την περίπτωση που γίνεσαι ο ίδιος θύμα του κυβερνοεγκλήματος. Ωστόσο, το όλο ζήτημα

αντιμετωπίζεται διαφορετικά από τα άλλα ήδη εγκλήματος. Όταν κάποιος πέσει θύμα ηλεκτρονικού εγκλήματος δεν έχει τις συγκεκριμένες αποδείξεις ώστε να το αναφέρει στην αστυνομία. Υπολογίζεται ότι μόνο ένα 5% των εγκλημάτων αυτών αναφέρεται. Και αυτό γιατί, ίσως οι συγκεκριμένοι οργανισμοί να μη θεωρούν τα περιστατικά αρκετά σημαντικά, ή το θύμα να μην έχει την εμπιστοσύνη στις αρχές δίωξης ηλεκτρονικού εγκλήματος, καθώς ελάχιστες έχουν οδηγήσει σε καταδίκες. Τέλος, οι οργανισμοί μπορεί να μην επιθυμούν να αναφερθούν στα περιστατικά γιατί ανησυχούν για τις αρνητικές επιπτώσεις που μπορεί να έχουν η διάδοση τέτοιων περιστατικών για την επιχείρησή τους, καθώς έτσι διακινδυνεύουν να χάσουν την εμπιστοσύνη και των συνεργατών τους.

Οι δυσμενείς κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες του ηλεκτρονικού εγκλήματος είναι πολλαπλές για τους πολίτες, ιδιαίτερα δε τους ανηλίκους. Καθημερινά σχεδόν γίνεται λόγος στα ελληνικά και διεθνή ΜΜΕ για περιπτώσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών και εφήβων που προσελκύνονται μέσω φόρουμ συζήτησης του διαδικτύου και καταλήγουν να υφίστανται σοβαρές προσβολές της προσωπικότητας, της τιμής, της γενετήσιας αξιοπρέπειας, ακόμα και της ζωής τους. Η παρότρυνση των καταναλωτών, μέσω παραπλανητικών διαφημίσεων και απαγορευμένων εμπορικών πρακτικών, ήτοι αποστολής, χωρίς τη συναίνεση του χρήστη, ανεπιθύμητων μηνυμάτων (γνωστών ως spam) να αγοράσουν άγνωστης προέλευσης, διατροφικής αξίας και αμφίβολης ποιότητας προϊόντων και υπηρεσιών, μπορεί να βλάψει την υγεία, την ασφάλεια και την οικονομικά συμφέροντα των καταναλωτών.

Η αθέμιτη πρόσβαση τρίτων εισβολέων σε κωδικούς τραπεζικών λογαριασμών μέσω web banking συνεπάγεται την υπεξαίρεση των ποσών των καταθέσεων και τη μεταφορά αποταμιευτικών κεφαλαίων του καταναλωτή τράπεζες του εξωτερικού και στη συνέχεια στις τσέπες των εγκληματιών. Η υποκλοπή μέσω διαδικτύου στοιχείων πιστωτικών καρτών των γονέων παιδιών και εφήβων έχει ως συνέπεια την αθέμιτη χρέωση των γονέων, της οποίας όμως οι γονείς ανακαλύπτουν πολύ αργότερα μαζί με το εκκαθαριστικό του λογαριασμού που λαμβάνουν από την τράπεζα (Ζερβέας, 2008).

Το διαδίκτυο προσφέρει ευνοϊκές προϋποθέσεις στους παρανόμους, γίνεται σύμμαχος στις όποιες δραστηριότητές τους, φέρνει στο φώς νέες και εντυπωσιακές μορφές διαταραχών των ανθρώπων, όπως οι αυτοκτονίες μέσω των chat rooms, κάτι που απορρυθμίζει το κοινωνικό σύνολο. Το διαδίκτυο λειτουργεί καταλυτικά στην οργάνωση και επιτυχή κατάληξη εγκληματικών σχεδίων εξαιρετικά διαταραγμένων ανθρώπων. Περιγράφεται ο χώρος που μπορεί πολύ εύκολα να διαπραχθούν τα πιο ακραία εγκλήματα και φιλοξενεί εξαιρετικά διαταραγμένες προσωπικότητες, που λόγω της ανωνυμίας και της «ασφάλειας» που παρέχει το διαδίκτυο, είναι ο κατάλληλος χώρος για υποψήφια θύματα.

Συνδέεται με κινδύνους που αγγίζουν το ζήτημα της ζωής ενός ανυποψίαστου πολίτη. Ο αντίκτυπος που προκαλεί στους γονείς από τον απίστευτο βαθμό εθισμού είναι τεράστιος. Το internet καφέ γίνεται σύμβολο του κακού και του κινδύνου για τους γονείς με ανυπολόγιστα κόστη στην ψυχική υγεία του παιδιού (Ανδρας, 2008). Έτσι, αναπτύσσονται έντονα αισθήματα ανασφάλειας και φόβου. Η γενική εικόνα, στηριζόμενη σε ποσοτικά και ποιοτικά κριτήρια, δείχνει ότι σαφής νικητής σ' αυτή τη μάχη είναι η ανασφάλεια. Το κάθε λογής έγκλημα και η εν γένει ηλεκτρονική εγκληματικότητα συνυπάρχουν μαζί με την θαυμαστή εικόνα του διαδικτύου και δε φαίνεται πως μπορεί να διαχωριστούν.

Συνολικά, καλλιεργείται ένα κλίμα, όπου όλες οι εξελίξεις στην παραβατική συμπεριφορά διαταγμένων ανθρώπων, μοιάζουν αναπόφευκτες και φυσιολογικές, λόγω της νέα κοινωνικής πραγματικότητας που διαμορφώνεται. Και αυτό γιατί ο κόσμος του διαδικτύου είναι ανεξέλεγκτος και άναρχος, δεν υπόκεινται σε ηθικούς και κοινωνικούς κανόνες, κάτι παρόμοιο σαν τους πιο κακόφημους δρόμους μιας μεγαλουπόλεως.

Σαν αποτέλεσμα, η εικόνα του διαδικτύου αμαυρώνεται από τη δυνατότητα χρήσης του για εγκληματική συμπεριφορά. Σχηματίζονται κάποιες μαύρες γωνιές που αντανakλαστικά δεν θα ήθελε ποτέ κανείς να δει. Ο θαυμαστός «νέος κόσμος» του διαδικτύου, φαίνεται να διαθέτει αρνητικά στοιχεία, «κινδύνους» και συνοδευτικά προβλήματα ανάλογου ύψους των θετικών δυνατοτήτων και υποσχέσεων που μας προβάλλονται. Ο κόσμος του διαδικτύου είναι και αυτός

ένας ανθρώπινα κατασκευασμένος κόσμος, μια ακόμη, εικονική, διαφορετική αλλά στα θεμέλια της ανθρώπινης κοινωνίας. Ο άνθρωπος, ακόμη και στο διαδίκτυο, θα εμφανίσει τα προβλήματα που πιθανά τον συνοδεύουν, τις ψυχικές διαταραχές του. Δεν μπορεί το διαδίκτυο να αποφύγει τα θεμελιώδη κοινωνικά προβλήματα, τις ανθρώπινες αδυναμίες και ανάγκες (Άνδρας, 2008).

Επιπλέον, επιτυγχάνεται να ξυπνήσουν τη συλλογική συνείδηση από ένα μεθυστικό όνειρο, να χαλιναγωγήσουν υπεραισιόδοξες προσδοκίες και τη βεβαιότητα της προόδου. Ο μη τέλειος άνθρωπος και οι κοινωνίες που συγκροτεί, με τα μειονεκτήματά τους, παρουσιάζονται τελικά ως μια περισσότερο σκληρή και σταθερή πραγματικότητα από ότι θα επιθυμούσαμε ή ονειρευόμαστε. Φαίνεται ότι πολύ δύσκολα θα αντιμετωπίσουμε τα θεμελιώδη, ατομικά και κοινωνικά, προβλήματα μας, που μας ακολουθούν παντού, σε κάθε φιλόδοξο βήμα εξέλιξης ή εγχείρημα προόδου.

Έτσι, ενισχύεται η υφιστάμενη εικόνα ενός νέου, αφηρημένου, αυτόνομου χώρου κοινωνικής επικοινωνίας και δράστη, ενός νέου κόσμου, με απίστευτες νέες κοινωνίες και κανόνες λειτουργίες. Σε αυτό το νέο κόσμο του διαδικτύου ισχύουν σε μεγάλο βαθμό διαφορετικοί κανόνες. Επικρατεί περισσότερη αναρχία και αταξία από τον πραγματικό κόσμο. Οι κίνδυνοι είναι σε μεγάλο βαθμό ανεξέλεγκτοι μιας και οι μεγάλοι και οι ισχυροί δεν είναι άτρωτοι, η αστυνομία δεν έχει απαραίτητα τον πρώτο λόγο. Η γνώση ενός ατόμου μπορεί να νικήσει κράτη ολόκληρα. Τα παιδιά και οι «αδύναμοι» άνθρωποι είναι υποψήφια θύματα, μιας και αποτελούν εύκολη λεία των δραστών (Άνδρας, 2008). Από εμπειρική έρευνα φαίνεται ότι οι έφηβοι και νέοι μπορεί να γίνουν θύματα και δράστες όσον αφορά το έγκλημα και ταυτόχρονα ενδυναμώνονται από τις πληροφορίες της τεχνολογίας (McQuade,-Samuel, 2007).

Διάφορες πηγές (όπως, FBI κτλ) αποδεικνύουν ότι η αξία του βίου εγκλήματος στους ανηλίκους έχει μειωθεί από το 1994. Ωστόσο κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου που όλα αδυνατούν, όσον αφορά τη βία των ανηλίκων, η αναλογία του νεανικού άγριου εγκλήματος έχει αυξηθεί, ειδικά για το έγκλημα του βιασμού (Snyder, et al, 2006).

7.3 ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΟΥΝ ΣΤΗ ΘΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΝ ΚΥΒΕΡΝΟΧΩΡΟ

Ένα από τα κυριότερα ζητήματα της Θυματολογίας είναι ο προσδιορισμός της ταυτότητας του θύματος. Πρόκειται δηλαδή για το πρόβλημα, αν υπάρχουν θύματα λόγω της ψυχοσύνθεσης ή του χαρακτήρα τους, αν το θύμα του εγκλήματος δημιουργείται στο πλαίσιο και εξαιτίας των κοινωνικών δομών και αντιλήψεων που επικρατούν, αν το θύμα επιλέγεται κοινωνικά ή απλώς επιλέγεται από τον εγκληματία. Είναι γνωστό, ότι ο ίδιος εγκληματίας επιλέγει τα θύματά του, τουλάχιστον κατά κανόνα (Αλεξιάδης, 1996).

Όμως, το θύμα δεν αποτελεί στοιχείο της δημιουργίας ενός εγκληματία. Η διάπραξη ενός εγκλήματος από ένα άτομο δεν εξαρτάται από την εξεύρεση ή την προσφορά ή όχι του υποψήφιου θύματος. Η ύπαρξη θύματος δεν είναι ικανή να αιτιολογήσει το έγκλημα. Αντίθετα, ο ρόλος του θύματος γίνεται ιδιαίτερα σημαντικός κατά το πέρασμα του εγκληματία στην πράξη. Τούτο συμβαίνει όταν το υποψήφιο θύμα δίνει την αφορμή ή προκαλεί τη διάπραξη του εγκλήματος.

Είναι λογικό όμως ότι κανένας άνθρωπος δεν υιοθετεί τη συμπεριφορά να γίνει θύμα. Αλλά υπάρχει το ενδεχόμενο το θύμα να βρίσκεται πριν ή κατά το χρόνο του εγκλήματος σε τέτοια ψυχοπνευματική κατάσταση, ώστε να μην είναι σε θέση να εκτιμήσει το γεγονός ότι αποτελεί υποψήφιο θύμα ή να βρίσκεται σε ψυχοπνευματική ανωριμότητα ή σε λόγους του ψυχολογικού χαρακτήρα, εξαιτίας των οποίων το υποκείμενο παρασύρεται εύκολα (Αλεξιάδης, 1996).

Όπως αναφέραμε σε προηγούμενα κεφάλαια, ένα από τα σημαντικότερα μειονεκτήματα του κυβερνοχώρου είναι ο ανεξέλεγκτος τρόπος του και η αναρχία. Αυτό έχει ως συνέπεια το μεγαλύτερο ποσοστό ανυποψίαστων θυμάτων. Κατά μέσο όρο στον κόσμο διακινούνται ηλεκτρονικά πάνω από 3,5 δισεκατομμύρια δολάρια το λεπτό. Οι χρήστες είναι «εν δυνάμει» θύματα. Άγνοια των κινδύνων του Διαδικτύου έχει ένας στους δύο νέους, σύμφωνα με μεγάλη πανελλαδική έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2007 σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και άλλες τέσσερις πόλεις της Ελλάδας. Οι περισσότεροι νέοι έλκονται από τη

σκοτεινή πλευρά του, παρόλο που ένα σημαντικό ποσοστό των χρηστών ηλικίας 13-24 ετών έχει παρενοχληθεί τουλάχιστον μία φορά.

Τα συμπεράσματα δείχνουν ότι το ποσοστό των νέων που χρησιμοποιεί το Διαδίκτυο έχει εκτιναχθεί στο 97%. Για τους περισσότερους (78%) το Διαδίκτυο προσφέρει την καλύτερη υποστήριξη για το σχολείο και τα μαθήματα.

Στην ερώτηση αν είναι ενήμεροι για τους κινδύνους του Διαδικτύου, το 52% απάντησε θετικά και από αυτούς το 80% δήλωσε ότι έχει ενημερωθεί από τα ΜΜΕ, ένα 22% από τους φίλους, ένα 17% από το σχολείο, ενώ μόλις ένα 9% από γονείς - οικογένεια. Επίσης, όσον αφορά το σεξουαλικό έγκλημα, το 67% των θυμάτων είναι κάτω των 18 ετών και το 34% κάτω των 12 ετών (Ayers, 2007). Οι κίνδυνοι, λοιπόν, για τα παιδιά είναι οι παρακάτω:

- Τα παιδιά μπορούν να έρθουν σε επαφή με αγνώστους που μπορούν να τα βλάψουν.
- Τα παιδιά μπορούν να εκτεθούν σε ακατάλληλο πορνογραφικό ή προσβλητικό περιεχόμενο.
- Τα παιδιά υπόκεινται σε πιέσεις από τις έμμεσες αλλά επιβλητικές διαφημίσεις στο Διαδίκτυο.
- Τα παιδιά μπορούν να εθιστούν στη χρήση του Διαδικτύου και έτσι κινδυνεύουν να παραμελήσουν τις κοινωνικές τους δραστηριότητες, τις σχολικές τους υποχρεώσεις, τα παιχνίδια τους με φίλους (Κούρος, 2005).

Η θυματοποίηση των ανηλίκων από την έκθεση σε πορνογραφικό και παράνομο υλικό, είναι ευρεία, σύμφωνα με τις έρευνες παγκοσμίως. Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά αυτών των εγκλημάτων αυξάνουν τον κίνδυνο θυματοποίησης και μειώνουν τις πιθανότητες αποτελεσματικής πρόληψης και αντιμετώπισης. Οι δράστες αποκλίνουν από το «παραδοσιακό» προφίλ των εγκληματιών, άρα δύσκολα εντοπίζονται και συλλαμβάνονται (σκοτεινός αριθμός). Η σεξουαλική θυματοποίηση καταστρέφει την επικοινωνία του παιδιού με την οικογένειά του και συμβάλει στην αποτυχία του στο σχολείο (Ayers, 2007).

Η πρόληψη της θυματοποίησης μπορεί να θεωρηθεί συνώνυμη με την πρόληψη της εγκληματικότητας. Με τον όρο αυτό εννοούμε όλα τα μέτρα που

δεν τείνουν να επηρεάσουν τις περιστάσεις και τη συμπεριφορά του εγκληματία αλλά μάλλον να επηρεάσουν τις περιστάσεις καθώς και τη συμπεριφορά του εκάστοτε θύματος ώστε να αποφευχθεί η θυματοποίηση.

Το θύμα θα πρέπει , κατ' αρχήν , να συνειδητοποιήσει ότι δεν μπορεί να αλλάξει τη συμπεριφορά του δράστη του. Ομοίως , η συμπεριφορά αυτή δεν μπορεί να αλλάξει από μόνη της με το πέρασμα του χρόνου και χωρίς καμία εξωτερική βοήθεια.

Τα άτομα που έχουν υποστεί θυματοποίηση αναφέρουν έντονα αρνητικά συναισθήματα που επηρεάζουν βαθύτατα την ψυχολογία τους και τη συμπεριφορά τους. Ειδικότερα, η πλειοψηφία των θυμάτων δηλώνει ότι αρχικά ένωσε πανικό ο οποίος μετατράπηκε στη συνέχεια σε θυμό, οργή, αίσθημα αδικίας και σε κάποιες περιπτώσεις συνοδεύτηκε από την επιθυμία αντεκδίκησης.

Από κοινωνιολογική άποψη, λοιπόν, οι συνέπειες του κυβερνοεγκλήματος πηγαίνουν πολύ πιο μακριά από την καθημερινή χρήση της τεχνολογίας της πληροφορίας από τους ανθρώπους. Η ολοένα ενημέρωση του κόσμου για το ηλεκτρονικό έγκλημα μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες, υπό την έννοια της διαμόρφωσης της συμπεριφοράς του κόσμου και της αύξησης των φόβων του για την τεχνολογία της πληροφορίας.

Τα ΜΜΕ, ωστόσο, δείχνουν μια σαφή διάκριση μεταξύ αναφοράς σε «κοινά» εγκλήματα και σε εγκλήματα που σχετίζονται με την τεχνολογία της πληροφορίας. Η στάση των ΜΜΕ απέναντι στα ζητήματα που σχετίζονται με το ηλεκτρονικό έγκλημα γίνεται ολοένα και πιο σημαντική. Εάν τα ΜΜΕ συνεχίζουν να μυθοποιούν τις υποθέσεις εγκλημάτων μέσω υπολογιστών, τότε η κοινή γνώμη μπορεί να αντιμετωπίζει ευνοϊκά τους εγκληματίες. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε ανοχή του εγκλήματος. Ομοίως, οι συχνές αναφορές σε εγκλήματα του κυβερνοχώρου, μπορεί να επηρεάσει την κοινή γνώμη αντίστροφα και να είναι επιφυλακτική απέναντι στη χρήση του διαδικτύου (Furnell, 2006).

Εξαιρετικά σημαντικός θεωρείται, επίσης, ο αντίκτυπος του φόβου για το έγκλημα στην ατομική ζωή των πολιτών. Αν η βλάβη που προκαλεί η τέλεση κάθε εγκλήματος χαρακτηρίζεται ως άμεση συνέπειά του, ο φόβος του

εγκλήματος συνεπάγεται μια περεταίρω βλάβη, που υπερβαίνει τα στενά όρια του ατόμου – θύματος και διαχέεται στο κοινωνικό σύνολο, εκδηλούμενη τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο.

Σε ατομικό επίπεδο, ο φόβος του εγκλήματος είναι το ψυχολογικό συναίσθημα που κατέχει συγκεκριμένο άτομο, ότι υπάρχει κίνδυνος να καταστεί τούτο θύμα εγκλήματος. Ως φόβος του εγκλήματος χαρακτηρίζεται επίσης η συλλογική ιδέα ή πεποίθηση και εκφράζει τα ψυχολογικά συναισθήματα κατά κανόνα της πλειονότητας των κοινωνιών, ότι στον αντίστοιχο κοινωνικό χώρο υπάρχει έλλειψη δημόσιας ασφάλειας (Αλεξιάδης, 1996).

Ερμηνεύοντας το φόβο του εγκλήματος, δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ότι αποτελεί λογική ή παράλογη αντίδραση, αλλά αντίθετα θα πρέπει να προσδιορισθεί ως απόρροια είτε άμεσων ατομικών βιωμάτων είτε πρόσληψης της εμπειρίας άλλων ατόμων, διαμορφωμένης πληροφόρησης ακόμη και ευρύτερης ανησυχίας σχετικά με το «σύγχρονο τρόπο ζωής» (Lupton & Tulloch, 1999)

Έτσι, εξαιτίας του άγχους και της ανασφάλειας που νιώθουν τα άτομα για την πιθανότητα θυματοποίησης, οδηγούνται σε αδικαιολόγητους αυτοπεριορισμούς, υποβαθμίζοντας το επίπεδο της ποιότητας ζωής τους, επηρεάζοντας και επιβαρύνοντας την ψυχολογική τους κατάσταση. Και κυρίως οι γονείς, διακατέχονται από συναισθήματα φόβου, περιορίζοντας τα παιδιά τους στην έκθεση του διαδικτύου και πολλές φορές προβάλλουν στα παιδιά τους όλα τα αρνητικά ώστε να αποφύγουν τις συνέπειες.

ΚΕΦ. 8^ο ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

8.1 ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

Η πρόληψη εντάσσεται στον τομέα της Αντεγκληματικής Πολιτικής με την έννοια ότι φέρει την ευθύνη να οριοθετήσει το πλαίσιο των προσφορότερων και αποτελεσματικότερων τρόπων αναχαίτισης της εγκληματικότητας και προστασίας της κοινωνίας. Σε μια απλοϊκή διατύπωση, η πρόληψη μπορεί να χαρακτηριστεί ως το μέσο που μειώνει ή προλαμβάνει το μελλοντικό κίνδυνο, δηλαδή την πιθανότητα εμφάνισης του εγκλήματος, της αντικοινωνικής και παραβατικής συμπεριφοράς, ευρύτερα, με το να αντιμετωπίζει με επιτυχία τους επιστημονικά αναγνωρισμένους παράγοντες κινδύνου που ευνοούν την εμφάνισή τους (Crawford, 1998).

Το εγκληματικό φαινόμενο είναι μία από τις μεγαλύτερες απειλές με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπο κάθε κοινωνικό σύστημα. Η διαχείριση και η καταπολέμηση του εγκλήματος αποτελεί τη μεγαλύτερη πρόκληση και έναν από τους σημαντικότερους λόγους ύπαρξης του κοινωνικού ελέγχου.

Η κοινωνική πρόληψη χρησιμοποιεί το μηχανισμό του κοινωνικού ελέγχου ξεκινώντας από τη διάκριση υγιή / ασθενή, κανονικό / παρεκκλίνων ανάλογα με την κατεύθυνση της. Η ψυχολογική πρόληψη των επισήμων ψυχιατρικών κατηγοριοποιήσεων της ανθρώπινης παρεκκλίνουσας δράσης, κλινικοποιεί και τελικά ιατροκοποιεί οποιαδήποτε συμπεριφορά αποκλίνει από το κανονιστικό πλαίσιο της φυσιολογικής ανθρώπινης συμπεριφοράς που ορίζει η ψυχιατρική.

Επιπλέον, η κρατούσα ιδεολογία περί των ορισμών του υγιούς / ομαλού και ασθενούς / παρεκκλίνοντος απογυμνωμένη από αναφορές στο παθολόγο κοινωνικό περιβάλλον, επικεντρωμένη στο άτομο και σε ομάδες με ιδιαίτερα κοινωνικοψυχολογικά χαρακτηριστικά συνδεδεμένα με την πιθανότητα υιοθέτησης παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, οδηγεί το άτομο να θεωρεί τον εαυτό του αποκλειστικά υπεύθυνο για τις πράξεις του, την επίτευξη ή ματαίωση των στόχων του, την κοινωνική θέση και προσωπική ταυτότητα του, τις κοινωνικές σχέσεις

του και τους κοινωνικούς ρόλους που καλείται να εκπληρώσει, την ποιότητα στη καθημερινή ζωή του.

Κατ' αυτό τον τρόπο, η αγωγή και προαγωγή της υγείας ως όργανο κοινωνικού ελέγχου χρησιμοποιεί την ανάγκη του ατόμου να νιώθει κοινωνικά αποδεκτός περιορίζοντας τη συμπεριφορά του μέσω της ανάπτυξης ενός καταπιεστικού, επιβαλλόμενου συνειδητά, εσωτερικού κοινωνικού ελέγχου που ονομάζει αυτοεκτίμηση, αυτοέλεγχο, όρια. Το άτομο μπορεί πλέον να χαίρει της αποδοχής της κοινωνικής του ομάδας με το να αποδεικνύει ότι δεν αποτελεί έρμαιο ανεξέλεγκτων, επικίνδυνων καταστάσεων, αλλά έχει τον έλεγχο της ζωής του και επιπλέον με το να δύναται να καθιστά εαυτόν δημιουργό υψηλών σε κοινωνική αξία επιτευγμάτων.

Όμως, η σύγχρονη τεχνολογία παρέχει στους δράστες παραβατικών πράξεων όχι μόνο τον απαραίτητο εξοπλισμό για τη διευκόλυνση της διάπραξης ενός αδικήματος, αλλά και τη δυνατότητα μη εντοπισμού τους από τις αρχές.

«Στη σύγχρονη εποχή, επικρατεί η άποψη ότι η απειλή είναι διάχυτη στην κοινωνία. Δημιουργείται στο κοινό η πεποίθηση ότι ο εχθρός, είναι πανταχού παρών και για το λόγο αυτό κάθε πολίτης αποτελεί πηγή διακινδύνευσης και χαρακτηρίζεται ως δύναμι ύποπτος. Διαμορφώνεται ένα κλίμα πανικού που επιτρέπει και διευκολύνει τη διεύρυνση του πεδίου άσκησης του κοινωνικού ελέγχου και σε συμπεριφορές που δεν είναι παραβατικές» (Λαμπροπούλου,1994).

Ο ηλεκτρονικός εγκληματίας δεν προσδιορίζεται από την αξιόποινη πράξη του αλλά από το σύνολο εκείνων των χαρακτηριστικών του, βιολογικών, της προσωπικότητας, κοινωνικών και πολιτισμικών, που καθιστούν ένα υποκείμενο δυνητικό δράστη εγκληματικής συμπεριφοράς. Έτσι η ασφάλεια της κοινωνίας μεταφέρεται από το επίπεδο της πρόληψης και της καταστολής, στο επίπεδο της πρόβλεψης και της προκαταστολής.

8.2 ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΟΥ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

Τα μέτρα πρόληψης που έχουν ληφθεί κατά του διαδικτυακού εγκλήματος είναι δυο μορφών. Τα **ήπια** και τα **αυστηράς** μορφής μέτρα. Τα αυστηρά μέτρα είναι οι δικαιοκτικές ρυθμίσεις τα οποία έχουν προταθεί από τα επίσημα όργανα για τη διεθνή πρόληψη και αντιμετώπιση του διαδικτυακού εγκλήματος. Ενώ τα ήπια μέτρα, περιλαμβάνουν τα αντικίνητρα ενάντια στην εγκληματική δραστηριότητα, η ευαισθητοποίηση και η εκπαίδευση του ατόμου για τη σωστή χρήση του διαδικτύου.

8.2.1 ΑΥΣΤΗΡΑ ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ

Το ζητούμενο για τη πρόληψη της πρόσβασης του διαδικτύου είναι η ασφάλεια. Μαζί με την ασφάλεια προστατεύεται και η εμπιστευτικότητα, η ιδιωτικότητα, η ακεραιότητα και η αυθεντικότητα στο διαδίκτυο.

Οι δικαιοκτικές ρυθμίσεις που προτείνονται είναι οι παρακάτω:

A) Συστήματα παρακολούθησης. Τα συστήματα παρακολούθησης έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθούν οποιαδήποτε επικοινωνία μεταξύ εταιρείας παροχής υπηρεσιών του διαδικτύου και των πελατών της.

B) Τεχνικά μέσα:

- **Κρυπτογραφία.** «Η κρυπτογραφία δίνει τη δυνατότητα προστασίας και ασφάλειας των πληροφοριών που είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη του ηλεκτρονικού εμπορίου, αλλά και της γενικότερης ανάπτυξης του κυβερνοχώρου. Επίσης, είναι αναγκαίο για την εξασφάλιση της ελευθερίας της επικοινωνίας και της ιδιωτικότητας των μηνυμάτων» (Ζάννη, 2005). Η κρυπτογράφηση χρησιμοποιείται και στους άνομους κύκλους ως εργαλείο για την απόκρυψη πληροφοριών που αναφέρονται σε ποικίλα εγκλήματα όπως απάτες, ξέπλυμα χρήματος, πορνογραφία, ναρκωτικά κ.α.. Ένα από τα πιο κοινά προβλήματα είναι ότι οι άνθρωποι διαλέγουν κωδικούς πρόσβασης λανθασμένα, επιλέγοντας λέξεις που νομίζουν ότι μόνο αυτοί γνωρίζουν, αλλά

μπορεί να ανακαλυφθούν από τους χάκερ πολύ εύκολα (Furnell, 2006). Γι' αυτό η καλύτερη πρόληψη είναι η συχνή αλλαγή των κωδικών, περίπου κάθε μήνα, και οι κωδικοί να αποτελούνται από τουλάχιστον 8 και πάνω χαρακτήρες.

- **Ψηφιακή υπογραφή.** Η ψηφιακή υπογραφή είναι μια μέθοδος προστασίας των οικονομικών συναλλαγών που λαμβάνουν χώρα στο διαδίκτυο.
- **Ανώνυμη ηλεκτρονική αλληλογραφία.** Οι τεχνικές για την αποστολή ανώνυμων ηλεκτρονικών μηνυμάτων είναι: η απόκτηση μιας e-mail διεύθυνσεως με ψευδή στοιχεία, οι ψευδώνυμες υπηρεσίες e-mail και οι ανώνυμοι remailers (Ζάννη, 2005).

8.2.2 ΗΠΙΑ ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ

Τα ήπια μέτρα πρόληψης αναφέρονται στο γεγονός ότι οι εγκληματικές καταστάσεις του διαδικτύου είναι δυνατόν να διευθετηθούν μέσω της αυτορρύθμισης, δηλαδή των κανόνων συμπεριφοράς, σε δεοντολογικό και τεχνολογικό επίπεδο, μπορούν να επιβληθούν στη χρήση του διαδικτύου.

A. Αυτορρύθμιση βιομηχανίας η/υ και ίντερνετ.

Ο ρόλος των φυσικών και νομικών προσώπων που εμπλέκονται στην παροχή διαδικτυακών υπηρεσιών είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την άμεση ή βραχυπρόθεσμη διευθέτηση των εγκληματικών καταστάσεων που δημιουργούνται στο διαδίκτυο. Αυτό δύναται να επιτευχθεί μέσω της αυτορρύθμισης (self regulation), ήτοι μέσω των κανόνων συμπεριφοράς που υιοθετεί και μπορεί να επιβάλλει σε τεχνολογικό και δεοντολογικό επίπεδο η βιομηχανία ηλεκτρονικών υπολογιστών και διαδικτύου.

B. Παροχές υπηρεσιών διαδικτύου (ISP)

Οι παροχείς υπηρεσιών διαδικτύου (Internet Service Providers, ISP) μπορούν να διαδραματίσουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην απόπειρα αντιμετώπισης του ηλεκτρονικού εγκλήματος.

Οι κυριότερες αυτορρυθμιστικές στρατηγικές των παροχέων είναι:

α. Η απομάκρυνση των παράνομων ιστοσελίδων. Πολλοί παροχείς κατά τη σύναψη σχετικής συμφωνίας με κάποιον πελάτη, θέτουν περιορισμούς ως προς τη νομιμότητα του περιεχομένου της ιστοσελίδας, την οποία θα φιλοξενήσουν.

β. Θέσπιση ανοικτών γραμμών και ιστοσελίδων καταγγελιών. Κάποιοι παροχείς έχουν θέσει σε λειτουργία ιστοσελίδες ή ανοικτές γραμμές καταγγελιών, στις οποίες οι χρήστες του διαδικτύου μπορούν να αναφέρουν ιστοσελίδες με παράνομο περιεχόμενο, καταγγελίς τις οποίες οι παροχείς προωθούν στη συνέχεια στις αρμόδιες αρχές.

γ. Φιλτράρισμα μηχανών αναζήτησης. Οι ISP δύνανται να εφαρμόσουν φίλτρα στις μηχανές αναζήτησης, τις οποίες χρησιμοποιούν οι πελάτες τους για τον εντοπισμό κάποιας ιστοσελίδας, ώστε στα αποτελέσματα αναζήτησης να μην περιλαμβάνονται sites με παράνομο περιεχόμενο.

δ. Ειδοποίηση και συνεργασία με αρχές. Οι παροχείς υπηρεσιών internet προκειμένου να συμβάλλουν ενεργά στην αντιμετώπιση του φαινομένου, οφείλουν να συνεργάζονται με τις διωκτικές αρχές για τον εντοπισμό των δραστών.

Γ. Εκπαίδευση

Η εκπαίδευση θεωρείται ως το πλέον σημαντικό μέσο επιβίωσης από τους κινδύνους που κρύβει αυτός ο ωκεανός που ονομάζεται έγκλημα και νέες τεχνολογίες.

Η υπηρεσία «Information Technologies Division», προσφέρει στις Η.Π.Α. μαθήματα ασφάλειας στο διαδίκτυο. Η εκπαίδευση που προσφέρθηκε από τη συγκεκριμένη υπηρεσία είναι να προάγει καλά εκπαιδευμένους επαγγελματίες, οι οποίοι χρειάζονται για την ασφάλεια του κυβερνοχώρου (Newman,-Scott, 2007).

1. Εκπαίδευση προς τους χρήστες του διαδικτύου.

Τόσο σε επίπεδο κοινωνικό όσο και σε νομοθετικό είναι αναγκαίο να λάβει χώρα μια αναπροσαρμογή της εκπαίδευσης στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και στο χώρο του διαδικτύου.

- Το διαδίκτυο δεν είναι ασφαλές. Συνεπώς, θα πρέπει να χρησιμοποιούνται όλα τα διαθέσιμα μέσα για την προστασία των δεδομένων, όπως η νόμιμη κρυπτογράφηση κτλ.

- Κάθε συναλλαγή και κάθε επίσκεψη στο διαδίκτυο μπορεί να αφήσει ίχνη. Αυτά τα ηλεκτρονικά ίχνη μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να διαμορφωθεί ένα προφίλ για το άτομο και τα ενδιαφέροντά του. Υπάρχουν τεχνικά μέσα που έχουν τη δυνατότητα να ενημερώνουν όταν αφήνουμε ίχνη στο διαδίκτυο.
- Η ανώνυμη πρόσβαση καθώς και η ανωνυμία στις συναλλαγές, αποτελούν την καλύτερη προστασία της ιδιωτικότητας. Για την ανωνυμία μπορούν να χρησιμοποιηθούν ψευδώνυμα ώστε μόνο ο παροχός υπηρεσιών δικτύου να γνωρίζει την ταυτότητα του χρήστη.
- Η ηλεκτρονική διεύθυνση αποτελεί προσωπικό δεδομένο και ότι άλλα πρόσωπα μπορεί να επιθυμούν να τα χρησιμοποιήσουν για διαφορετικούς σκοπούς.
- Χρειάζεται επιφυλακτικότητα σε τόπους του διαδικτύου όπου ζητούνται περισσότερα στοιχεία από όσα είναι απαραίτητα για την πρόσβαση. Επίσης, να μην αποστέλλουμε κακόβουλη αλληλογραφία, γιατί μπορεί να στραφεί εναντίον μας.
- Οι χρήστες να ενημερώνονται για τους κινδύνους που σχετίζονται με την ασφάλεια και την ιδιωτικότητα στο διαδίκτυο. Οι χρήστες πρέπει να ενημερώνονται για τις τακτικές που χρησιμοποιούν οι χάκερ προκειμένου να κλέψουν κωδικούς πρόσβασης και να εξασφαλίζουν είσοδο στο σύστημα χωρίς άδεια (Furnell, 2006).
- Χρήση αντιϊκών λογισμικών προγραμμάτων, τα οποία μπορούν να ελέγχουν τη μνήμη, τα αρχεία και τα εισερχόμενα μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Τα συστήματα αυτά πρέπει να προγραμματιστούν με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να εκτελούν αυτόματα έλεγχο για ιούς κατά την έναρξη χωρίς να προσφέρουν στο χρήστη τη δυνατότητα να προσπεράσει τη διαδικασία. Νέες περιγραφές ιών μπορεί να υπάρχουν καθημερινά γιατί αυτό είναι σημαντικό να βεβαιωθεί το πρόγραμμα ελέγχου ότι είναι ενημερωμένο (Furnell, 2006).
- Τέλος, εάν η αποτελεσματικότητα των μεθόδων ασφαλείας έχει ελεγχθεί και ελέγχεται διαρκώς.

Στο San Antonio, δημιουργήθηκε ένας σύνδεσμος, που σκοπό έχει να αυξήσει το ενδιαφέρον των χρηστών για την ασφάλεια των υπολογιστών, να βελτιώσει την εκπαίδευση των υπερασπιστών της τεχνολογίας. Έτσι δημιουργήθηκαν 6 ομάδες και σε κάθε ομάδα δόθηκε μια φανταστική δουλειά στο internet. Για τρεις ημέρες, οι ομάδες θα έπρεπε να προστατεύουν τις εργασίες τους από μια ομάδα χάκερ, που υποτίθεται ότι ήταν οι καλύτεροι (Mejia, 2008).

Στην ουσία δεν ήταν χάκερ αλλά οκτώ επαγγελματίες της ασφάλειας. Την ίδια στιγμή, οι διοργανωτές εκτόξευαν ερωτήσεις στους μαθητές ώστε να επεκταθούν στην εργασία τους και να προσθέσουν νέες εργασιακές δυνατότητες. Έτσι, οι μαθητές πήραν αληθινά μαθήματα στην ασφάλεια της τεχνολογίας όταν αυτοί ήταν αντιμέτωποι με τους χάκερ (Mejia, 2008).

2. Εκπαίδευση προς τους παροχείς υπηρεσιών:

- Να ακολουθούνται οι κατάλληλες διαδικασίες προκειμένου να προστατεύεται η ιδιωτικότητα των ενδιαφερόντων.
- Πληροφόρηση των χρηστών για τους κινδύνους, σχετικά με την ιδιωτικότητα.
- Πληροφόρηση των χρηστών για τεχνικά μέσα τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν νόμιμα προκειμένου να μειώνουν τους κινδύνους για την ασφάλεια των δεδομένων και των επικοινωνιών.
- Πληροφόρηση των χρηστών για την ανωνυμία των συναλλαγών τους και των επικοινωνιών τους.
- Μη χρησιμοποίηση δεδομένων για ιδιοτελείς σκοπούς προώθησης /πώλησης υπηρεσιών εκτός και αν το άτομο έχει ενημερωθεί και δεν εκφράζει αντίρρηση.
- Οι πληροφορίες που δίνονται στους χρήστες πρέπει να είναι σαφείς και ενημερωμένες (Ζάννη, 2005).

Δ. Κώδικες δεοντολογίας.

Αν και δεν έχει θεσπισθεί μέχρι σήμερα κάποιος επίσημος κώδικας δεοντολογίας από τη βιομηχανία του διαδικτύου, έχουν εμφανισθεί αρκετοί άτυποι κώδικες προερχόμενοι τόσο από δημόσιες όσο και από ιδιωτικές

πρωτοβουλίες, με σκοπό τη δημιουργία αισθήματος εμπιστοσύνης και ασφάλειας στους χρήστες αναφορικά με την περιήγηση τους στο διαδίκτυο. (Ζάννη, 2005)

Ήδη τον Σεπτέμβριο του 1997 υπήρξε μία σημαντική πρωτοβουλία από το Τηλεπικοινωνιακό Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη σύσταση ενός κώδικα δεοντολογίας των παροχέων και των χρηστών, καθώς και τη σύνταξη ενός κανονισμού λειτουργίας του διαδικτύου, με στόχο τον περιορισμό του παράνομου υλικού.

Στην Ελλάδα υπάρχουν φορείς, οι οποίοι συμμετέχουν σε σχετικά ερευνητικά προγράμματα, ενώ τον Νοέμβριο του 2000 το Κέντρο Προστασίας Καταναλωτών δημοσίευσε έναν κατάλογο 12 μέτρων που πρέπει να ακολουθούν οι χρήστες του διαδικτύου, ιδιαίτερα οι γονείς και τα παιδιά.

E. Μέθοδοι πρόληψης και αυτοπροστασίας σε γονείς και παιδιά

I. Βασικές οδηγίες προς τους γονείς

Το διαδίκτυο προσφέρει εύκολα και γρήγορα ανεξάντλητες πηγές πληροφοριών και αποτελεί πλέον βασικό εργαλείο για την εκπαίδευση των παιδιών. Η πρόσβαση και η περιήγηση στο διαδίκτυο ωστόσο, σπάνια ακολουθείται από κάποια ενημέρωση για τους κινδύνους που αυτή ενέχει για τους ανήλικους. Οι γονείς φέρουν την πρωταρχική ευθύνη για την προστασία των παιδιών τους από την επαφή και την έκθεση σε βλαβερό και προσβλητικό για την προσωπικότητά τους υλικό στον κυβερνοχώρο.

Οι γονείς οφείλουν επομένως να λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα πρόληψης και προστασίας των παιδιών τους από κακόβουλες διαδικτυακές ενέργειες. Ειδικότερα, πρέπει να τοποθετούν τον ηλεκτρονικό υπολογιστή σε κεντρικά σημεία του σπιτιού, όπως στο σαλόνι ή την κουζίνα, όπου το παιδί δε θα είναι απομονωμένο και με την οθόνη του στραμμένη προς το κέντρο του δωματίου, οπότε και θα έχουν οι γονείς τη δυνατότητα να επιβλέπουν τις δραστηριότητες και τις επαφές των ανηλίκων, να περιορίζουν το χρονικό διάστημα που παραμένουν συνδεδεμένοι στο διαδίκτυο και να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί όταν τα παιδιά χρησιμοποιούν τα δωμάτια συνομιλίας (chat rooms).

Αντίθετα δε συνιστάται η πλήρης απαγόρευση πλοήγησης στο διαδίκτυο από τον οικιακό υπολογιστή, καθώς τα παιδιά μπορούν εύκολα να έχουν πρόσβαση

σε υπολογιστή εκτός σπιτιού, χωρίς μάλιστα την επίβλεψη και τον έλεγχο των γονέων τους. Παράλληλα, οφείλουν οι γονείς να κάνουν την πλοήγηση στο internet μια οικογενειακή δραστηριότητα, επισκεπτόμενοι από κοινού ιστοσελίδες με εκπαιδευτικό και κατάλληλο περιεχόμενο και διδάσκοντας τα παιδιά να χρησιμοποιούν μηχανές αναζήτησης και φυλλομετρητές προορισμένους για χρήση αποκλειστικά από παιδιά, ενώ επιβάλλεται να συζητούν με ευαισθησία για θέματα ασφαλείας και για τις ενδεχόμενες μελλοντικές απειλές μέσω του Διαδικτύου, έτσι ώστε να κατανοήσουν και τα ίδια τα παιδιά τους κινδύνους αυτούς.

Ταυτόχρονα, πρέπει, οι γονείς να διδάσκουν τα παιδιά τους να μη δίνουν προσωπικές πληροφορίες σε αγνώστους και κυρίως να μη συναντούν ζωντανά άτομα που γνώρισαν στο διαδίκτυο, χωρίς την παρουσία τους, ενώ απαιτείται να γνωρίζουν τους διαδικτυακούς φίλους των παιδιών τους, όπως ακριβώς κάνουν με τους φίλους της καθημερινής ζωής και να τα συμβουλεύουν να τους ενημερώνουν για κάθε είδους διαδικτυακή συναναστροφή και γνωριμία που δημιούργησαν, καθώς και για κάθε ενοχλητική, προσβλητική ή περίεργη εμπειρία που είχαν κατά την πλοήγηση στο διαδίκτυο.

Σε κάθε περίπτωση κρίνεται απαραίτητη η χρησιμοποίηση φίλτρων, ειδικών προϊόντων λογισμικού με στόχο την παρεμπόδιση της πρόσβασης σε τόπους του Κυβερνοχώρου με παράνομο ή επιβλαβές περιεχόμενο, που αγοράζουν τα παιδιά ή που ανταλλάσσουν με τους φίλους τους αλλά και η διαρκής ενημέρωση των γονιών για τις εξελίξεις στο διαδίκτυο και τις αρμόδιες υπηρεσίες και ιστοσελίδες καταγγελίας, που μπορούν να συνδράμουν στο έργο τους (Armagh, 1998).

Τέλος, θα πρέπει οι γονείς:

- Να αναπτύξουν μια ανοιχτή σχέση εμπιστοσύνης με τα παιδιά μας.
- Να ακούμε τους φόβους τους και τις ανησυχίες τους και να τους λέμε να μη φοβηθούν να τους πουν το ο,τιδήποτε.
- Είναι σημαντικό να μιλάνε μαζί τους για το σεξ και να χρησιμοποιούμε άνετα τις λέξεις που χρειάζονται.
- Να τους δείξουν ότι έχουν το δικαίωμα να λένε όχι.

- Δεν είναι ποτέ φταίξιμο του παιδιού αν κάποιος τα κακοποιήσει.

II. Πώς μπορούν οι γονείς να ανιχνεύσουμε τη θυματοποίηση των παιδιών.

Η ανίχνευση της συμπεριφοράς των παιδιών είναι πολύ σημαντική για να αποφευχθεί η σεξουαλική κακοποίηση αλλά και για να προστατευθεί το παιδί για τη μετέπειτα ανάπτυξή του. Γι' αυτό πρέπει (Πρεκατέ & Γιωτάκος, 2005):

- Αφιέρωση χρόνου με το παιδί στη χρήση του Διαδικτύου. Οι γονείς να αφήνουν τα παιδιά να τους διδάξει το Διαδίκτυο, επιτρέποντας έτσι να δουν τα θέματα και τις ιστοσελίδες που επισκέπτονται τα παιδιά τους. Έτσι η χρήση του Διαδικτύου γίνεται μία κοινωνική δραστηριότητα.
- Οι απότομες ή δραστικές θετικές ή αρνητικές αλλαγές μπορεί να σημαίνουν ότι κάτι τρέχει. Οι απότομες θετικές αλλαγές μπορεί να είναι ένας τρόπος για το παιδί που κακοποιείται να ξανακερδίσει δύναμη ή να ευχαριστήσει τους άλλους.
- Η υπερβολική ντροπαλότητα. Οι δράστες βλέπουν τα ντροπαλά παιδιά ως πιθανά θύματα. Η ντροπαλότητα μπορεί επίσης να είναι ένας δείκτης ότι το παιδί έχει κακοποιηθεί.
- Τα παιδιά που απομονώνονται. Τα παιδιά που δεν κάνουν παρέα με άλλα παιδιά σε δραστηριότητες ή παιχνίδια ή που κλείνονται στον εαυτό τους είναι εύκολοι στόχοι.
- Αν το παιδί δε μοιράζεται ή μοιράζεται δύσκολα τι συμβαίνει στη ζωή του. Για τα παιδιά που έχουν θυματοποιηθεί το να αποκαλύψουν την κακοποίηση μπορεί να οδηγήσει σε αρνητικές συνέπειες.
- Αν το παιδί το πειράζουν άλλα παιδιά. Τα άλλα παιδιά μπορεί να γνωρίζουν την κακοποίηση ή τουλάχιστον να υποψιάζονται κάτι.
- Αν το παιδί περνά υπερβολικό χρόνο μόνο του με κάποιον ενήλικα που δεν είναι γονέας ή κηδεμόνας.
- Αν το παιδί δε φαίνεται να το πειράζει να το αγγίζουν μεγαλύτεροι ή ενήλικοι. Αρχικά οι δράστες χρησιμοποιούν αθώα αγγίγματα για να δουν αν το παιδί δεχόταν το άγγιγμα. Μετά προχωρούν σε ακατάλληλα αγγίγματα και κατόπιν σε σεξουαλική κακοποίηση.

- Αν το παιδί προσπαθεί να επικοινωνήσει κάτι με εσάς αλλά σταματά όταν άλλο άτομο μπαίνει στο δωμάτιο. Το παιδί μπορεί να έχει τρομοκρατηθεί από το άτομο που το κακοποιεί. Συνήθως τα παιδιά τα απειλούν να μη μιλήσουν.
- Αν το παιδί δείχνει υπερβολικά σαγηνευτική συμπεριφορά. Τα παιδιά δείχνουν συμπεριφορές ανάλογες ηλικίας τους. Αν το παιδί σας δείχνει υπερβολικά σαγηνευτική συμπεριφορά, στοργή ή ακατάλληλη συμπεριφορά (π.χ. μακρόχρονα φιλιά, άγγιγμα μερών του σώματος), σημαίνει μάλλον ότι αυτές οι συμπεριφορές έχουν διδαχθεί.
- Οι γονείς να ακούν το παιδί στο σπίτι και στο παιχνίδι. Η ομιλία έχει αξία. Να χρησιμοποιούν το χρόνο του φαγητού, προ του ύπνου, του παιχνιδιού και να ενθαρρύνουν τη συζήτηση.

III. Οδηγίες προς τα παιδιά.

Το διαδίκτυο μορφώνει και ψυχαγωγεί. Ωστόσο, μπορεί να δημιουργηθούν και προβλήματα αν υπάρξει αసుδοσία στον τρόπο που χρησιμοποιείται. Τα παιδιά χειρίζονται πλέον με μεγαλύτερη ευκολία από τους γονείς τους τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, λόγω της καθημερινής και πολύωρης τριβής με αυτούς στο σχολείο και στο σπίτι. Κατά την πλοήγησή τους στον παγκόσμιο ιστό είναι πιθανό να συναντήσουν ενημερωτικές σελίδες και υλικό, ενώ παράλληλα είναι ενδεχόμενο να γνωρίσουν και να συνομιλήσουν με άγνωστα άτομα, κυρίως μέσα από τα «ανοιχτά δωμάτια επικοινωνίας» (National center for Missing and Exploited Children, 1997).

Όσο, λοιπόν, η παγκόσμια ψηφιακή επικοινωνία συνεχίζει να ακμάζει, οι παιδικές σελίδες στο διαδίκτυο γίνονται περισσότερο επικίνδυνες για τα παιδιά ώστε να αντιληφθούν όχι μόνο την εικόνα αλλά και τα ευρύτερα και βαθύτερα νοήματα που υπάρχουν σε αυτό το περιβάλλον. Αυτές οι σελίδες είναι όχι μόνο διαφορετικές και πολύπλοκες αλλά επίσης ενδυναμώνουν έντονα την επικοινωνία διαμέσου των κοινωνικών, εκπολιτιστικών και πολιτικών περιορισμών όσα τα παιδιά εκπαιδεύονται και διασκεδάζουν. Κρυμμένες

προκαταλήψεις συνδέονται με μίσος, στερεότυπα, προλήψεις και διακρίσεις σε αυτές τις παιδικές σελίδες. Υπάρχουν αρκετά γκρουπ εχθρότητας που στοχεύουν νέα παιδιά. Αυτοί γνωρίζουν ότι τα κακόβουλα μηνύματα μπορούν να επηρεάσουν τα παιδιά (Kurubacak & Gulsun, 2006).

Επιβάλλεται να μάθουν να μη απαντούν ποτέ σε πρόστυχα ή δελεαστικά online μηνύματα και να μιλούν πάντα στους γονείς τους ή σε κάποιον ενήλικο για εικόνες ή κείμενα που βρήκαν στο Διαδίκτυο και τους προκάλεσαν αισθήματα ανασφάλειας ή φόβου, ενώ παράλληλα θα πρέπει να τους γίνει συνείδηση ότι δε φέρουν καμία ευθύνη κι επομένως δεν πρέπει να αισθάνονται ντροπή και ενοχές όταν λαμβάνουν προσβλητικά μηνύματα ή μηνύματα που δεν κατανοούν ή ακόμη και απρεπείς εικόνες, οι οποίες τους είναι δυσάρεστες ή τους προκαλούν ταραχή και να ενημερώνουν γι' αυτές τους γονείς τους ή τον παροχέα υπηρεσιών δικτύου.

Οφείλουν να προσέχουν όταν μιλούν μέσω chatroom ή e-mail και να διακόψουν τη συνομιλία όταν κάποιος τα κάνουν να νιώσουν άβολα και σε κάθε περίπτωση να διαφυλάσσουν τις προσωπικές τους πληροφορίες και ποτέ να μη δίνουν το όνομα και την διεύθυνσή τους ή το όνομα και τη διεύθυνση του σχολείου τους, το τηλέφωνο τους και φωτογραφίες τους σε αγνώστους που συναντούν στο διαδίκτυο ακόμη και αν τους ζητηθεί. Κυρίως δε, δεν πρέπει να συναντούν κάποιον που γνώρισαν για πρώτη φορά στο διαδίκτυο, χωρίς να το αναφέρουν πρώτα στους γονείς τους προκειμένου να λάβουν την προηγούμενη έγκρισή τους και χωρίς να συνοδεύονται από κάποιον από αυτούς. Παραδείγματα καλών πρακτικών σε παιδαγωγικό –κοινωνικό επίπεδο όπως, π.χ. στη Σουηδία, στα σχολεία προστέθηκε για το εκπαιδευτικό έτος 2006 βιβλίο σχετικά με την ασφάλεια του internet και δημιουργία comic book σχετικά με την ασφάλεια για χρήση από τους δασκάλους στα σχολεία και τέλος διεξαγωγή σεμιναρίων σε εκπαιδευτικούς με επίδειξη χρήσης από τα παιδιά (Αρτινοπούλου, 2007).

Οι χρήστες του διαδικτύου είναι πάνω από 30.000 στα σχολεία στην Αγγλία. Σε σχετική έρευνα που έγινε σε προσωπικό των σχολείων εκφράζεται ανησυχία σχετικά με την online πορνογραφία, με site που έχουν να κάνουν με ναρκωτικά,

με την ηλεκτρονική επικοινωνία κτλ. (Hope, 2006). Το hacking έχει εισβάλλει στα σχολεία και κατά τη διάρκεια του μαθήματος τα παιδιά παίζουν με υβριστικά βίντεο (Ribble, Bailey et al, 2004).

Η ανάγκη, λοιπόν, να διδαχθούν οι μαθητές πώς να χρησιμοποιούν τις διατάξεις σε ένα περιβάλλον που είναι ασφαλές και ηθικό έχει αγνοηθεί. Χρειάζονται βήματα υψηλής εκπαίδευσης που θα έπρεπε να παραδίδονται ώστε να βοηθούν στην ανατροφή των παιδιών. Οι μαθητές θα έπρεπε να προετοιμάζονται ώστε να μπορέσουν να κρατήσουν την κοινωνία της πληροφορίας ασφαλής (McQuade & Samuel, 2007).

III. Λογισμικά φίλτρα

Τα σωστά προγράμματα φιλτραρίσματος ωστόσο, δύνανται να αποτελέσουν τον καταλληλότερο τρόπο αποκλεισμού ιστοσελίδων με ακατάλληλο, παράνομο ή επιβλαβές για ανηλικούς περιεχόμενο.

Τα συστήματα φιλτραρίσματος λειτουργούν με ποικίλους τρόπους, οι κυριότεροι από τους οποίους είναι οι εξής:

- ➔ Οι λίστες με τα «Όχι». Συντάσσεται μια λίστα με «Όχι», με ιστοσελίδες ακατάλληλου περιεχομένου, στις οποίες η επίσκεψη πρέπει να αποφευχθεί και όταν το παιδί προσπαθήσει να μπει σε κάποια από αυτές τις ιστοσελίδες, η πρόσβαση αποκλείεται αυτόματα.
- ➔ Φιλτράρισμα σε πραγματικό χρόνο. Το φίλτρο ελέγχει τις λέξεις ή τις φωτογραφίες τη στιγμή που εκφράζεται η επιθυμία επίσκεψης ή κατεβάσματος και σταματάει την εμφάνιση οποιασδήποτε ιστοσελίδας με ανεπιθύμητο κείμενο ή φωτογραφία.
- ➔ Περιγραφή/αξιολόγηση ιστοσελίδας. Ο δημιουργός μιας ιστοσελίδας, τοποθετεί εθελοντικά σε αυτή μία ετικέτα, η οποία δηλώνει αν η ιστοσελίδα περιέχει ανεπιθύμητο υλικό.
- ➔ Περιφραγμένες τοποθεσίες. Συντάσσονται λίστες από ιστοσελίδες κατάλληλες για ανηλικούς και εφεξής η πρόσβαση επιτρέπεται μόνο σε αυτές (Edwards, 2000).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η τεχνολογία, λοιπόν, δεν προσφέρει μόνο πλεονεκτήματα στην ανθρώπινη κοινωνία. Τις περισσότερες φορές οι χρήστες της και οι ειδικά οι χρήστες του διαδικτύου, δε γνωρίζουν τους κινδύνους που μπορεί να τους επιφέρει. Το διαδίκτυο όσο ελκυστικό και αν είναι -δημιουργεί μια πληθώρα προβλημάτων που κλονίζουν τα θεμέλια της ανθρώπινης ύπαρξης και προσωπικότητας.

Οι μελέτες των τελευταίων ετών κάνουν λόγο για νέες διαταραχές της κοινωνικής και ατομικής ισορροπίας. Παρά τα προβλήματα της σημερινής κοινωνίας, έρχονται να προστεθούν η διαταραχή του εθισμού στο διαδίκτυο καθώς και το ηλεκτρονικό έγκλημα με τις ποικίλες του μορφές. Οι νέοι βρίσκονται σε συνεχή ανασφάλεια και οι αρμόδιοι φορείς κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου για συνεχή επαγρύπνηση. Η λήψη μέτρων είναι αναγκαία όσο γίνεται πιο νωρίς. Οι χρήστες, σύμφωνα με την παρούσα εργασία και τα σημερινά αποκαλυπτικά δεδομένα, δεν είναι εκπαιδευμένοι και ενημερωμένοι για τους αναρίθμητες παγίδες που κρύβει το διαδίκτυο.

Η ενημέρωση είναι περισσότερο γύρω από τα οφέλη του μέσου και αυτό δείχνει την ευκολία ενός χρήστη να «πέσει» στην παγίδα του. Σαφώς, όμως, δεν πρέπει να αμφισβητούμε την αξία του διαδικτύου με τις πολυάριθμες λειτουργίες, που έγιναν απαραίτητες στη σημερινή κοινωνία.

Η εγκληματολογία και η ψυχολογία, όμως, δεν είναι σε θέση ακόμη να δώσει τα κατάλληλα εφόδια για την εξερεύνηση του φαινομένου, διότι η ερευνητική διαδικασία είναι ελλιπή και οι συνέπειες στα άτομα και στις κοινωνίες είναι ανυπολόγιστες. Ωστόσο όμως, τα πρώτα βήματα για την καταπολέμηση και αντιμετώπιση του προβλήματος, άρχισαν να διαμορφώνονται, με τους αρμόδιους φορείς σε διάφορες χώρες, όπως και στην Ελλάδα, να βρίσκονται σε συνεχή κινητοποίηση, για την εξέλιξη του φαινομένου.

BIBΛIOΓPAΦIA:

Αργυρόπουλος Δ.Α., *Ηλεκτρονική Εγκληματικότητα*, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 2001

Furnell S., (Μεταφρ. Μηλιώνη Φ.), *Κυβερνοέγκλημα*, Εκδ. Παπαζήση Αθήνα 2006

Βιρίλιο Π., (2000): *Η Πληροφορική Βόμβα*, (Μεταφρ. Β. Τομαϊνάς), Εκδ. Νησίδες, Αθήνα.

Γκίντενς Α. (1999): *Ο Κόσμος Των Ραγδαίων Αλλαγών: Πώς Επιδρά Η Παγκοσμιοποίηση Στη Ζωή Μας, Προλογικά Σημειώματα*, Α.Γ. Παπανδρέου, Ν. Χριστοδουλάκης, (Μεταφρ. Κ.Δ. Γεώργιας), Αθήνα, Μεταίχιμο.

Γκίσνελ Ζ.(1997): *Πόλεμοι Στον Κυβερνοχώρο*, (Μεταφ. Γ. Ζακοπούλου), Εκδ. Στάχυ, Αθήνα.

Ζάννη Α. (2005): *Το Διαδικτυακό Έγκλημα*, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή.

Λάζος Γ. (2001): *Πληροφορική Και Έγκλημα*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Λέανδρος Ν. (2004): *Το Διαδίκτυο, Ανάπτυξη Και Αλλαγές*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα.

Ντόσγουελ Ρ., Σίμονς Τ.Λ. (1999): *Πληροφορική Και Εγκληματικότητα*, (Μεταφρ. Καφετζής – Ε. Δεληγιαννάκης), Εκδ. Δίαυλος, Αθήνα

Αγγελή Ι., *Η Σύμβαση Του Συμβουλίου Της Ευρώπης Για Την Καταπολέμηση Του Εγκλήματος Στον Κυβερνοχώρο (Convention On Cyber-Crime)*, Ποινδικ 12/2001

Αγγελή Ι., *Το Νομικό Πλαίσιο Για Την Ασφάλεια Του Κυβερνοχώρου Κατά Το Ελληνικό Δίκαιο*, Ποινδικ 12/2001

Κιούπη Δ., *Αλλοίωση Ηλεκτρονικών Δεδομένων Και Αθέμιτη Πρόσβαση Σε Ηλεκτρονικά Δεδομένα – Κενά Και Αδυναμίες Της Ποινικής Νομοθεσίας*, Υπεράσπιση 2000

Σπυράκης Π. *Έγκλημα Στον Κυβερνοχώρο*, Το Βήμα 28-12-1997.

Φαραντούρης Ν. *Σύγχρονες Εγκληματικές Δράσεις Στο Διαδίκτυο-Εννοιολογική Προσέγγιση Και Ποινική Αντιμετώπιση Του Hacking Και Του Φαινόμενου Της Μόλυνσης Με Ιούς*, Ποινδικ 2/2003

Castelles M., *Ο Γαλαξίας Του Διαδικτύου, Στοχασμοί Για Το Διαδίκτυο Τις Επιχειρήσεις Και Την Κοινωνία*, Εκδ. Καστανιώτη, 2005.

Tiedemann K. *Η Εγκληματικότητα Στο Χώρο Των Ηλεκτρονικών Υπολογιστών Και Η Γερμανική Μεταρρύθμιση Του Ποινικού Δικαίου Του 1986 (Μετάφραση Ν.Μπιτσελέκη)* Δημοσιεύματα Του Ελληνικού Τμήματος Της Διεθνούς Εταιρείας Κοινωνικής Αμύνης), Τευχ.4/1998.

Grabosky P., Smith R., Dempsey G. (2002): *Electronic Theft: Unlawful Acquisition In Cyberspace*, Cambridge University Press, London.

Wassik M. (1991): *Crime And The Computer*, Clarendon Express, Oxford.

Adam A. (2002): *Cyberstalking And Internet Pornography: Gender And The Gaze, Ethics And Information Technology*, Kluwer Academic Publishers, Printed In Netherlands.

Bazelon D., Choi J., Cayati C. (2006): *Computers Crimes*, American Criminal Review, Vol. 43, No 2

Brown S. (2006): *The Criminology Of Hybrids: Rethinking Crime And Law In Technosocial Networks, Theoretical Criminology*, Sage Publications, Vol. 10(2), London, Thousand Oaks And New Delhi.

Parker D.B .*Computer Abuse* Final Report Stanford Research Institute.

Scott A.H. *Computer And Intellectual Property Crime Federal And State Law* Washington D.C Bureau Of National Affairs 2001.

Loundy D. *Computer Crime Information Warfare And Economic Espionage* Durhan N.C Carolina Academic Press 2003

Hollinger R.C. *Crime, Deviance and the Computer* Aldershot Brookfield, VT Portsmouth 1997.

Smith R.G. *Cyber Criminals on Trial*, New York Cambridge University Press 2004.

Doyle C, *Cybercrime an Overview Of The Federal Computer Fraud And Abuse Statute And Related Federal Criminal Laws* New York Novinka Books 2006.

Debate On Child Pornography's Link To Molesting By Julian Sherand Benedict Carey. Published: 2007.

Elison A. *Cyber Crime: Bigger Than Drugs And Aimed At You*, The Times, 2007.

Lloyd P., *Suicide, the Net And Death With A Stranger*, 2005.

Hakim D., *Net Providers To Block Sites With Child Sex*, 2008.

Richards J., *Government's Plans For Cyber-Crime 'Half-Baked'*, 2008

Τασιοπούλου Ν., *Για Μια Ασφαλέστερη Κοινωνία Της Πληροφορίας*, Εφ. Καθημερινή.

Ρήγα Α.-Β., *Οικονομικές Μετανάστριες Στην Ελλάδα*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2007.

Τραγάκης Γ.Ε. (1996), *Οργανωμένο Έγκλημα Και Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, Σελ.138

Taylor I., (1992), *The International Drugtrade And Money Laundering Border Control And Other Issues*, European Sociological Review, P.183.

Shelley L.I., Picarelli L.T. (2002), *Methods And Movies Implications Of The Convergence Of International Organized Crime And Terrorism*, Police Practice And Research.

Μαρίνος Μ. Θ., 2000, *Πνευματική Ιδιοκτησία*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα,

Cornish W., Llewelyn D., *Intellectual Property And The Internal Market Of The European Community*, European Business Law And Practice Series, Competition Law, Butterworth's London

Αρτινοπούλου Β., *Ηλεκτρονικό Έγκλημα Και Θυματοποίηση*, Αθήνα (2007), Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Marshall A.M. & Tompsett B.C , *Identity Theft In An Online World*, Computer Law & Security Report , 2005.

Edwards L., *Pornography and The Internet, Law And The Internet: A Framework For Electronic Commerce*, Second Edition, Oxford- Portland Oregon, 2000.

Armagh D., *A Safety Net For The Internet: Protecting Our Children*, Juvenile Justice Journal, Volume V, No 1, May 1998,

Καλλινίκου Δ., *Πνευματική Ιδιοκτησία & Internet...*, 2001/29ΕΟΚ.

Hedley S., *A Brief History of Spam, Information & Communication*, Technology Law, 2006.

- Larrin T, *Το Ιδιωτικό Απόρρητο Γίνεται Παγκόσμιο*, Βημανet, 2004.
- Patelis, K. (2008). *New Media Old Practices: Media Websites In Greece*. New Media & Society. (Forthcoming)
- Ιγγλεζάκης Ι. (2006), *Εισαγωγή Στο Δίκαιο Της Πληροφορικής*, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα.
- Σπυράκης Π., *Έγκλημα Στον Κυβερνοχώρο*, Βημανet, 2008.
- Clarke R.V., *Technology, Criminology and Crime Science*, European Journal On Criminal Policy And Research, Vol 10, Kluwer Academic Publishers 2004.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α. (1984). *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Innes, B. (2003). *Το Προφίλ Του Εγκληματικού Νου*, Κοχλίας, Αθήνα.
- Σταυρόπουλος Β., *Προβληματική Χρήση Του Διαδικτύου: Μια Νέα Μορφή Εξάρτησης; Παράμετροι Υψηλού Κινδύνου.*, Τετράδια Ψυχιατρικής, Νο 104, 2008.
- Hayes, N. (1998). *Εισαγωγή Στην Ψυχολογία, Τόμος Α΄*, Ελληνικά Γράμματα, 2η Έκδοση, Αθήνα.
- Αρτινοπούλου Β., Μαγγανάς Α., *Θυματολογία Και Όψεις Θυματοποίησης*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996.
- Κατσαρού Μ., Παπαποστόλου Β., *Τα Συναισθήματα Του Ειδικού Στην Διαχείριση Περιστατικών Παιδικής Κακοποίησης*, Τετράδια Ψυχιατρικής, Νο 104, 2008.
- Παπάνης Ε., *Παιδοφιλία Και Διαδίκτυο: Αποτελέσματα Ελληνικής Έρευνας*, Ελληνική Κοινωνική Έρευνα, 2008.

- Παπάνης Ε., *Εθισμός και Διαδίκτυο*, Ελληνική Κοινωνική Έρευνα, 2009
- American Association: *Diagnostic And Statistical Manual Of Mental Disorders, 4th Ed. (DSM-IV)*, Washington, DC, American Psychiatric Association, 1994
- Γιεχούντα Ρ., *Το Μετατραυματικό Στρες Προκαλεί Εγκεφαλική Γήρανση*, Biological Psychiatry, Λονδίνο 2006.
- Krone T., *A Typology Of Online Child Pornography Offending., Trends And Issues In Crime And Criminal Justice*, Australian Institute Of Criminology, July 2004.
- International Centre For Missing And Exploited Children, *Creating A Global Agenda To Combat Child Pornography*, Δουβλίνο, 2003.
- Wortley R., Smallbone S., *Child Pornography On The Internet*, Problem-Oriented Guides For Police, Problem-Specific Guides Series, Guide No. 41, 2006.
- Taylor M., Quayle E., *Child Pornography: An Internet Crime*, Hove, Brunner- Routledge, 2003
- Internet Crimes Against Children*, U.S. Department Of Justice, Office Of Justice Programs, Office For Victims Of Crime, 2001.
- Finkelhor D., *Child Abuse Prevention, National Child Protection Clearinghouse*, Australian Institute Of Family Studies No 15, 2001.
- O'Connell R., *A Typology of Cyberexploitation And Online Grooming Practices*, Cyberspace Research Unit, University Of Central Lancashire, Preston, 2005.
- National Center For Missing And Exploited Children, *Child Safety On The Information Highway*, Pamphlet, Arlington, VA: National Center For Missing And

Exploited Children And The Interactive Services Association, Http://Www.Missingkids.Com/En_US/Publications/NC03.Pdf, 1997.

Wolak J., Mitcell K. And. Finkelhor D, *Internet Sex Crimes Against Minors: The Response Of Law Enforcement*, Crimes Against Children Research Center, University Of New Hampshire, National Center For Missing And Exploited Children, 2003.

Collum J., *Pornography. Behind Every Picture There Is Pain*, AFA Journal, October 2001 Edition.

Taylor M., *The Nature And Dimensions Of Child Pornography On The Internet*, International Conference Combating Child Pornography On The Internet, Βιέννη, 1999, www.Stop-Childporn.At.

Λάγγαρη Β., *Η Ενδοοικογενειακή Σεξουαλική Κακοποίηση Του Παιδιού Ως Έκφραση Της Οικογενειακής Δυσλειτουργίας*, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006.

Τσίγκρης Α., *Τα Σεξουαλικά Εγκλήματα*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2000.

Brown S., (2006): *The Criminology Of Hybrids, Rethinking Crime And Law In Technosocial Networks*, Theoretical Criminology, SAGE Publications, Vol. 10(2).

Russel D., *Dangerous Relationships, Pornography, Misogyny, and Rape*, Sage Publications, Thousand Oaks, London, 1998.

Kashani H. J., Και Allan D. W., *the Impact of Family Violence On Children And Adolescents*, Developmental Clinical Psychology And Psychiatry, Vol 37, 1998.

Βλαχόπουλος Κ. (2007), *Ηλεκτρονικό Έγκλημα*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.

Roush W. (2006): *Hackers – Taking A Byte Out Of Computer Crime*, S.G.R, Macmillan: For The Defense Of Serious Criminal Cases, www.Sgrm.Com, Art22.Html.

Μιχαηλίδη – Παπαδάκη Ε, *Η Σεξουαλική Κακοποίηση Των Παιδιών*, (Επιμέλεια Ι. Ν. Νέστορος), Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

Γαλδάρας Α, *Πάλη Των Τάξεων Του Internet*, Εφημερ. Το Βήμα, 1998, www.2000.Ogsm.Vanderbilt.Edu/Paper-List.Html.

Αμπατζόγλου Γ., Ελευθερίου Ε., *Η Δημιουργία Θεραπευτικού Πλαισίου Σε Περιπτώσεις Σεξουαλικής Κακοποίησης Παιδιών, Αιμομιξία Και Θεραπευτικό Πλαίσιο*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997.

Παπαθεοδώρου Θ. (2002), *Δημόσια Ασφάλεια Και Αντεγκληματική Πολιτική. Συγκριτική Προσέγγιση*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Καραγιάννης Δ., *Αιμομιξία Και Θεραπευτικό Πλαίσιο*, Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής Και Νευροψυχιατρικής Του Παιδιού, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997.

Φαρσεδάκης Ι. (1996), *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.

Νέστορος Ι., *Ψυχοπαθολογία Ενηλίκων*, Σημειώσεις Μαθήματος, 2006

Σεπαφεινίδου Μ., 1991, *Κοινωνιολογία Των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, Ο Ρόλος Των Μέσων Στην Αναπαραγωγή Του Σύγχρονου Καπιταλισμού*, Β΄ Έκδοση, Αθήνα: Gutenberg.

Bailey, V. & Scott, S. (2000), *Common Behavioral Problems In The Under Fives*, Current Paediatrics.

Cusson, M. (2002). *Σύγχρονη Εγκληματολογία*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.

Heim, C. & Nemeroff, C. B. (2001), *The Role Of Childhood Trauma In The Neurobiology Of Mood And Anxiety Disorders: Preclinical And Clinical Studies*, Biological Psychiatry.

Cole, M. & Cole, S. (2002). *Η Ανάπτυξη Των Παιδιών: Γνωστική Και Ψυχοκοινωνική Ανάπτυξη Κατά Τη Νηπιακή Και Μέση Παιδική Ηλικία*, Β΄ Τόμος, Τυπωθήτω, Αθήνα.

Crawford, A. (1998), *Crime Prevention And Community Safety: Politics, Policies And Practices*, Longman, Edinburgh.

Πρεκατέ Β, Γιωτάκος Ο. (2005) *Οδηγός Εκπαιδευτικών Και Γονέων Για Την Ανίχνευση Της Παιδικής Κακοποίησης*. Ιατρικές Εκδόσεις Βήτα.

D' Angelo, S. L. (2002), *When Children Testify In Court*, Journal Of Pediatric And Adolescent Gynecology.

Καλλινίκου Δ., Παναγιωτίδου Ε., Κανελλοπούλου Μ., Ιγγλεζάκη Δ., *Προστασία Προγραμμάτων Ηλεκτρονικών Υπολογιστών Κατά Το Δίκαιο Της Ευρεσιτεχνίας*, Η Έκθεση Της Επιτροπής Της ΕΕ, Επεμπδ 2000.

Σιώμος Κ., *Εθισμός και Διαδίκτυο*, J. Cyberpsycology & Behavior, 2008.

Κούρος Γ. Κ., *Ηλεκτρονικό Έγκλημα*, Περιοδικό Αστυνομίας, Σεπτέμβρης – Οκτώβρης 2005, Τεύχος 233.

Lupton D. & Tulloch J., *Theorizing Fear Of Crime: Beyond The Rational/Irrational Opposition*, Στο British Journal Of Criminology, Vol.50, No 3, 1999.

Foster A.L., *Increase In Stolen Laptops Endangers Data Security*, 2008, Journal-Articles; Reports-Descriptive.

Mejia R., *Students Compete To Mount Best Defense Against Malicious Hackers*, 2008, Journal-Articles; Reports-Descriptive.

Young,-Jeffrey-R, *Con Artists Attack Colleges With Fake Help-Desk E-Mail*, 2008, Journal-Articles; Reports-Descriptive.

Newman,-Scott, *Cyber Security--Are You Prepared?*, 2007, Journal-Articles; Reports-Descriptive.

Mcquade,-Samuel, *We Must Educate Young People About Cybercrime Before They Start College*, 2007, Journal-Articles; Reports-Descriptive.

Snyder,-Howard-N; Sickmund,-M., *Juvenile Offenders And Victims: 2006 National Report*, 2006, Office Of Juvenile Justice And Delinquency Prevention, Information-Analyses; Numerical-Or-Quantitative-Data; Reports-Descriptive.

Kurubacak,-Gulsun, *Evaluating Information Quality: Hidden Biases On The Children's Web Pages*, 2006, Reports-Research.

Hope A., *School Internet Use, Youth And Risk: A Social-Cultural Study Of The Relation Between Staff Views Of Online Dangers And Students' Ages In UK Schools*, 2006, Journal-Articles; Reports-Evaluative.

Borja, R. R, *Cyber-Security Concerns Mount As Student Hacking Hits Schools: Districts Straining To Safeguard Online Networks*, 2006 , Journal-Articles; Reports-Descriptive .

Huwe, T.K, *Security Meets Real-World Computing. Building Digital Libraries*, 2005, Journal-Articles; Reports-Descriptive.

Goldsborough, R., *Don't Let "Phishers" Steal From You*, 2005, Journal-Articles; Reports-Descriptive.

Ribble, M.S. Bailey,G.D, *Monitoring Technology Misuse & Abuse: A Five-Step Plan For Creating A Digital Citizenship Program In Your School*, 2004, Journal-Articles; Reports-Descriptive.

Sieber U., *The International Emergence Of Criminal Information Law*, Carl Heinmanns Verlag K.G.

Χριστοδούλου Κ., *Ηλεκτρονικά Έγγραφα Και Ηλεκτρονική Δικαιοπραξία*, Εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2001.

Παπανικολάου Κ., *Ηλεκτρονικό Έγκλημα Και Η Προστασία Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα*, Αθήνα, 2006.

Hyrth R., *Information Highway*, 1996, Bern Munchen.

Eurostat (2007), *Data On Innovation And Research*, Available, [Http://Eep.Eurostart.Ec.Euopa.Eu/Portal](http://Eep.Eurostart.Ec.Euopa.Eu/Portal).

Berland J., 2000, *The World Wide Web And Contemporary Cultural Theory*, Edited By A. Herman, T. Swiss Routledge.

Lyon D., 2001, *Surveillance Society, Monitoring Everyday Life*, Open University Press.

Georgopoulos N., 1997, *Technological Man*, Δοκίμιο, ΕΚΠΕ, Αθήνα.

Κουζέλης Γ., *Τρόπος Σκέψης Και Βασικές Έννοιες Της Κοινωνιολογίας*, Εκδ. Κριτική, Αθήνα, 1996.

ΕΔΕΤ, *Εθνική Έρευνα Για Τις Νέες Τεχνολογίες Και Την Κοινωνία Της Πληροφορίας*, Available At.

Patelis K., 2008, *New Media Old Practices: Media Web-Sites In Greece*, New Media And Society.

Davis R., 1999, *The Web Of Politics: The Internet' S Impact On The American Political System*, New York: Oxford University Press.

Kleiner & Wyrick, 2007, *Info-Endosure 2.0 Mute Vo12*. Mute Publishing Ltd. Available At.

Morris P., 2001, *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, And The Internet Worldwide*, New York: Cambridge University Press.

Orihuella J., *Blogging And The E-Communication Paradigms- 10 Principles Of The New Media Scenaria, En Burg T.N.*, 2004, Blog Talks, Viena: Zentrum Fur Wissenschaftliche Forschung And Dienstleistung.

Patelis K., 2000, *The Political Economy Of The Internet*. In J. Curan (Ed), *Media Organizations In Society*, London: Almol.

Patelis K., 2004, *Endemocracy: More Thoughts*. Access 2 Democracy. Available At.

Πολυχρονίου Λ., *Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές Και Ελληνική Γλώσσα*, Εκδ. Γεωργιάδη, Αθήνα 1999.

Eriksen T. H., *Η Τυραννία Της Στιγμής (Γρήγορος Και Αργός Χρόνος Στην Εποχή Της Πληροφορίας)*, Εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2005.

Postaman N., *Τεχνοπώλιο: Η Υποταγή Του Πολιτισμού Στην Τεχνολογία*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1997.

Wasik M., 1991, *Crime And The Computer*, Oxford Clavendon Press.

Clarke R., *Technological Aspects Of Internet Crime Preventions*, Www.Anu.Edu.Au.

Parker O.B., 1998, *Fighting Computer Crime: A New Framework For Protecting Information Law*, Carl Heinmanns Verlag KG.

Βασιλάκη Ε., *Καταχρήσεις Των Νέων Μέσων Τηλεπικοινωνίας Και Θέματα Ποινικής Καταστολής*, Εκδ. Σάκκουλα 2000.

Demetriou C. – Silke A., 2003, *Criminological Internet Sting Experiment Evidence Of Illegal And Deviant Visits To A Website Trap*, *British Journal Of Criminology*, Oxford University Press, London.

Μυλωνόπουλος Χ., *Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές Και Ποινικό Δίκαιο*, Ποινικά 33, Εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, 1991.

Ζησιάδη Β.Ι. *Η Οικονομική Εγκληματικότητα: Το Ουσιαστικό Και Δικονομικό Οικονομικό Ποινικό Δίκαιο*, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2001.

Τσιμιτάκη Μ., Εφημ. Καθημερινή, *Η Μυστική Υπηρεσία Του Ιντερνετ*, 16/12/2006.

Ζερβέας Ε., *Ηλεκτρονικό Έγκλημα, Συνήγορος Του Καταναλωτή*, 2008

Διακονικολάου Γ., *Εισαγωγή Στο Ιντερνετ*, Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης – Ινστιτούτα Επιμόρφωσης – Τομέας Πληροφορικής, 1997.

National Geographic, 1999, Τομ. 3, No 2

Μανωλεδάκης, *Η Τυποποίηση Του Οικονομικού Εγκλήματος*, Εκδ. Σάκκουλα, 2000.

Τσαλίκογλου Φ., Άρθρο Στην Εφημερίδα Τα «Νέα», *Ο Κόσμος Του Ιντερνετ*, 1998.

Goldberg I., 1996, *Internet Addiction Disorder*. Retrieved.

Griffiths M., *Does Internet And Computer Addiction Exist? Some Case Study Evidence*. Cyber Psychology And Behavior.

Mitchell P., 2000, *Internet Addiction: Genuine Diagnosis Or Not?* Lancet.

Naula K., & Anand D., 2003, *Internet Addiction In Students: A Cause Of Concern*. Cyberpsychology And Behavior.

Shapira N.A., Goldsmith T.D., Gold M., Et Al., 2003, *Problematic Internet Use: Proposed Classification And Diagnostic Criteria*. Depression And Anxiety.

Young K. S., 1998, *Internet Addiction: The Emergence Of A New Clinical Disorder*. Cyberpsychology And Behavior.

Young K. S., And Case C.S., 2004, *Internet Abuse In The Workplace: New Trends In Risk Management*. Cyberpsychology And Behavior.

Κάκουρος Ε., Μανιαδάκη Κ., *Ψυχοπαθολογία Παιδιών Και Εφήβων*, Εκδ. Τυπωθωτώ, Αθήνα 2005.

Μάνος Ν., *Βασικά Στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1997.

Μπεριαννάκη Ι.Δ., *Τραυματικά Γεγονότα*, Σημειώσεις Πανεπ. Αθηνών.

Δημοπούλου Χ., *Έγκλημα Της Γενετήσιας Εκμετάλλευσης Ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.

Κιούπης Δ., Ιωαννίδου Α., *Η Παιδική Πορνογραφία Στο Διαδίκτυο*, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου Για Τα Δικαιώματα Του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ), Σειρά Ομάδας Νέων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007.

Γιωτάκου Ο., *Παιδοφιλία: Αιτιολογία, Εκτίμηση, Αντιμετώπιση*, www.obrela.gr.

Λίβου Ν., *Πετυχημένο Νομικό Πλαίσιο*, Εφημερίδα Το «Βήμα», 2005.

Πραπίδη Χ., *Η Δουλεία Του 21^{ου} Αιώνα*, *Human Trafficking*, Τεύχος 5, 2007, Εκδ. Άρσις.

Νούτσου Π., *Κοινωνικός Αποκλεισμός Και Κοινωνικές Ανισότητες*.

Κουράκης Ν., *Ηλεκτρονικό Έγκλημα Και Έγκλημα Στο Διαδίκτυο*, Ποινικό Δίκαιο, 2000, Εκδ. Σάκκουλα.

Urry J., 2004, *Global Complexity*, 2nd Edition, Oxford: Polity Press.

Πανούσης Γ., *Η Εγκληματολογία Στην Εποχή Της Αβεβαιότητας- Χάος, Διακινδύνευση Και Έγκλημα*. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.

Πανούσης Γ., *Ο Υποθετικός Εγκληματίας*, Εκδ. Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2003.

Σπινέλλη Κ.Δ., *Εγκληματολογία*, Εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, 2005.

Sher J. & Carey B., *Debate on Child Pornography's Link to Molesting*, 2007, The Times.

Ellson A., *Cyber crime: bigger than drugs and aimed at you. As half the nation's bank details go missing, our correspondent explains how to protect yourself online*, The Times, 2007.

Hakim D., *Net Providers to Block Sites With Child Sex*, 2008, The Times.

Casey E., *Digital Evidence and Computer Crime*, Academic Press, 2000.

Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός Έλεγχος Του Εγκλήματος*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1994.

Πολλάλης Γ. & Γιαννακόπουλος Δ., *Ηλεκτρονικό Επιχειρείν*, Εκδ. Σταμούλης, Αθήνα 2007.

Αλεξιάδη Σ., *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1996.

Grohol J., *Maladaptive Internet Use*, 2005

Memon A., Vrij A., Bull R., *Psychology And Low Truthfulness Accuracy And Credibility*, Second Edition Wiley.

Άνδρας Χ.Π., *Η Εικόνα Του Διαδικτύου Στον Ημερήσιο Τύπο, 2008, Διδακτορική Διατριβή*, Πανεπ. Μακεδονίας – Θράκης.

Εφημερίδα Καθημερινή, *Οι Κίνδυνοι Του Ιντερνετ*, 2006 Και 2005.

- Επίσημο Όργανο Της Ανορθόδοξης Σκέψης, *Χάκερ*, 2006.
- Φράγκου Χ., Φράγκου Κ., Βάλβη Κ., *Εθισμός στο Διαδίκτυο*, περιοδ. «Τεχνολογικά Χρονικά», 2009.
- Γιαννοπούλου Θ., *Όψεις Και Προβλήματα Ηλεκτρονικής Εγκληματικότητας*, 2005.
- Ha JH, Et Al., *Internet Addiction*, J. Clin Psychiatry, 2006.
- Johansson Et Al., *Internet Addiction*, Scand J. Psychology, 2004.
- Fitzpatrick J.J., *Internet Addiction: Recognition And Interventions*, J. Psychiatric Nursing, 2008.
- Li S.M., Chung T.,M., *Internet Function And Internet Addictive Behavior*, Taiwan, 2004, Computers In Human Behavior.
- Ju, Mei Hsau (2000). *Research On Personal Characteristics, The Behavior Of Using Internet And Internet Addiction For Taiwanese College Study*. Master Thesis. Taiwan.
- Chih-Hung Koa,B, Ju-Yu Yena,C, Sue-Huei Chend, Ming-Jen Yanga, Huang-Chi Lina, Cheng-Fang Yena,F, *Proposed Diagnostic Criteria And The Screening And Diagnosing Tool Of Internet Addiction In College Students*, Comprehensive Psychiatry, 2009
- Davis R.A., *A Cognitive-Behavioral Model Of Pathological Internet Use*, Psychology Department Computers In Human Behavior, Canada 2001.
- Duran M.G, *Internet Addiction Disorder*, J. Allpsych, 2003.
- Suler J., *Computer and Cyberspase Addiction*, International Journal of Applied Psychoanalytic Studies, 2004.
- Bursteu J., Dombeck M., *Internet Addiction*, Mental Help Net, 2004.

Dombeck M., Wells J., *Internet Addiction*, Mental Help Net, 2006.

Nauert R., *Internet Obsession or Addiction*, 2007.

Grohol J, *Internet Addiction Guide*, Computers In Human Behavior, 2005.

<http://www.enfsi.org>

<http://www.ison.gr>

<http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/business/4311693.stm> της 3/3/2005

<http://www.e-pcmag.gr/modules/news/article.php?storyid=2728>

http://www.ison.gr/Seminars/Seminars_1.htm

<http://www.the-dma.org/cgi/disppressrelease?article>

www.kepka.org

www.apodimos.com/fafoutis, 2005.

Eoghan Case, Digital Evidance And Computer

www.e-paideia.net

www.kathimerini.gr

www.lawnet.gr

www.enet.gr

<http://tovima.dolnet.gr>

www.skai.gr

<http://papers.ssrn.com>

www.dart.gov.gr

www.dialogos.gov.gr

www.pcmag.com

<http://www.ojjdp.ncjrs.org/jjjournal/jjjournal598/hope/html>

Net -Consumers Organization, στην ηλεκτρονική διεύθυνση
<http://www.net-consumers.org/erica/greek.htm>

<http://Knet.Compulink.gr/articles/ecrime.htm> (έγκλημα στο παγκόσμιο
χωριό)

Evagora A., *Pax Americana και στο Διαδίκτυο*, Βήμανετ. (<http://Knet.Compulink.gr/articles/ecrime.htm>)

http://www.skai.gr/master_story.php?id=40288.

Παπαδάκη Κ., 2006, www.epda.gr

Γιωτάκος Ο., 2005, Το Προφίλ Του Ατόμου Που Κακοποιεί Σεξουαλικά Τα Παιδιά, «Ελληνικής Εταιρίας Μελέτης & Πρόληψης Σεξουαλικής Κακοποίησης».
www.obrela.gr.

